TĖVYNĖS SARGAS

TĖVYNĖS SARGAS — GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja — Editor: Algirdas J. Kasulaitis

Redakcijos adresas — Address of Editor: 894 East 223rd Street, Euclid, Ohio 44123. Tel. (216) 261-4994

Administracija: Adomas Viliušis, 4050 S. Campbell, Chicago, IL. 60632. Tel. (312) LA 3-8330.

Leidžia Popiežiaus Leono XIII Literatūrinis Fondas.

Antanas Rudis
Box 434
Monee, IL 60449

Published by Pope Leo XIII Literary Fund.

Viršelį piešė Paulius Jurkus.

Spaudžia PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

V i r š e l y j e :

KARDINOLAS VINCENTAS SLADKEVIČIUS,
Kaišiadorių vyskupijos apaštalinis administratorius, Lietuvos vyskupų konferencijos pirmininkas, tremtinys ir pirmasis moderniosios Lietuvos Bažnyčios kunigaikštis. Kankinio vyskupo T. Matulionio slaptai konsekruotas vyskupu, būsimasis kardinolas, okupantams neleidus valdyti Kaišiadorių vyskupijos, du dešimtmečius gyveno tremtyje. Tai labai nuoširdus tikėjimo liūdytojas, šviesaus intelekto poliglotas. Neseniai buvusiame pasikalbėjime taręs, jog jau nuo kunigų seminarijos laikų esąs krikščionis demokratas.

TĖVYNĖS SARGAS

1988 Įsteigtas 1896 Nr. 2 (70)

LIETUVAI BUNDANT

Po eilės metų įvairiausių spėliojimų apie esmingesnius pasikeitimus Sovietų Sąjungoje, ypatingai politinėje ir ekonominėje srityje ir specialiai pavergtųjų tautų gyvenime, Gorbačiovo perestroika ir glasnost jau tikrai tokių pasikeitimų atnešė. Nauju, gaivesniu vėju tie pasikeitimai papūtė ne tik Kremliuje ir platesnėje imperijoje, bet ir periferijose, pavergtose tautose. Tiek daug metų vergavę Baltijos kraštai vieni iš pirmųjų pradėjo šiaustis kaip niekuomet. Vis garsiau skamba stalininio kruvinojo laikotarpio kritika, vis daugiau reiškiasi tautinės nuotaikos. Vis gausėja asmeninis išeivijos bendravimas su pavergtaisiais tautiečiais, vis daugiau dažnėja vienų pas kitus lankymasis. Yra daugiau ir vadinamųjų kultūrinių ryšių, kai išeivijos rašytojai ir dailininkai savo principus kaip kaliošus palikę prieangyje glebesčiuojasi su pavergtosios Lietuvos ponais — Kremliaus vergučiais.

Šį kartą jau ir skeptikai negali nematyti šių skirtumų, šių pasikeitimų, šių kintančių situacijų, naujų prerogatyvų. Juk iš tikrųjų 100,000 žmonių minia Vingio parke Vilniuje, dešimtys trispalvių vėliavų, Gedimino stulpai scenoje, Vytis yra naujas fenomenas pavergtosios Lietuvos gyvenime ir jos naujausioje istorijoje.

Tokių pasikeitimų yra ir daugiau ir nemažiau prasmingų. Ateityje jų bus gal dar daugiau. Lietuva jau turi savą kardinolą, jau turi ir beveik viešai veikiančią laisvės ir nepriklausomybės siekiančią organizaciją, jau turi ir eilę žmonių, kurie viešai kvestijonuoja esamą santvarką ir siekia kaitos.

Kas bus už mėnesio, už šešių sunku pramatyti. Reikia tik viltis, kad bus geriau, laisviau. Kol šios eilutės pasirodys "Tėvynės Sarge", gal jau gyvenimas ir jas bus gerokai pralenkęs. Tokia jau rečiau pasirodančių žurnalų dalia.

Lietuvos Nacionalinė M. Mažvydo Biblioteka

Šie pasireiškimai pavergtoje tėvynėje ne tik uždeda naujų uždavinių pavergtiesiems broliams, bet ir išeivijai, jos institucijoms, organizacijoms ir kiekvienam suinteresuotam lietuviui išeiviui.

Visų pirmiausiai visiems būtina labai atydžiai sekti tuos pasikeitimus Lietuvoje ir juos tinkamai suprasti ir intepretuoti. Tie pasikeitimai, tos vėliavos, Lietuvos himnas šimtų tūkstančių lietuvių krūtinėse — tai vienas dalykas. Bet daug kas, 99% pavergtoje Lietuvoje nėra pasikeitę. Lietuviai pavergtoje tėvynėje toli gražu neturi nei 1% laisvės, jų broliai tebesėdi kalėjimuose, Bažnyčia yra surakinta dar vis ir t.t. Tiesa, mes jau matome pirmas pavasario kregždutes, bet visa Lietuva dar apšalusi šaltu žiemos ledu. Mes džiaugiamės tais pasikeitimais, tomis kregždutėmis, bet negalime tuo pasitenkinti. Mes per ilgai troškome laisvės ir nepriklausomybės, kad pasitenkintume tik vienu kąsniu, vienu vėjelio pūstelėjimu. Per daug lietuvių yra žuvę kankinių mirtimi nelygioje kovoje, kad tauta sustotų pusiaukelėje ir pasakytų "užtenka". Tautos kova dar nebaigta. Gal net jos kančios taurė dar nepripildyta. Mes esame atsidūrę tam tikroje pusiaukelėje.

Kas bus ateityje, mes nežinome. Tačiau jau suvokiame, kad Lietuva ir jos padėtis yra kiek pasikeitusi. Tas atveria ir išeivijai naujus uždavinius. Yra galimybė, kad ateinantys mėnesiai atneš dar daugiau pasikeitimų Lietuvoje. Tie pasikeitimai gali turėti įvairių niuansų. Štai paskutinieji įvykiai Vingio parke Vilniuje. Šimtas tūkstančių žmonių minia, trispalvės vėliavos, Gedimino stulpai. Vytis, Lietuvos himnas drąsesnės kalbos. Bet nebuvo nei Lietuvos kardinolo, nebuvo vyskupų, nebuvo Bažnyčios, kuri per pastaruosius 40 metų vaidina tokį milžinišką vaidmenį tautos kovoje. Gal ateityje ir vieningoje tautoje atsiras srovių, kurios vienos norės nepriklausomybės, kitos tik autonomijos, vienos norės visiško suverenumo, kitos — pasitenkins tik kokia nors savivalda, vieniems bus priimtinas ateistinis gyvenimo stilius, kiti norės visuomenę vėl atskleisti krikščioniškos kultūros turtams. Kitais žodžiais — juo Lietuva atgaus laisvės daugiau ir daugiau (jei iš viso), juo jos gyvenimas normalės ir su tuo ir visi normalesnio gyvenimo atributai: laisvė rinktis, laisvė mąstyti savarankiškai, laisvė tvarkytis kaip kam atrodo geriau.

Tai demokratijos palaima ir nelaimė. Laisvė apsispręsti ir

pasirinkti uždeda ir pareigą apsispręsti ir pasirinkti. Tiesa, šiandien šis klausimas, ši problema gal dar nėra pribrendusi. Lietuviams pavergtoje tėvynėje dar toli gražu neleista nei apsispręsti, nei pasirinkti. Tačiau tas nereiškia, kad mes turime tokių klausimų dar nesvarstyti.

Štai Lietuvos Laisvės Lyga JAV įsteigė savo atstovybę. Tuojau kyla klausimai — kas ji tokia? Ką ji atstovauja? Visą tautą ar jos tik mažą dalelę? Kas ta atstovybė? Kokie jos ryšiai su išeivija, su išeivijos institucijomis ir organizacijomis? Kokie jos ryšiai su Vyriausiuoju Lietuvos Išlaisvinimo Komitetu, su Diplomatinės tarnybos likučiais? Juk VLIKui jau seniai tauta pavedė ją atstovauti laisvajame pasaulyje. Juk Diplomatinė tarnyba teisėtai atstovauja nepriklausomos Lietuvos vyriausybę. Sąlygoms keičiantis teigiama prasme, Lietuvai bundant, tokių klausimų bus daug daugiau.

Gal atsakymų į tuos klausimus greitai nesurasime. Bet jau šiandien būtina tokių atsakymų ieškoti. Gyvenimas nestovi vietoje ir mes negalime nuo jo atsilikti.

Kur mes bebūtumėme, tegul mumyse plaka lietuviška širdis, mylinti Dievą ir savo protėvių žemę Lietuvą, visiems skleisdama lietuviško gerumo spindulius ir šilimą.

Kardinol.as V. Sladkevičius

POLITINIO GYVENIMO ETIKA

RODGER CHARLES, S.J.
su
DROSTAN McCLAREN, O.P.

Šis straipsnis tai dalis to paties pavadinimo skyriaus, paimto iš anglų kalba išleistos knygos *The Social Teaching of Vatican II: It's Origin and Development. Catholic Social Ethics: An Historical and Comparative Study"*, Oxford - San Francisco, 1982. Kun. Charles, S.J., yra industrinės sociologijos daktaras ir dabar dėsto ir rašo industrinių santykių etikos ir apskritai socialinių santykių etikos klausimais. Kun. McClaren, O.P. kaip ir kun Charles, S.J., yra Plater koledžo Oxforde socialinės etikos profesorius. **Red.**

Politinė bendruomenė ir valstybės autoritetas yra grįsti žmogaus prigimtimi ir todėl priklauso Dievo plano, nors valdžios metodas ir valdančiųjų pasirinkimas yra palikti piliečių laisvam paisirinkimui. Bažnyčia nėra identifikuota su jokia specialia sistema, bet turi būti laisva mokyti pilną savo doktriną (įskaitant jos socialinę doktriną) ir kai reikalinga teikti moralinį sprendimą, liečiantį politinius klausimus. (Gaudium et Spes, 74 ir 76 par.].

I. Politinio autoriteto kilmė ir prigimtis

A. Santarybos mokymas

(Vatikano II) Santarybos pagrindinis politinės etikos vadovas yra Gaudium et Spes 4-sis skyrius. Pastebėjęs kultūrinės, ekonominės ir socialinės kaitos bendrą pobūdį; kaitos, kuri turi įtakos pasauliui, skyrius teigia, kad ši kaita įtakoja valstybių politinį gyvenimą, ypatingai kai ši kaita iššaukė reikalavimą daugiau gerbti žmonių teises ir jų orumą bei pluralizmo ir žmonių teisių priėmimą. Šito rūpesčio davinių visose plotmėse paakinta Santaryba buvo priversta žvelgti į politinio gyvenimo etiką ir organi-

zaciją iš krikščioniško taško. Pirmiausia ji žvelgia į politinės bendruomenės ir valstybės kilmę.[1]

> Individai, šeimos ir įvairios grupės, sudarančios pasaulinę bendruomenę, suvokia savo negalėjimą (neįstangą) pasiekti tikrai žmogišką gyvenimą savo pačių jėgomis ir be kitų pagelbos; jos mato platesnių bendruomenių reikalingumą, kuriose kiekvienas prisidėtų savo specifine kontribucija dar platesniam viešosios gerovės įgyvendinimui. (Žr. Jonas XXIII, Mater et Magistra, AAS 53 (1961) 427 psl.). Šitam reikalui jos sukuria įvairių formų politines bendruomenes. Tad politinė bendruomenė egzistuoja viešajai gerovei; tai yra jos specifinės ir pagrindinės buvimo teisės pilnas pateisinimas, prasmė ir šaltinis. Viešoji gerovė pilnai apima visas socialinio gyvenimo sąlygas, kurios įgalina individus, šeimas ir organizacijas pasiekti pilną ir prasmingą išsipildymą. (Žr. Jonas XXIII ibid.).
>
> Politinę bendruomenę sudarančių žmonių yra daug ir įvairių, tad jie visai teisingai krypsta į labai skirtingus požvilgius. Todėl, kad politinė bendruomenė nebūtų sugriauta, kiekvienam vadovaujantis savo nuomone, yra reikalingas autoritetas, kuris kreiptų visų jėgas bendrajam gėriui siekti. Yra aišku, kad politinė bendruomenė ir viešasis autoritetas yra grįsti žmogaus prigimtimi ir todėl jiems reikia priklausyti Dievo sukurtai tvarkai; nors politinio režimo ir valdančiųjų pasirinkimas yra palikti piliečių laisvam pasirinkimui. (Žr. Rom. 123:1-5).
>
> Seka, kad politinis autoritetas, politinės bendruomenės viduje ar vykdomas per valstybę atstovaujančią oprganizaciją, turi būti vykdomas moralinės santvarkos ribose ir nukeiptas į viešąjį gėrį... Kai piliečiai yra prispausti viešojo autoriteto, kuris yra peržengęs savo kompetenciją, jie vistik neturėtų atsisakyti duoti ar daryti to, ko iš jų objektyviai reikalauja viešasis gėris; tačiau jiems yra teisėta ginti savo teises... prigimtosios teisės ir Evangelijos įstatymo ribose.
>
> Konkrečios viešojo autoriteto struktūrinės ir organizacinės formos bet kurioje politinėje bendruomenėje gali įvairuoti priklausančiai nuo įvairių tautos būdo ir jų istorinio išsivystymo, bet jų tikslai turi visuomet būti žmogiškojo asmens formavimas, asmens, kuris yra kultūringas, mylįs taiką ir atsižvelgiąs į savo artimą.

Todėl ir tariama, kad politinės bendruomenės kilmė glūdi fakte, jog individai ir šeimos supranta savo neįstangą patenkinti

savo žmogiškus poreikius savo jėgomis ir be kitų pagelbos; iš to ir tokių bendruomenių kūrimas. Todėl jos egzistuoja kiekvieno gerovei ir visų gerovei, viešajai gerovei ir tas veda į sukūrimą bendruomenėje autoriteto tam gėriui, tai gerovei pasiekti. Politinė bendruomenė ir politinis autoritetas, tad, yra grįsti žmogaus prigimtimi ir nuosekliai priklauso Dievo sukurtai tvarkai — nors režimo ir valdančiųjų pasirinkimas yra paliktas patiems žmonėms. Viešasis autoritetas gali veikti atskirais laikais įvairiomis formomis, kai to reikalauja žmonės ir sąlygos, bet visų valstybių tikslas turi būti viešojo gėrio kūrimas ir brandžių bei atsakingų piliečių formavimas.

Nors tai yra trumpai ir aiškiai tarta, tačiau šie teiginiai savyje kaupia politinės teorijos ir organizacijos vienas iš pačių dygiųjų ir komplikuočiausių problemų. Į kai kurias norime pažvelgti kiek galint atydžiau, pirmiausiai iš Santarybos požvilgio į politinės bendruomenės ir politinio autoriteto kilmę. Savo ruožtu tai negali būti atskirta nuo autoriteto prigimties, kuris egzistuoja tarnauti viešajam gėriui: šitą mes svarstome kiek smulkiau sekančiame skyriuje.

Bendruomenės, visuomenės, politinės visuomenės, politinio autoriteto, tautos, valstybės ir valdžios terminai ir sąvokos yra labai artimai susijusios;[2] mums šiuo kartu rūpi politinės visuomenės kilimas ir jau egzistuojančios bendruomenės. Yra daug politinės bendruomenės ir politinio autoriteto atsiradimo teorijų ir ta, kuri pasirenkama, nusprendžia pasirinkėjo nusistatymą politinio autoriteto naudojimo atžvilgiu. Yra istorinis faktas, kad valstybės atsirado įvairiais keliais, kai kurios natūralia žmonių evoliucija, kai kurios nukariavimu ar revoliucija, kai kurios visų trijų kelių mišiniu. Tačiau yra galima klausti, kas, nežiūrint įvairių istorinių nuotaikų, vedė žmogų prie politinės visuomenė formavimo, jas leido jam ją ir politinį autolritetą priimti, priimti jų slegiamas galias bei kai kurių laisvės aspektų apribojimus. Kaina, kurią mokame būdami politinės visuomenės nariais ir gaudami iš jos pagelbą ramesniam ir pilnesniam gyvenimui siekti ir yra laisvės apribojimas, kurio nebūtų, jei gyventume prieš-politinėje valstybėje. Kaip mes žvelgiame į prieš-politinės į politinę visuomenę perėjimo teoretines priežastis ir kaip žiūrime į savo paties susikurto autoriteto prigimtį, mums padeda nustatyti tokio autoriteto ribas.

Santarybos žvilgsnis į pagrindines mūsų kuriamų politinių visuomenių priežastis yra gerokai aiškus. Tai pozityvus žvilgsnis. Mes kuriame politines bendruomenes, nes norime per jas rasti pilnesnį gyvenimą. Žvilgsnis į tinkamą politinio autoriteto vykdymą yra taip pat aiškus; jis egzistuoja viešajam gėriui įgalinti visus ir kiekvieną susidaryti pilnesnį gyvenimą ir jei jis to nedaro, piliečiai turi teisę prieš jį apsiginti. Šis argumentas nėra istorinis, bet analitinis, teoretinis. Jis gali būti remiamas istoriniu faktu,[3] nors neišbaigtai. Klausimas čia yra, kuri valstybės kilmės aptartis geriausiai ir aiškiausiai atskleidžia valstybės galių tinkamą ir teisingą naudojimą. Jei individas ir šeima prašoka valstybę ir jiems yra tiekiamos Dievo duotos teisės ir laisvės, tuomet valstybė iš jo niekuomet nereikalaus lojalumo, kuris žeidžia jų pareigą Kūrėjui. Ši valstybės kilmės aptartis, tad, kaupia savyje esminę šerdį teorijos, kuri įgalina teisingą valstybės ir piliečio teisių ir pareigų supratimo vystymąsi.

B. Istorinis kontekstas ir katalikų minties vystymasis iki XVI amžiaus

Kad politinė bendruomenė ir politinis autoritetas priklauso Dievo planui, mus patikina pats Dievas ir jo žmonių traktavimas Senajame Testamente. Juos vesdamas ir jiems kelius rodydamas, jis formavo juos į politinį vienetą, taip, kad būtų pasiekti jo dvasiniai tikslai. Šv. Tomas teigia, kad Dievo sukurtoji valdžios forma buvo iš dalies monarchija, iš dalies aristokratija ir iš dalies demokratija.[4] Jis naudoja šį argumentą mišrios konstitucijos superioritetui pagrįsti. Izraelio politinė sistema bent pradžioje buvo teokratinė[5] (tai yra Dievo valdžia), nes Mozė buvo betarpiškai Dievo išrinktas ir paskirtas savo žmonių valdytoju, veikdamas savo vardu ir siekdamas savo tikslų, o ne atsiliepdamas į savo žmonių iš apačios reikalus; šis teokratinis elementas visuomet buvo aiškus Izraelio politiniame gyvenime net ir po monarchijos institucijos įkūrimo.

Faktas, kad Dievo žmonės buvo su juo susirišę kaip lygūs su lygiu, visų pirmiausiai sutartimi, užtikrino, kad tie, kurie turėjo Izraelyje galią — autoritetą, visuomet galėjo būti paakinti boti pareigos naudoti savo galias tik numatytiems tikslams — visų žmonių gerovei. Jie nevisuomet atsiliepė į šį paakinimą,

tačiau esminė politinės bendruomenės orientacija, susivienijimas, kuris įgalino vieningus žmones kolektyviai siekti gero visiems ir kiekvienam, ko visi ir kiekvienas negalėjo individualiai atsiekti sau, egzistavo. Mes galime matyti karaliaus reikalingumą kaip politinės logikos išdavą. Jo kilmės ištara randama Samuelio knygoje[6] sugestijonuoja, kad į monarchijos reikalavimą nebuvo žiūrima teigiamai, nors jis buvo vistiek patenkintas. O karaliaus vaidmuo Dievo plane atsiekė vis didėjančio svarbumo.[7]

Naujasis Testamentas mums sako, kad tie, kurie nekrikščioniškose ar pagonių valstybėse teisėtai turi politines galias, yra laikomi kaip tas galias gavę iš Dievo. Savo priešų išprovokuotas ir klausiamas, ar galima mokėti mokesčius Cezariui ar ne, Jėzus atsakė, kad Cezariui reikia atiduoti, kas jam priklauso, ir Dievui, kas Dievo.[8] Šiame iššūkyje, kuris aiškiai kvestijonavo Cezario teisę rinkti mokesčius, Kristaus atsakymas tegali būti suprastas tik taip, kad mokesčių rinkimas ir pinigų leidimas buvo iš tikrųjų civilinės valdžios teisėta funkcija, valdžios, kuri buvo deponuota Cezario asmenyje ir jis ją (valdžią, galią) priėmė kaip teisėtą. Lygiai, kai Pilotas jam tarė, kad jis (Pilotas) turįs teisę jį paleisti ar nukryžiuoti, jo atsakymas Pilotui, kad šis neturėtų jokios galios virš jo, jei ji nebūtų jam duota iš viršaus[9] sugestijonuoja, kad jis šiuo atveju priėmė Piloto galią nuteisti miriop ar nenuteisti; tai buvo teisėtai jam priklausanti galia kaip politinės bendruomenės atstovui, kurią jis galėjo įstatymiškai panaudoti ar nenaudoti.

Šv. Paulius yra labai aiškus savo požiūryje, koks turėtų būti Bažnyčios nusistatymas valstybės atžvilgiu.[10]

> "Kadangi visa valdžia kyla iš Dievo, civilinės valdžios buvo Dievo paskirtos, todėl tie, kurie valdžiai priešinasi, kyla prieš Dievo nuosprendį ir toks veiksmas turi būti baudžiamas. Geras elgesys nereiškia valdininkų baimę, tik nusikaltėliai turi ko bijotis. Jei norite gyventi nebijodami valdžios, jūs turite gyventi teisingai, o valdžia gal net jus pagerbs. Valstybė egzistuoja tarnauti Dievui jūsų naudai".

Tokie stiprūs žodžiai žmogaus, kuris kentėjo nuo romėnų valdžios, bendruomenei, kuri jau pradėjo jausti persekiojimą, kuris netrukus prasidėjo Neronui valdant, buvo iš tikrųjų stebėtini.

Nemažiau aiškus buvo šv. Petras:[11]

"Dėl Viešpaties priimkite kiekvienos socialinės institucijos autoritetą; imperatorių kaip vyriausią valdžią, gubernatorius kaip jo paskirtus nusikaltėliams bausti ir girti gerą pilietiškumą. Dievas nori, kad jūs būtumėte geri piliečiai, kad būtų papildyta tai, ką sako kvailiai jų nežinojime. Jūs nesate niekieno vergai, išskyrus Dievą, tad elkitės kaip laisvi žmonės ir niekuomet nenaudokite savo laisvės pateisinti savo suktumui. Turėkite pagarbos kiekvienam ir mylėkite savo bendruomenę: bijokite Dievo ir gerbkite imperatorių".

Pats savyje šv. Paulius ir šv. Petro patarimas gali būti suprastas kaip bet kokios valdžios pateisinimas ir jos teisė reikalauti piliečių aklo paklusnumo. Tačiau atydesnis teksto skaitymas ir aplinkybių analizė teikia kitokią perspektyvą. Kaip buvo sakyta, šv. Raštas nėra koks išsamus teologijos vadovėlis, o jau visai ne socialinės etikos vadovėlis ir todėl, kas jame sakoma, turi būti suprasta tikrų interpretacijos principų šviesoje ir ypatingai krikščioniškos tradicijos šviesoje. Kai šv. Paulius tarė, kad "visa valdžia ateina iš Dievo", jis nenorėjo prasilenkti su svarbiu etikos klausimu — kas sudaro apskritai teisėtą autoritetą — jis tik sprendė specialią situaciją, pagal kurią buvo įmanoma priimti romėnų galią kaip teisėtą. Yra aiškiai nepateisinamas faktas interpretuoti jo žodžius ir sugestijonuoti, kad jis buvo pasiruošęs užgirti bet kokią de facto galią. Jis tik paaiškino tai, kas buvo suprantama Krstaus žodžiuose ir veiksmuose — kad romėnų autoritetas, valdžia buvo priimtina ir visuose reikaluose, kurie nebuvo nusikaltimas Dievui, jos reikėjo klausyti. Suprasti tuos tekstus kitaip, reiškia interpretuoti jų prasmę taip, kaip kontekstas neleidžia. Pilnas tekstas aiškiai teigia, kad čia iš piliečio reikalaujama tik tokis paklusnumas, kokį jis normaliai teikia bet kokiam režimui, būtent gyvendamas teisingą gyvenimą. Nusikaltėlis turėtų visai teisingai bijoti valdžios kaip tik dėl to, kad jis yra nusikaltėlis. Šv. Paulius perspėja savo žmones, kad paklusimas krikščioniško gyvenimo pagrindams reiškia, kad jiems nereikia nieko bijoti, kas ateina iš pasaulinės valdžios. Perspėjimas apie sukilimą buvo taip pat pagal Viešpaties pavyzdį padarytas. Kristus priešinosi bet kokiai pagundai jį padaryti socialiniu agitatorium, nors jis ir nužudytas kaip tokis, žinoma neteisingai apkaltintas;[12] Bažnyčios pareiga buvo skelbti Evangeliją, bet ne save susipolitinti iki tokio taško, kad ji teiktų iššūkius valstybei; tai būtų pats tikriausias

savęs susinaikinimo būdas. Iš tikrųjų, net tuomet, kai ji buvo išstatyta neteisingam persekiojimui, ji nereagavo smurto būdais, bet narsiai kentėjo dėl Kristaus kaip jis tai darė.[13] Ši kantrybė ir didvyriškumas kankinystės akivaizdoje ir buvo galingas Kristaus liūdijimas, padėjęs Bažnyčiai tvirtus pagrindus; griebdamasi smurto, Bažnyčia kažin ar būtų pelniusi pripažinimą ir jos misija būtų buvusi sukompromituota.

Šv. Petro pareiškimas rodo tą patį rūpestį kaip ir šv. Pauliaus. Jis taip pat labai aiškiai priima Romos autoritetą ir ragina savo žmones tai daryti "dėl Viešpaties". Kitais žodžiais, bet kokis ankstyvųjų krikščionių iššūkis romėnų valstybei būtų Bažnyčios priešų naudojamas jai diskredituoti. Šv. Petras sako savo žmonėms, kad jie yra tik Dievo vergai ir šito fakto teikiama laisvė niekad neturi virsti negero darymu. Gyvendami gerą gyvenimą, gerbdami kitus ir pagerbdami imperatorių, jie tarnautų savo Valdovui Kristui ištikimai: mažiau būtų nepriimtina.

Todėl iš Naujojo Testamento ir ankstyvosios Bažnyčios gyvenimo mes galime teisingai išvesti, kad būdama ištikima savo Viešpaties žodžiams ir pavyzdžiui, Bažnyčia neturėjo jokių politinių ambicijų ar noro kvestijonuoti Romos valstybę, kurią ji aiškiai priėmė su visomis jos klaidomis kaip gyvenimo faktą. Atvirkščiai — jos kitapasauliškumas ir jos koncentracija prie dvasinių uždavinių bei jos gailestingi darbai kaip tik ir teikė jai tą įtaką, kuri galų gale perkeitė visuomenės pagrindus; ketvirtojo šimtmečio pradžioje ji buvo tokia stipri socialinė organizacija, kaip mes matėme, kad net Romos imperatorius atėjo pas ją ir priėmė ją, bandydamas išvengti braškančios imperijos griuvimo, nors jo pirmatakai nesėkmingai bandė ją sunaikinti persekiojimu.[14]

Bažnyčios Tėvų ir Daktarų raštai rūpinosi daugiau Bažnyčios ir valstybės santykiais bei to santykiavimo implikacijomis, negu vientisos politinės teorijos vystymu savyje. Jiems valstybė buvo dieviška institucija, tačiau tik dėl žmogaus silpnumo jo suterštoje prigimtyje valstybei reikėjo priverčiamosios galios. Todėl Bažnyčia pozityviai priėmė valstybę ir politinę valdžią, bet tam priėmimui teologinis pateisinimas buvo rastas Dievo plane po žmogaus nuopolio, bet ne prieš jį.[15]

Politinės valdžios vykdymo koncepcijos, galios sukoncentravimas individe ar žmonių grupėje, turint galvoje, kad politinė

valdžia apskritai yra dieviška institucija, krikščioniškoje sampratoje vystėsi lėtai. Aukščiau cituotieji Naujojo Testamento tekstai galėjo būti interpretuojami, kad Romos imperatorius ir, a fortiori, krikščionis Romos imperatorius savo valdžią gavo tiesioginiai iš Dievo ir tokiu būdu, kad už jos vykdymą jis tebuvo atsakingas tik Dievui. Bet tokia interpretacija nebuvo būtina ir krikščionys rašytojai nevisuomet ja naudojosi. Tačiau jau nuo Irenėjaus laikų, II a.[16] egzistavo teorija ir ji turėjo šalininkų, pagal kurią valdovas kaip Dievo atstovas turi turėti valdomųjų paklusnumą, net tuomet, kai jis yra blogas. Tai teorijai pritarė ir šv. Augustinas ir šv. Izidorius. Tačiau tik šv. Gregorijus Didysis, VI-jo šimtmečio gale atskleidė tokios teorijos visas implikacijas. Jis pavyzdžiu paėmė Senojo Testamento Dovydo laikyseną Sauliaus atžvilgiu kaip įrodymą, kad geri piliečiai nekritikuos nei greitai, nei šiurkščiai blogus valdovo veiksmus, tokia kritika būtų nusikaltimas Dievui. Nors jis buvo didis administratorius ir energingas valdovas, jis rodė savo santykiais su Romos imperatorium Rytuose, kad jo nusistatymas nebuvo tik teorija; jis net atrodė, kad toleravo imperatoriaus teisę kištis į Bažnyčios reikalus prieš jos kanonus, nors tokiam elgesiui jis ir nepritarė.[17]

Abu Carlyle sugestijonuoja,[18] kad šiame Bažnyčios istorijos periode dieviškosios teisės teoriją įtaigojo trys dalykai: pirma, anarchistinė tendencija, kuri buvo juntama kai kurių krikščionių perdėtam laisvės supratime; antra, specialus ryšys tarp imperatoriaus ir Bažnyčios po Konstantino atsivertimo; ir trečia, Senojo Teatamento karaliavimo idėjos įtaka, pagal kurią karalius yra Dievo pateptasis. Šios įtakos buvo sustiprintos Europą apėmusios anarchijos po eilės invazijos bangų. Tačiau jau IX ir X a. kilo kitos idėjos, pabrėždamos, kad jei karalius gauna savo galią iš Dievo, jis ją gauna per žmones ir ja naudojasi su sąlyga, kad jis išpildys valdžios tikslą — teisingumą.[19]

Investitūros kontroversija...[20] buvo ankštai surišta su besivystančiu politinės valdžios specialios prigimties supratimu. Kontroversija pasiekė savo viršūnę, kai Gregorijus VII ekskomunikavo imperatorių Henriką VI, kai šis atsisakė daugiau nepraktikuoti vyskupų ir abatų insignijų investicijų; Gregorijus suprato, kad kol jis neišnaikins pasauliečių kontrolės Bažnyčioje, kurią simbolizavo anoji praktika, tol jis negalės panaikinti korupcijos. Tačiau ekskomunikuodamas imperatorių už jo užsispyrimą, jis automa-

tiškai atleido jo pavaldinius nuo jų ištikimybės priesaikos, taip atverdamas imperiją anarchijai ir sukilimui. Nėra jokio įrodymo, kad savo veiksmu Gregorijus norėjo paneigti dviejų kardų teoriją;[21] tačiau vėliau kontroversininkai galėjo nuspręsti, kad jo žodžiai ir veiksmai tai teigė. XII a. pradžioje jau buvo argumentuojama, kad pasaulinė galia savo autoritetą gauna iš dvasinės.[22] Iš kitos pusės, imperatoriaus pozicijos gynėjai apeliavo į dieviškosios teisės teoriją, nes, kadangi jo valdžia atėjo tiesiai iš Dievo, jis negalėjo būti žmogaus pašalintas. Kaip pastebėta, dieviškosios teisės teorijai pagrįsti jie naudojosi Gregorijaus Didžiojo autoritetu, kuris mokino, kad valdovo teisės kilimas iš Dievo neteisingumo atveju buvo pasyvus.[23] Sekančiais šimtmečiais šis argumentas buvo vartojamas ir toliau. Lautenbacho Manegoldas[24] ir Jonas iš Salisburio[25] abudu pabrėžė skirtumą tarp tikro karaliavimo ir tironijos; karaliavimo esmė glūdi pareigybėje, ne asmenyje ir tas karalius, kuris savo pareigas teisingumui išdavė, gali būti nuverstas. Manegoldas net sukūrė teoriją, pagal kurią karalius valdo žmones pagal kontraktą, kuris galėjo būti sutraukytas, jei karalius elgėsi neteisingai; ši teorija įpareigojo dieviškosios teisės teorijos išpažinėjus įrodyti, kodėl karalius gali valdžią pasilaikyti jam sunkiai nusidėjus teisingumui. Iš kraštutinio popiežinio taško žiūrint, argumentas buvo dvi-ašmenis. Imperatoriaus pašalinimas galėjo būti apgintas, bet lygiai galėjo būti apginta karališkosios galios nepriklausomybė nuo Bažnyčios, jei ši galia kilo iš sutarties su žmonėmis.

Valdant stipriems XIII a. popiežiams (ypač Inocentui III, 1198 - 1216 ir Inocentui IV, 1243 - 1254) jų pareigybės teisės į pasaulietines galias buvo ir smulkiau aptartos, ir joms suteikta daugiau galios. Dviejų kardų teorija visuomet kaupė savyje didelio ir destruktytvaus konflikto tarp popiežiaus ir imperatoriaus galimybę; įvykių eiga prieš Investitūros kontroversiją rodė, kad visi elementai tokiam konfliktui egzistuoja.[26] Tačiau dabar abiejų šalių argumentai buvo jau aiškesni. Teisininkai ir publicistai matė įvykių prasmę iš bažnytinio ir politinio taškų; teologai buvo mažiau įžvalgūs.

Inocentas III[27] savo kaip moralinio vadovo vaidmenį suprato kaip teisę spręsti apie imperatoriaus sosto kandidatų tinkamumą ir rinkimų bet kokius nereguliarumus. Jis lygiai savinosi teisę spręsti įvairių karalių sutarčių ir susitarimų teisėtumą, prižiūrėti

teisingumo administraciją ir visą eilę kitų funkcijų, kurios galėjo būti suprastos kaip plaukiančios iš dviejų kardų teorijos, bet buvo taip toli siekiančios, kad atrodė, jo teorijai prieštaraujančios. Inocentas III nekvestijonavo valdovo autoriteto ir galių apskritai ar prašoko jas tų teisėtoje sferoje — tik pasiliko sau teisę spręsti, kas yra teisėta sfera ir šis faktas buvo žingsnis tolyn popiežiškos ir bažnytinės teisės srityje.

Inocentas IV žengė dar vieną žingsnį tolyn, teigdamas teoretinę "plenitudo potestatis", kilusią iš Kristaus, kuris davė popiežiui galią prižiūrėti visas kitas galių formas, tiek pasaulietines, tiek bažnytines; visuomet galima apeliuoti į popiežių, nes nėra aukštesnio teisėjo, o pasauliniai teisėjai nėra visuomet pasiruošę teisingumą vykdyti. Ši pastaroji mintis teikė tam teiginiui patikimumą. Bažnyčios teisinė kompetencija ir jos pasiaukojimas teisingumui buvo daug didesni, negu tik pusiau suformuota valstybė galėjo juos panaudoti. Tačiau ilgesnėje distancijoje Bažnyčios įsivėlimas į pasaulinius reikalus buvo jai ir jos pirminiam vaidmeniui pavojingas.

Teisių ir interesų susikirtimas įvyko XIII a. pabaigoje tarp popiežiaus Bonifaco VIII ir Prancūzijos Pilypo šviesiojo. Pirminė priežastis buvo Pilypo bandymas sukelti pinigų dvasiškius apdedant mokesčiais. Bonifacas savo 1296 m. bulėje Clericos Laicos tokią akciją pasmerkė kaip nelegalią, bet prancūzai šioje vietoje rėmė karalių prieš popiežių — tai buvo stiprus nacionalistinės dvasios liūdijimas, kuris vėliau ženklino perėjimą iš viduramžių į renesanso ir reformacijos Europą.

Problemą spręsdamas Bonifacas ne tik nesistengė prisitaikyti prie naujų nuotaikų, bet dargi bandė atgaivinti senas idėjas jų griežčiausioje formoje ir stumti jas priekin. 1302 m. Unam Sanctam bulėje jis ne tik teigė, kad popiežius yra vyriausias Bažnyčioje ir jam paklusimas reikalingas išganymui, bet kad kunigaikščių pasaulinė galia gali būti naudojama tik Bažnyčiai leidus ir įsakius. Žemiškoji galia yra palenkta šiuo tiesioginiu būdu dvasiškijai, o ši palenkta tik vieno Dievo sprendimui.

Šios kontroversijos tarp prancūzų karaliaus ir Romos metu iškilo naujas dieviškosios teisės teorijos aspektas, greičiausiai įtakotas naujai atrasto romėnų įstatymo.[29] Pagal romėnų juristus, imperatoriaus valia turėjo įstatymo galią, nors konstitucinė fikcija, kad jis gauna šią galią iš žmonių, kurie ją jame deponuoja,

buvo ir toliau palaikoma. XIII a. buvo ginčijamasi, ar pagal romėnų teoriją žmonės pasilieka teisę kurti įstatymus; tačiau nežiūrint visko buvo teigiama, kad įstatymas atšviečia kunigaikščio valią, nors tipiškas viduramžių požvilgis buvo, kad įstatymas yra žmonių kūrinys, kuriam ir kunigaikštis turi paklusti.

Prancūzijos Pilypo ir Bonifaco VIII konfliktas pasibaigė seno popiežiaus pagrobimu, jo mirtimi, prancūzo popiežiaus išrinkimu ir Avignono popiežystės pradžia.[30] Popiežystė tokioje didelėje prancūzų įtakoje, žinoma, nepatiko kitoms Europos valstybėms. Ginčas su Prancūzija užgožė ilgesnę kontroversiją su imperija, liečiančią popiežišką pasaulinę valdžią; pirmoji buvo išspręsta prancūzų naudai, tačiau dabar, įtariant prancūzų įsikišimą, bet koks popiežiaus bandymas atgaivinti jo pasaulinius siekiimus, ypač liečiančius imperatorių ir imperiją, turėjo aštresnius politinius ataudus, kurie situaciją tik dar daugiau komplikavo. O tokių bandymų buvo. Jonas XXIII bandė įsikišti į 1323 m. imperatoriaus rinkimus ir iš to kylanti kontroversija iškėlė naują rašytojų ir polemikų kartą. Du iš jų — Marsillio iš Paduvos ir William iš Occam paliko išliekantį įspūdį.

Marsillio[31] būdamas italas, buvo įsitikinęs, kad popiežiškoji pasaulinės valdžios pretenzija buvo itališkosios nevienybės priežastis. Jis siekė šią pretenziją sunaikinti pajungiant Bažnyčią pasaulinės valdžios jurisdikcijai. Jis priėmė Bažnyčią ir jos tarnus kaip reikalingus, kaip visuomenės dalį, bet argumentavo, kad ji ir jie privalo paklusti pasaulinei valdžiai kaip visa kita valstybėje. Bažnyčia neturi teisės į nuosavybę, o hierarchija — kunigai, vyskupai ir popiežius — yra pasaulinės visuomenės valdžioje ir jie neturi jokių kitokių galių, negu kurie kiti krikščionys. Vienintėlis autoritetas, kuris gali kalbėti visos krikščioniškos bendruomenės vardu, yra visuotinis susirinkimas, kuris yra tos bendruomenės politikas, egzekutyvas; šis, gi, savo ruožtu, priklauso pasaulinės valstybės, kuri tik viena turi būdus ir priemones įgyvendinti jo galią, autoritetą.

Williamas iš Occam[32] buvo pranciškonas ir jo konfliktai su popiežyste buvo sumišę su šv. Pranciškaus mokinių konfliktais, liečiančiais pranciškoniškojo gyvenimo esmę, išplaukiančią iš šv. Pranciškaus labai specialios karizmos ir ordino spontaniško augimo. Occam profesoriaujant Oxforde 1323 m. kai kurie jo mokymai buvo pateikti šv. Sostui kaip įtartini. Ne visi buvo rasti tokiais,

tačiau jam atsakinėjant į keliamus klausimus, jis įsivėlė į ginčus su pranciškonų generolu ir popiežium dėl kai kurių ordino vidaus reikalų ir 1328 m. buvo ekskomunikuotas kartu su generolu; jie ir kiti pabėgėliai vėliau prisijungė prie Bavarijos imperatoriaus Liudviko, kuris buvo susidėjęs su Marillio ir grūmėsi su Avignono popiežium.

Occam griežtai skyrė dvasinę ir pasaulinę valdžias ir nepripažino popiežiaus teisės tvirtinti imperatoriaus rinkimų; politinė galia eina iš Dievo per žmones ir nereikalinga jokio tvirtinimo. Tačiau kai kurių jo teologinių nuomonių ortodoksiškumas buvo jau kvestijonuojamas ir jo planas apriboti kai kuriuos popiežiškosios valdžios ekscesus tik dar daugiau jį nuvedė į klystkelius. Jis norėjo visų pirmiausiai popiežių palenkti visuotinio susirinkimo galiai, tačiau šis pasiūlymas su laiku buvo Bažnyčios neabejotinai atmestas.

Tokiems teoretikams kaip Marsillio iš Paduvos ir Williamo iš Occam atsakymas į valdžios siekiančią Bažnyčią ir specialiai į popiežiaus vėlimąsi į pasaulinius reikalus, buvo visuotinis susirinkimas. Tačiau susirinkiminis sąjūdis, kuris išsivystė XIV a. gale buvo atsakymas ne į tokių teoretikų reikalavimus, bet į praktinį reikalą pabaigti Didžiąją Skizmą (1378 - 1417), kuri kilo dėl įvairių priežasčių, kurios viena didžiųjų buvo Avignono popiežystė.[33] Kai Konstancos susirinkimas (1414 - 1418) skizmą baigė ir buvo išspręstas popiežiaus sosto teisėtos įpėdinystės klausimas, sąjūdis subliuško. Bese susirinkimo bandymas (1432 - 1439) konfliktą atgaivinti visiškai sąjūdį sutriuškino ir popiežius Eugenijus IV palaipsniui grąžino popiežiaus autoritetą visai Bažnyčiai.

Susirinkiminės teorijos ir jos implikacijų kontroversija privedė prie naujos spekuliacijos ir vėliau prie politinės ir bažnytinės galių kilmės paryškinimo. Reprezentacinės valdžios teorijos ir praktikos vystymasis[34] dar daugiau šį klausimą ryškino. Pasaulinėje sferoje reprezentacinė valdžia buvo natūralus reiškinys, kilęs iš europinės kultūros ir institucijų greito vystymosi tarp XI ir XII a. — vystymosi, kuris ypatingai ryškėjo miestų augime. Tačiau pritarimo idėja buvo maitinama elementų, kurie tūnojo feodalinėje sistemoja nuo pat pradžios. Merovingijos kapituliarai jau VI a. aiškiai teigė, kad įstatymui pakeisti reikalingas žmonių pritarimas,[35] ir nėra neprasminga žiūrėti į pritarimo reikalavimą siekiant svarbių pakeitimų kaip į reprezentacinės valdžios idėjos

vystymąsi. Panašiai ir rinkimų bei paveldėjimo teisės buvo pradžioj supintos feodalinėje teorijoje ir net skirtumams ryškėjant paveldėjimo teisė turėjo atsakomybę įstatymus tausoti.

Valdomųjų sutikimo (pritarimo) ir vadų rinkimo teisės principai buvo įsišakniję ankstyvame viduramžyje valdžios institucijose ir sudarė sąlygas naujai civilizacijai, kylančiai XI a. juos dar daugiau išvystyti ir pritaikyti naujajai tvarkai. Reprezentacinės valdžios kilimas valstybinėje plotmėje, kuris išsivystė į parlamentines institucijas, yra gal kiek skolingas feodalinei teorijai ir praktikai, tačiau gal daugiau savivaldybinių miestų augimui, kurie daugeliu atvejų buvo feodalizmo antitezė.

Ankstyvuose viduramžiuose, specialiai po Karlemano imperijos sugriuvimo ir Vikingų įsiveržimo, Vakarų Europa buvo beveik visiškai žemės ūkio visuomenė; feodalizmas kaip normali valdžios sistema buvo grįstas žemės valdymu ir jos dirbimu kaip atlyginimu už karinius ir žemės ūkio patarnavimus. Tačiau nuo XI a. viduramžių pasaulis pergyveno miestinio gyvenimo atgimimą[36] ir juto jo vis didėjančią įtaką minties ir kultūros vystymuisi. Šie miestai atspindėjo ne tik naujosios civilizacijos energingą ekonominį augimą, bet patys savyje sudarė organizuoto socialinio gyvenimo ryškią naują formą, dar nežinomą senovės pasaulyje ir tik iš dalies panašų tuometiniam Rytų pasauliui. Viduramžių Europos miestai nebuvo pagrįsti nei vergija, kaip klasikinės senovės miestai, nei feodalinės agrikultūros baudžiava ir, pagal Troeltsch,[37] jie pirmą kartą sudarė sąlygas tikram ir esminiam socialinio gyvenimo sukrikščioninimui. Viduramžių miestas buvo vienybės išraiška, tikros, užčiuopiamos vienybės tarp organizuoto socialinio gyvenimo ir tikėjimo, kurią liudijo ją saugančios miesto sienos ir dominuojanti bažnyčia ar katedra. Gi mieste įvairi ekonominė piliečių veikla buvo suorganizuota savivaldybinėse gildose, kurios savo ruožtu ir savo įvairiose formose sudarė pagrindą miestų valdžiai. Kiekvienas miestas turėjo savo chartą ar statutą ir savivadybės tradiciją, dažnai hierarchinę ir autoritetinę, ir dažnai degeneruojančią į vargšų eksploataciją, kurią vykdė turtingieji.[38] Tačiau Erasmus pastebėjo, kad Strasburge, kuris išlaikė geriausias gildų ir civilinės valdžios tradicijas, jis matė monarchiją be tironijos, aristokratiją be susiskaldymo, demokratiją be subruzdimo ir turtą be prabangos. Kaip būtų gerai, jis pridėjo, kad Platonas būtų gyvenęs ir tokią respubliką matęs.[39]

Tokių savivaldybinių junginių — miestų buvimas, kuriuose tradicinė atsakomybė už savo reikalų tvarkymą buvo jau giliai įsišaknijusi, visuomenės pačiame centre, šerdyje, kuri tebebuvo iš esmės agrarinė ir feodalinė, buvo vienas iš elementų, įgalinusių reprezentacinės valdžios vystymąsi valstybinėje plotmėje. Karaliaus galimybė kreiptis į savo piliečius, miestiečius ir riterius įgalino jį išbalansuoti jo skolininkų įtaką, kas įgalino sudaryti plačiais pagrindais valdžią.[40] XII ir XIII a. reprezentacinės valdžios formos spontaniškai kūrėsi visoj Europoj,[41] tačiau angliškoji versija buvo ypatingai svarbi pati savyje ir savo prisitaikyme, kas įgalino ją išlikti ir prisitaikyti prie besikeičiančių sąlygų.

Anglosaksiška įtaka politinei sistemai, kuri buvo taip dominuojama normanų nukariavimų pasėkų, vistik buvo labai svarbi. Anglosaksų laikais laisvų žmonių teisės į žemę buvo sukonsoliduotos ir šios teisės išliko po normanų nukariavimo: ponas buvo žemės šeimininkas, bet ne jos viešpats:[42] vietinės teisės ir vietinė tvarka tapo anglų bendrinės teisės pagrindu, kuri vaidino tokį didelį vaidmenį individo teisinės laisvės idėjos vystymęsi.

Ši bendrinė teisė buvo įjungta į Normanų teisinės administracijos sistemą; vietinių teisėjų sprendimai, grįsti papročiais, sudarė skirtingą, bet komplimentinį šaltinį karališkiesiems statutams. Palaipsniui, normanams valdant, ši bendrinė teisė tapo surašyta, tačiau ji ir toliau atliko savo funkciją — išlaikydama lygybę tarp vienos generacijos ir kitos. Prisekusiųjų sistemos kilmė nėra aiški, tačiau žinome, kad ji praktiškai veikė jau 1215 m., kai Laterano susirinkimas panaikino bandymo teismą ir pakeitė normanų tardymo paprotį, įvesdamas prisiekusiųjų rekognitorių sistemą. Prisiekusiųjų teismas išsivystė tik Anglijolje ir pilnai atitinka bendrinės teisės tradicijai. Kuriam laikui praslinkus bendrinė teisė buvo reikalinga papildomų teisinių klauziulių, ypač Lordo Kanclerio teisme; padidėjo ir romėnų teisės įtaka, nemaža dalim dėl to, kad didžiuma teisėjų buvo dvasiškiai, treniruoti Kanonų teisėje, kuri, savo ruožtu, savo pagrinduose buvo įtakota savo romėniškos kilmės, ir išmokslinti Bologna ir Padua teisių mokyklose. Romos jurisprudencija, ypač natūraliosios teisės koncepcija bendrinės teisės tradiciją papildė ir sustiprino.

Bendrinės teisės svarba konstitucinės ir reprezentacinės valdžios vystymęsi glūdėjo jos turimoje galioje palenkti sau paprastų žmonių pagarbą ir paklusnumą. Kad teisė būtų paveiki, ji

Lietuvos Nacionalinė Mažvydo Biblioteka

turi būti daugumos žmonių laisvai priimta; kai taip yra, pastovi ir laisva socialinė tvarka gali būti sukurta. Politinė galia, kuri taria tai, kas didžiumai žmonių nėra priimtina laisvoje visuomenėje, neturės tvirtų pagrindų. Reprezentacinės valdžios augimas Anglijoje vyko remdamasis institucijomis ir protavimo metodais, kurie kaip bendrinės teisės tradicijos išdava tokius pagrindus užtikrino. Anglai buvo pripratę teisiniuose svarstymuose ir to išdavoje padarytus nutarimus priimti.

Reprezentacinės valdžios principus ir praktiką galima įžvelgti ir vidinės Bažnyčios organizacijos kai kuriuose aspektuose. Jos įstatymdavystės gremijumai, jos susirinkimai ir sinodai pirmoje eilėje jai padėjo išlaikyti iš Romėnų paveldėtą teisinį ir organizacinį kapacitetą[43] ir su laiku įtakojo naujosios civilizacijos politines institucijas. Šie gremijumai nebuvo rinkti; jie susidėjo iš vyskupų, kurie juose dalyvavo savo vaidmenyse kaip vietinių Bažnyčių vadovai, tačiau jie pratęsė atsakingos grupės idėją, grupės, kuri savo reikalus svarsto visos bendruomenės vardu. Po vikingų invazijų sukliudymo, susirinkimai ir sinodai atsigavo ir XII ir XIII a. sąlygose jie pagausėjo ir tapo svarbesni. Tarp 1123 ir 1274 metų Bažnyčia turėjo šešis visuotinius susirinkimus, beveik trečdalį susirinkimų, įvykusių tarp Nicėjos 325 m. ir Trento 1548 m.[44] Būdinga, kad šis visuotinių susirinkimų atsigavimas "sutapo su tautinių legislacinių susirinkimų kilimu".[45]

Ketvirtasis Laterano susirinkimas 1215 m. įsivedė naujybę — katedros skyrių atstovavimą, t.y. proktorių dalyvavimą susirinkime. Priežastis — buvo numatyta katedroms užkrauti mokyklų vedėjų išlaikymo pareigą — Inocentas III tikėjo principu, kuris mums pažįstamas kaip "apmokestinimas be atstovavimo". Jo veikla užtikrino reprezentacijos idėjos pažinimą "visoje Vakarų Europoje".[46] Kitos susirinkimo provizos stiprino reprezentacinės valdžios vystymąsi Bažnyčioje. Pvz. susirinkimai reikalavo pastovių provincinių sinodų, kuriuose dalyvautų žemesnioji dvasiškija: jis taip pat įpareigojo visus tuos vienuolynus šaukti trimečius suvažiavimus, kurie jų dar neturėjo.

Konstitucinė valdžia, kuri tarnavo pagrindu reprezentacinei formai vystytis, buvo natūrali religinių ordinų atauga nuo pat pradžios.[47] Šv. Benedikto regula kalbėjo apie abato rinkimą, kuris buvo atsakingas už jam pavestuosius, kuriuos jis turėjo valdyti teisingai ir su meile. Cluniac reforma[48] įvedė tuometinį susirin-

kimą, kuriame dalyvavo įvairių abatijų priorai ir kuris galėjo daryti nutarimus, privalomus visam ordinui. Naujesnieji religiniai ordinai šiuos naujus potvarkius priėmė, vieni siekdami daugiau centralizacijos, kiti mažiau.

Vienas mažas ordinas, Grandmont, įkurtas Limoges mieste 1076 metais, priėmė prioro rinkimo metodą, kuris buvo tikrai reprezentacinis; kiekvienas ordino vienuolynas išrinkdavo du brolius ir jiems būdavo duotas mandatas veikti viso ordino vardu. Kitais žodžiais, jie nebuvo ex officio šios aukštesnės instancijos nariai, bet tik dėl savo vienuolynuose esamų pareigų; jie buvo išrinkti specialiam tikslui ir jiems buvo duotas specifinis mandatas veikti pagal savo nusistatymą. Ordinas buvo per mažas, kad jo pavyzdys turėtų kiek bendresnį efektą, tačiau tokių kliauzulių buvimas religinių ordinų regulose rodė tokių organizacijų loginio vystymosi kryptį.

Šis vystymasis pasiekė tam tikrą tašką XIII a. Domininkonuose ir Pranciškonuose. Domininkonai reprezentacinį principą padarė savo konstitucijos kertiniu akmeniu, o juos pasekė pranciškonai. Ordinų vadovybės buvo sudarytos iš atskirų vienuolynų rinktų atstovų; galia buvo gaunama iš vienuolynų ir provincijų, ne iš viršaus.[49]

Anglijoje įvykiai po Laterano III-jo susirinkimo atvėrė naują reprezentacinių sprendimų formą Bažnyčioje. Susirinkimas uždraudė vyskupams apmokesdinti kunigus be jų sutikimo ir tokiam sutikimui užtikrinti buvo šaukiamos konvokacijos įvairiais metais tarp 1229 ir 1254 m., kuriose kunigijos atstovai rinkdavosi pasitarimams su vyskupais dėl to tartis.[50] Kai kurie istorikai mano, kad anglų karaliaus nusistatymas apeliuoti savo nesutarimus su savo žemių nuomininkais atstovų rūmuose ir buvo įtaigotas kunigų elgesio.[51]

Tad, kai mes vėl žvelgiame į šv. Tomą bandydami susumuoti politinės galios kilmės ir prigimties svarstymus, kuriuos jis pateikė katalikų tradicijos šviesoje, mes nesistebime, kad jis pasisakė už konstitucinę valdžią, grįstą žmonių sutikimu. Didelė dalis jo argumentacijos paremta Aristoteliu, bet šv. Tomas buvo taip pat ir savo laiko vaikas ir dar svarbiau, Pamokslininkų ordino narys, o šių regula jau turėjo efektyvios reprezentacijos provizas. Aristotelio sukaupta graikų patirtis, šv. Rašto ir tradicijos įžvalga, to meto visuomenės besivystančios institucijos ir jo paties ordino

vadovybės forma susipynė jo mąstyme ir kreipė jį į tokią valdžios formą, kuri nors pripažino griežtoką discipliną ir aktyvų viešosios gerovės siekimą, buvo valdžia su valdomųjų sutikimu išreikšta reprezentacijos principu.

Politinės teorijos klausimu jis neparašė išsamios studijos, bet jo De Regimine Principum ir kai kurios Summa Theologica dalys[52] teikia mums tokios teorijos elementų. Jis teigė, kad iš visų gyvių žmogui buvo natūraliausiai gyventi grupėje, visuomenėje. Kitiems gyviams gamta paruošė maisto, apsigynimo būdus kailių ar odos, ragų ar nagų pavidale, ar davė greičio dovaną, kuri teikia jiems lengvatą prieš natūraliuosius priešus.

Tik vienas žmogus yra paliktas be natūralaus apsigynimo prieš gamtą ar priešininkus — vieton to jam buvo duota protavimo dovana, kurią jis galėjo naudoti poreikiams patenkinti. Ši mąstymo galia jam taria, kad geriausiai poreikius tenkinti bendradarbiaujant kartu su kitais žmonėmis, vieni kitiems gelbstint. Jo socialinė prigimtis ryški ir kitais atvejais: gyvuliai naudodamiesi įgimtomis savybėmis lengviau skiria, kas jiems naudinga ir kas žalinga, bet žmogui reikia daug mokymosi laiko būvyje. Jam reikia pasinaudoti kitų turimu žinojimu, kuris glūdi organizuotoj visuomenėj. Kalbos galia ir protinga komunikacija su kitais rodo palinkimą į socialinę prekybą ir organizuotą bendruomenę, iš kurios jis gali pasimokyti ir ją mokyti.

Žmogus, kuris pačia savo prigimtimi yra linkęs formuoti politines visuomenes, lygiai protu prieina išvados, kad kas nors turi toms bendruomenėms vadovauti,[53] nes be centrinės valdžios (autoriteto) kiekviena bendruomenė težiūrėtų tik savo interesų, bet ne viešosios gerovės visiems ir tuomet pats apsijungimo (bendruomenės) principas būtų sužalotas. Kas liečia valdžios formą, geriausia yra ta, kurioje visi dalyvauja, nes ji tarnauja taikai tarp žmonių palaikyti, yra visiems priimtina ir ilgiausiai išliekanti. Geriausia forma yra tokia, kurioje yra monarchijos elementų (nes yra tik viena galva), autokratijos elementų (tik rintiniai žmonės gali būti valdžioje) ir demokratijos elementų (valdytojai turi būti renkami iš pačių žmonių) ir žmonės turi teisę tokius valdytojus rinkti.[54] Dabar aišku, kad daug šito samprotavimo glūdi Gaudium et Spes mąstyme, ypač kas aukščiau pasakyta apie viešųjų galių grindimą žmogaus prigimtimi, kas priklauso Dievo sukurtai tvar-

kai, bet iš kitos pusės valdžios pasirinkimas ir vadų išsirinkimas yra palikti piliečių valiai.

Todėl susumuojant[55] mes galime sakyti, kad viduramžių politinę mintį dominuojantis principas buvo tokis: politinė visuomenė egzistuoja užtikrinti teisingumą visiems ir kur nėra teisingumo, nėra valstybės. Įstatymas, bet ne valdovo kaprizai ar jo užgaidos yra tokio teisingumo norma; yra aksiomatiška, kad karalius nepriklauso jokio žmogaus, bet jis paklusęs Dievui ir įstatymui. Todėl šv. Tomas galėjo sakyti, kad atsiskyrimas nuo karaliaus (jo valdžios) yra mirtina nuodėmė, tačiau sukilimas prieš tironą nevadinamas atsiskyrimu, nes tirono valdymas nėra teisingas.[56] Taigi įstatymas nebuvo valdovo valios išraiška, bet bendruomenės gyvenimo įprotis. Nors investitūros kontroversija ir įgalino kai ką teigti, kad įstatymas — teisė yra aukščiausios bendruomenės galia (karaliaus) valios išraiška, Brackton[57] teigė bendresnį nusistatymą, pagal kurį tik tas turi įstatymo galią, kas yra nutarta ir priimta didžių vyrų ir patvirtinta visos valstybės bei karaliaus autoriteto. Pozityvi teisė buvo visos visuomenės valios ir pritarimo išraiška įskaitant ir karalių. Imperatoriaus kaip vienintelio legislatoriaus koncepcija buvo naujovė ir neatitiko viduramžių pagrindinę mintį.

Kita centrinė viduramžių mąstymo idėja buvo kontrakto santykis tarp valdovo ir valdomųjų. Vakarų Europos vainikavimo ceremonijos jau nuo VIII a. turėjo kunigaikščio pažadą ne tik užlaikyti abstraktų teisingumą, bet konkrečią teisę, o žmonės savo ruožtu prisiekė būti kunigaikščiui ištikimi. Kunigaikštis, kuris teisę — įstatymą ignoravo ar nepaisė, prarado savo galios teisę, nes kontraktas apėmė bendruomenės viešųjų įstatymų visumą. Iš tikrųjų viduramžių politinė praktika reprezentacinės formos evoliucijai vykstant gravitavo į valdžios formą, kurioje dalyvavo vis daugiau žmonių. Teisingumo ir teisės viršenybė ir įsitikinimas, kad jie galutinėje instancijoje yra, Dievui leidžiant, nustatomi visos bendruomenės, tokios bendruomenės, kurią sudaro karalius, kilmingieji ir visi žmonės, buvo toji dirva, kurioje vystėsi reprezentacinės valdžios principai ir praktika, logiškas ano meto politinės civilizacijos vyksmas.[58] Naujosios Europos politinis genijus tokiu būdu pamažu ir varganai bandė balansuoti visuomenės laisvės ir autoriteto poreikius.

Krikščionijai suskilus ir atėjus reformacijai bei renesansui,

minties ir gyvenimo teoretinė vienybė, kuri rėmė šiuos naujus ieškojimus, iširo. Ši vienybė buvo visuomet trapi, ką parodė investitūros kontroversija ir XIII bei XIV a. konfliktai. Tačiau vienybės idealas visuomet gyvavo ir jame kiti idealai teisingumo viršenybė ir teisės tvarka, pasireiškią gyventojų pritarimu ir reprezentacija. Renesanso ir reformacijos metu šie idealai buvo bent iš dalies aptemdyti. Europai skylant į tautines valstybes, monarcho vaidmuo ir galia tapo teorijos ir praktikos dėmesio centru.

Viduramžių politinė teorija absoliutizmu nepasitikėjo; net tokie publicistai kaip Marsillio iš Paduvos ir William iš Occam, kurie pabrėžė valstybės ir kunigaikščio teises prieš, jų manymu, bažnytinių institucijų ekscesus, nenuėjo į kitą kraštutinumą ir piršo valstybės absoliutizmą. Tačau XV ir XVI a. vyksmas pabrėžė monarcho absoliutinę galią.

Anglijoje po Rožių karo, Henrikas VII (1485 - 1509) įstengė sukurti stiprią centralizuotą monarchiją. Šios centralizacijos galias vėliau efektyviai naudojo jo sūnus Henrikas VIII savo 1530 m. dešimtmetyje vykusiame ginče su Roma.[59] Ispanijoje absoliutizmui pagrindus padėjo Aragono ir Castile karalijų susijungimas per Ferdinando ir Izabelės jungtuves 1469 m., kuris sužydėjo Karolio V (1516 - 1556) valdymo metu. Prancūzijoje absoliutizmas prasidėjo užsibaigus šimto metų karui su Anglija 1453 m.

Krikščioniškai Europos vienybei visiškai byrant, tautinių valstybių kilimas buvo neišvengiamas ir jų savarankumas buvo bandomas užtikrinti stipria centralizuota politine galia, kuria to laiko sąlygose galėjo būti tik monarchija. Politinės, ekonominės ir socialinės jėgos[60] užtikrino, kad monarchija bus ne tik stipri, bet ir absoliuti. Reprezentacinės institucijos netruko degeneruoti į aristokratišką anarchiją ar tapo privilegijuotų interesų įrankiais; vėlyvųjų viduramžių sukrėstais metais tvirta pagarba teisei pastovioje visuomenėje, kuo rėmėsi sveikas jos veikimas, jau dažnai neegzistavo. Naujos ir senos ekonominės ir socialinės jėgos ir paprasti žmonės buvo pasiruošę tikėti stipriu kunigaikščiu.

Absoliutinių monarchijų iškeltos problemos — bažnytinės ir moralinės — vargino tiek "katalikiškų", tiek "protestantiškų" valstybių teologus ir teoretikus po reformacijos, nes abiejų tipų valstybių valdžios buvo absoliutinės. Katalikų pusėje problemos sprendime dalyvavo Domininkonų ir Jėzuitų rašytojai.[61] Jie

pradėjo su prigimtosios teisės prielaidomis apie žmogaus proto galią sukurti politinio gyvenimo moralinius pagrindus, t.y. prigimtinę teisę, amžinosios dieviškosios teisės, apreikštosios dieviškosios teisės ir prigimtinės teisės, kuri yra žmogaus dalyvavimas amžinoje teisėje, trejybėje. Žmogiškoji pozityvioji teisė egzistuoja šiuose rėmuose ir turi būti vertinama iš jų išplaukiančiomis išvadomis.

Pati valstybės kilmė glūdi žmogaus socialinėje prigimtyje. Sutinkant su prieš-politine stadija, kurioje žmonės yra laisvi, lygūs ir nepriklausomi,[62] jie tarė, kad vistiek žmogus yra linkęs pirmiau į nepolitinės, paskiau politinės visuomenės formavimą. Šis pasirinkimas gyventi politinėje visuomenėje yra sukuriamas, nes nors žmogiškoji prigimtis gali suprasti ir sekti teisingą priežastį, ji nevisuomet tai daro. To pasėkoje tarp žmonių iškyla neteisingumai ir jie vienijasi politinėje visuomenėje, kad nuo tokių neteisingumų apsigintų. Dievas duoda žmonėms galią sukurti valstybę ir šia bendrine prasme politinė tvarka kyla iš Dievo valios, tačiau bet kokios valdžios veiksmų tikrumas priklauso jų sutikimui su prigimtine teise. Tad teorijoje žmonės savo susitarimu įkuria valdžią ir šis sutarimas nustato valdžios tikrumą, kuri vėliau turi veikti pagal prigimtinę teisę. Pvz. Suarez išsamiai svarsto jėga sukurtos valstybės įvairias problemas.[63] Jei bet kokia valdžia yra įkuriama prieš valdomųjų valią, valdovas neturi jokios legisliacinės teisės. Jis gali turėti tokią teisę tik tuomet, kai laikui bėgant žmonės tokį valdovą (tokią valdžią) priima kaip teisėtą. Kitais žodžiais, nėra realistiška prileisti, kad istoriniai visuomet valstybės gimsta ramaus planavimo aplinkybėse; lygiai nėra realistiška prileisti, kad žmonės, kurie priima taip svarbią pareigą tausoti Dievo teisę, gali taip paprastai priimti valstybę, pagrįstą jėga, be jokio dėmesio teisingumui. Kai pradžioje valstybė remiasi jėga, ji turi būti įteisinta žmonių jos priėmimu — kas prileidžia, kad arba režimas valdo teisingai ir gali laukti tokios paramos kaip savo teisės, arba vienokiu ar kitokiu būdu ji pradeda teisingai valdyti prieš žmonėms ją priimant.]*(Bus daugiau)*

Išnašos

1. *Gaudium et Spes*, 74 paragrafas.
2. J. Maritain, *Man and the State*, (Chicago, 1963). E. Welty, *A*

Handbook of Christian Social Ethics, (London, 1960), 1:68 ir tolesni puslapiai, 114 ir tol. psl., 2:196 ir tol. psl. J. Messner, *Social Ethics* (London, 1964), 474 ir tol. psl. 541 ir tol. psl. J. Hoffner, *The Fundamentals of Christian Sociology*, 160 ir tol. psl. Praltiškai svarbiausias skirtumas yra tarp valstybės ir valdžios. Valstybė yra formaliai sukurta ir autonominė visuomenė (society), sudaryta iš vienos ar daugelio etninių ir kultūrinių grupių, turinti fiziškai atsekamas ribas ir ekonomines, karines ir kitokias priemones įvykdyti savo įsipareigojimus. Valdžia yra individų grupė, įpareigota leisti ir vykdyti įstatymus ir kurti įvairias agentūras valstybės funkcijoms vykdyti.

3. "Istorinė valstybės kilmė, remiantis patirtimi, nėra jokiu būdu vienoda. Tačiau apskritai istorija patvirtina Aristotelio teigimą, pagrįstą jam prieinamais faktais: valstybė išaugo iš šeimos", Messner, 543 psl.
4. *Summa Theologica*, I - II, q. 105, I skirsnis. Pastaba prie 1969 metų angliškojo vertimo komentuoja šv. Tomo pažiūrą į Senojo Testamento politines formas ir ją dabar kvestijonuoja.
5. R. de Vaux, *Ancient Izrael*, 98 - 9 psl. W. Eichrodt, *Theology of the Old Testament* (London, 1964), 1:55 ir toliau, 90 ir tol. psl., 2:242 ir toliau.
6. I Sam 8:1-22, 10:18-25.
7. I Sam 16:6-13. Buvo pranašaujama, kad Išganytojas yra Dovydo palikuonis.
8. Mat 22:21.
9. Jon 19:11
10. Rom 134:1-4.
11. 2 Pet 2:13-17.
12. P. H. Furfey, *A History of Social Thought* (New York, 1949), 133 psl. Kristaus gyvenimo interpretacija kaip politinio aktyvisto, revoliucionieriaus, sukilėlio buvo Popiežiaus Jono Pauliaus atmesta Puebloje: "Tai nesiderina su Bažnyčios mokymu", *Puebla: Evangelization at Present and in the Future of Latin America* (London, 1980), 4 psl.
13. Jau trečiame šimtmetyje "tarp krikščionių buvo politikų ir valstybininkų, darbininkų turinčių jėgą ir nusimanymą, prie kentėjimo pripratusius vergus, karui palinkusius karius... rašytojus, kurie galėjo sukelti sukilimą". (P. Allard, *Ten Lectures on the Martyrs)*, on, 1907 (172 psl.). Autorius pastebi, kad kenčiant, kantrybė turėjo laimėti didesnę pagarbą krikščionybei ir galiausiai geresnį pasiruošimą jai išpažinti.
14. Žr. (knygos) 20 psl.

15. Tėvai laikėsi nusistatymo, kad valdžia nėra natūrali ir primityvi ir vistik tai yra dieviška institucija... žmogus nėra dabar tokioj padėtyj, kokioj jį Dievas sutvėrė... sąlygos (i. e. valstybės ir valdžios priverčiamosios galios), kurios yra visiškai priešingos jo primityviai prigimčiai, dabar yra reikalingos ir naudingos". R. W. ir A. J. Carlyle, *A History of Medieval Political Theory in the West*, 1:131 psl.
16. Ibid,. 1:147 psl.
17. Ibid., 154 psl.
18. Ibid., 157 psl.
19. Iid., 228 psl.
20. Ibid., 38 psl. ir 231 psl.
21. Žr. 21 psl.
22. Honorius iš Augsburgo circa 1123 m G. H. Sabine, *A History of Political Theory*, 236 psl. Carlyle ir Carlyle, op. cit., 4:286 psl. Honorius savo *Summa Gloria* ne tik domėjosi investitūros kontroversija kaip tokia, bet apskritai dviejų didžiųjų autoritetų — Bažnyčios ir valstybės kilmės ir prigimties klausimais.
23. Sabine, op. cit., 238 psl. Carlyle ir Carlyle, op. cit., 1:152 psl.
24. *Ad Gebehardum* (parašyta tarp 1080 ir 1085 m.). Sabine, op. cit., 241 psl. Manegoldo naudojamos frazės, liečiančios paklusnumo karaliui sąlyginę prigimtį, sąlygojamą karaliaus teisingumo administravimu ir įstatymų saugojimu "išreiškė tų šimtmečių politinės teorijos normalius principus". Carlyle ir Carlyle, op. cit., 3:169 psl.
25. Jonas iš Salisbury (1115 - 1180) buvo Canterbury Tomo Becket vyriausias ministeris. Jo *Policraticus* (1159) yra pirmasis bandymas sistematiškai analizuoti bendrinę politinę filosofiją viduramžiuose; jo pagrindinis principas buvo, kad valstybę valdo įstatymas (teisė) — kunigaikštis ir žmonės kartu; viešasis autoritetas veikia bendrajai gerovei arba jis netenka moralinio pateisinimo ir jam galima priešintis. Principas, kad tironui galima priešintis ir, jei reikalinga, jį pašalinti, paliko viduramžių politinės teorijos kertiniu principu. Reikia pastebėti, kad Jonas iš Salisbury žiūrėjo lygiai kritiškai į galių ekscesus Bažnyčioje kaip ir valstybėje ir patiekė pasiūlymų problemai spręsti. Sabine, op. cit., 247 psl. Carlyle ir Carlyle, op. cit., 4:331 psl.
26. Carlyle ir Carlyle, op. cit., 1:253 psl.
27. XIII a. konfliktų klausimu žr. Sabine, op. cit., 270 psl., Carlyle ir Carlyle, op. cit., 5:152 psl., D. Knowles ir D. Obolensky, *The Middle Ages*, 329 psl. ir toliau.
28. Sabine, op. cit., 273, Carlyle ir Carlyle, op. cit., 374 psl. šią

kontroversiją smulkiai nagrinėja.

29. Sabine, op. cit., 278, Carlyle ir Carlyle, op. cit., 5:64 psl. Pilniausiai ir ryškiausiai karaliaus poziciją gynė Jonas iš Paryžiaus savo *"De Potestate Regia et Papali"* (1302 - 1303). Jo buvo idėja sukurti generalinę tarybą popiežiaus galiai apibrėžti; jis taip pat pabrėžė Aristotelio paskutines tendencijas, kurių šv. Tomas, naudodamasis filosofo darbais, aiškiau neišskyrė. Sabine, op. cit., 281 psl.
30. Knowles and Obolensky, op. cit., 337 ir 405 psl. Popiežius gyveno Avignone nuo 1309 m. iki 1377 m.
31. Marsillio iš Paduvos (ca. 1275 - 1342). Iš Paduvos jis iškeliavo į Paryžių (apie 1311 m.) studijuoti medicinos. 1312 m. jis tapo Paryžiaus universiteto rektorium ir greičiausiai vėliau (1320 m.) tenai studijavo teologiją (po kiek pabuvojęs Italijoje ir Avignone). Jis pabaigė *Defensor Pacis*, kurioje jis dėsto savo politines teorijas, 1324 m. Sabine, op. cit., 287 Q. Skinner, *Foundations of Modern Political Thought*, (C.P.U., 1979), 1:19 psl. F. C. Coplestone, *A History of Philosophy, 3:168 psl.*
32. Occam gimė Surrey apie 1290 m. ir mirė 1349 m. Apie jo gyvenimą ir darbus žr. Coplestone, op. cit., 3:43 psl. Sabine, op. cit., 287 psl. ir Skinner, op. cit., 2;37 psl.
33. Knowles and Obolensky, *The Middle Age*, 415 psl.
34. Esmingasis reprezentacinės valdžios principas yra, kad "Vienas ar daugiau asmenų užima vietą ar veiklą už kitus. "Tai tokis senas principas kaip civilizuotas ar bendruomeninis gyvenimas; tačiau viduramžiais jis pirmą kartą pritaikintas plačiau politinėje sferoje. M. V. Clarke, *Medieval Representation and Consent* (London, 1936), 278 psl.
35. Sabin, op. cit., 204 psl.
36. C. Dawson, *Religion and the Rise of Western Culture*, 193 psl. *Cambridge Medieval History*, 5:624 psl. *Cambridge Economic History of Europe*, 3:33 psl. ir 230 psl.
37. Cituota iš C. Dawson, *Religion and the Rise of Western Culture*, 193 - 4 psl.
38. *Cambridge Economic History*, III t., 34 psl. M. Mollat ir R. Wolff, *The Popular Revolutions of the late Middle Ages* (London, 1973).
39. Cituota iš C. Dawson, *Religion and the Rise of Western Culture*, 206 - 7 psl.
40. Anglijoje 1254 m. buvo įsakyta iš kiekvienos apygardos išrinkti po du riterius, kurie turėjo painformuoti karalių kaip jie gali jam finansiškai pagelbėti. 1265 po du atstovu išrinko ir miestai, tačiau tik 1295 m., Edvardui I valdant, "pavyzdinis" parlamentas parodė,

kad generalinė taryba pagaliau išsivystė į parlamentą; šalia vyskupų ir abatų bei senosios didžiosios svarbiųjų nuomininkų tarybos, dabar jį sudarė du riteriai nuo kiekvienos apygardos ir du piliečiai nuo kiekvieno miesto. Tačiau tik 3 iš 20 Edvardo vėlesnių parlamentų buvo tokie; 12 neturėjo miestų atstovų. Clarke, op. cit., 313 psl. C. B. Adams, *Constitutional History of England* (London, 1971), 174 psl.

41. "Antroje XIII a. pusėje panašus į Angliją vystymasis sukūrė idėjas ir institucijas, kurios nebuvo esmingai skirtingos nuo kitų plačioje krikščionijoje; nuo Skandinavijos iki Adrijos jūros jos yra renkamos... Vengrijoje ir žemumų kraštuose..." *Cambridge Medieval History*, 7:682 psl. Įvykiai Ispanijoje XIII a. teikė žmonėms didesnį dalyvavimą valdžios procesuose negu tai buvo tuometinėje Anglijoje.
42. D. Jarrold, *England: Past, Present and Future* (London, 1950), 25 psl.
43. Clarke, op. cit., 293 psl.
44. Ibid., 295 - 6 psl.
45, Ibid., 296 psl.
46. Ibid.
47. "Benediktinų vienuolynuose vienuoliai tapo pirmaisiais europiečiais ... Benedikto (regula) buvo pirmoji Vakarų Europos konstitucinė charta". E. Heer, *The Intelectual History of Europe* (London, 19066), 31 psl.
48. Clarke, op. cit., 299 psl.
49. Šv. Pranciškus (1181 - 1221) savo ordiną įkūrė 1209 ir ordinas savo regulą galutinai suformavo 1223 m. Šv. Domininkas (1170 - 1221) savo ordiną, kuris vėliau tapo Pamokslininkų ordinu, įkūrė 1215 m.; du atskiri jo vienuolynai Bolognoje 1220 ir 1221 m. suteikė ordinui aiškesnę formą. Domininkonų regulos įtaka reprezentacinei valdžiai yra analizuojama F. Barker. *The Dominican Order and Convocation* (O.U.P., 1913), 75 psl. Taip pat žr. J. B. Scott, *The Spanish Origins of International Law* (O.U.P., 1934), 276 psl. ir David Edwards, *Christian England* (London, 1981), 174 - 5 psl.
50. Clarke, op. cit., 307 psl.
51. Ibid., 312 psl.
52. De Regimine Principum (Apie karaliavimą), žr. D. Brigongisi, *The Political Ideas of St. Thomas* (New York, 1960), 175 psl.
53. Summa Theologica, I, q. 96, art. 4. I-II, q. 95, art. I.
54. Ibid., I-II, q. 105 art. I.
55. Carlyle and Carlyle, op. cit., 6:504 psl.

56. Summa Theologica, I-II, q. 42, art. 2 ir 3. Žr. 222 psl.
57. Henry Brackton (miręs 1268 m.) buvo karaliaus dvaro raštininkas ir karaliaus centrinio teismo teisėjas. Jis savo studiją apie Anglijos įstatymus ir papročius parašė tarp 1250 ir 1260 m. Žr. Sabine, op. cit., 220 psl. ir Carlyle and Carlyle op. cit., 5:512 psl.
58. Carlyle and Carlyle, op. cit., 5:472 psl.
59. Žr. *The New Cambridge Modern History* (C.Y.P.), 2:233-4 psl. R. W. Chambers, *Thomas Moore* (London, 1962), 360 psl.
60. Sabine, op. cit., 357 psl.: "Monarchija ne be reikalo gavo augančios vidurinės klasės paramą, užtai ir religiniai reformatoriai buvo nublokšti į kunigaikščių glėbį. Ir taip reformatoriai susijungė su jau egzistuojančiomios ekonominėmis pajėgomis padaryti karališkąją valdžią, kuri turėjo absoliutinę galią namuose ir laisvas rankas užsieniuose, tipinga europinės valstybės forma." W. G. Hoskins, *The Age of Plunder* (London, 1976), smulkiai nagrinėja Anglijos "didžiausią pasikeitimą žemvaldystėje 500 metų būvyje, kuris kilo iš sistematinio Bažnyčios žemių niokojimo visose plotmėse ir vėliau tokio pat niokojimo vainiko žemių, ką vykdė karalystės magnatai" (XI dalis). Kaip Douglas Jerrold pastebi savo *England: Past, Present and Future* (London, 1950), 58 psl.: "Ką mes šiandien vadiname kapitalistine, totalitarine valstybe, buvo sukurta Anglijoje, daugiausiai sąmoningai, XVI a. pirmoje pusėje". Į Malonės piligriminę kelionę jis žiūri kaip į garbingą ir plačiai paskliusį sukilimą prieš to meto kryptį; sukilimą, kuris buvo nugalėtas suktumu. Šiaurėje vienuolynai buvo mažiau pasiturį negu pietuose ir jų šalpos darbai buvo efektyvesni, teikią socialinius patarnavimus ir vargšams šalpą. Šių patarnavimų sustabdymas buvo labai apgailimas ir buvo viena iš sukilimo priežasčių.
61. Tarp jų de Vitoria (1485 - 1546), Suarez (1548 - 1617) ir šv. Robertas Bellarminas (1542 - 1621). Žr. Skinner. op. cit., II t., 1:135 psl. Copleston, op. cit., 3:380 psl. ir žemiau 257 psl.
62. Skinner, op. cit., 2:158 psl.
63. Ibid., 163 psl.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA LIETUVOJE

(Lietuvos Krikščionių Demokratų Partijos istorija)

(Tęsinys iš praeito numerio)

ALBINAS GRAŽIŪNAS

KARO IR VALSTYBĖS KŪRIMO METAI

Švinta išsilaisvinimo viltys

1914 m. kilęs rusų vokiečių karas nuo savo pirmos dienos lietuviams nešė vargą ir skausmus, nes kovos vyko pačioje Lietuvoje. Tačiau jis sukėlė ir šviesesnės ateities vilčių. Rusijai pasidarė reikšmingas jos valdomų tautų nusistatymas kariaujančių šalių atžvilgiu, nes jis buvo svyruojantis. Pavyzdžiui, lenkų atstovai Dumoje pasisakė už Rusiją, bet J. Pilsudskis stojo Vokietijos su Austrija pusėn, ir jam pritarė žymi dalis lenkų.

Tokia padėtis paskatino Rusiją paskelbti lenkams pataikaujant vyriausio karo vado kunigaikščio Mikalojaus manifestą. O tokie reiškiniai žadino ir kitų tautų viltis. Kaip tik tai bus paskatinę ir lietuvių atstovus Dumoje pasisakyti prieš Vokietiją.

Kiti lietuviai vėl buvo nuomonės, jog Lietuva galėtų išsilaisvinti rusams pralaimėjus, ir tokio pralaimėjimo laukė.

Kuriuo atveju iš tikro buvo Lietuvai išsilaisvinti didesnė galimybė, buvo problematiškas dalykas. Tačiau iškilimas išsilaisvinimo vilčių kėlė lietuviams reikalą būdėti, kad, iš tikro progai išsilaisvinti susidarius, ji nebūtų praleista neišnaudota.

Kai pradėjo aiškėti, jog rusai iš Lietuvos turės trauktis ir artėja vokiečių okupacija, Vilniuje buvo sušauktas platesnis krikščionių demokratų veikėjų pasitarimas. Jo tikslas buvo nusmaigstyti gaires krikščionių demokratų veiklai, jei Lietuvą okupuotų vokiečiai.

Apsvarstę aktualiuosius reikalus, krikščionių demokratų veikėjai priėjo išvados, kad jiems reikia turėti veiklių žmonių tiek Lietuvoje, tiek Rusijoje, kur taip pat reikėjo budėti Lietuvos reikalų sargyboje ir kartu pasirūpinti jau tūkstančiais į Rusiją patekusių tremtinių bei pabėgėlių nuo slenkančio pirmyn fronto.

Tad jie, panašiai kaip darė Nukentėjusiems nuo Karo Šelpti Draugijos centro komitetas, tame pasitarime susitarė, kad vokiečių okupacijos atveju pasiliks Lietuvoje ir kas vyks į Rusiją. Vokiečiams Lietuvą opkupuojant, jie taip ir pasielgė — vieni pasiliko vietoje, o kiti išvyko į Rusiją.

Lietuviai krikščionys demokratai Rusijoje

Rusijoje krikščionių demokratų susidarė nemažas būrys. Šalia tų, kurie ten išvyko visuomeniniais sumetimais, dar žymiai daugiau čia buvo patekę su 200,000 tremtinių ir pabėgėlių. Ypač evakuojant Lietuvos mokyklas ir kitas įstaigas.

Rusijoje krikščionys demokratai greit pradėjo gyvai organizuotis. Jie buvo pirmoji tremty susikūrusi lietuvių krikščioniškosios visuomenės organizacija. Jų kuopos susidarė visose vietovėse, kur tik buvo didesnės lietuvių tremtinių grupės. Ir visuomeninis jų svoris greitu laiku augo. Tam ypač didelės įtakos turėjo 1910 m. įsikūrimas ateitininkų. Ši katalikų studentų ir moksleivių organizacija buvo labai stipriai orientuota į visuomeninę sritį. Tad ne tik iš mokyklų išeinantys jos nariai beveik be išimčių jungėsi į krikščionių demokratų eiles, bet aktingai jų veikloje reiškėsi ir studentai bei suaugesni kitų mokyklų lankytojai. Lietuvių krikščionių demokratų Rusijoje organizavimasis buvo atbaigtas 1917 m. Lietuvių Petrapilio seimo proga ten pat įvykusia konferencija, kuri priėmė programą ir išrinko centro komitetą.

Imdamiesi darbo, lietuviai krikščionys demokratai Rusijoje visų pirma gynė Lietuvos reikalus ir ruošėsi jos pokariniam atstatymui. Dėl Lietuvos ateities jie turėjo aiškų nusistatymą — ji turėjo būti nepriklausoma demokratinė valstybė. Tokį ateities Lietuvos idealą jie stengėsi skiepinti lietuvių visuomenėje ir gynė, kur Lietuvos ateitis buvo svarstoma.

Kovos už nepriklausomos Lietuvos idealą žymiausias atvėjis buvo 1917 m. gegužės 27 d. Petrapily įvykęs Lietuvių Seimas. Tame seime iškilo dvi skirtingos tendencijos — viena dalis atstovų buvo už reikalavimą Lietuvai nepriklausomybės, gi antroji tokiam reikalavimui priešinosi. Savo priešinimąsi nepriklausomybės reikalavimui socialistinės grupės dengė tuo, jog tremtiniai esą tik

dalis tautos ir tokio reikalavimo neturį teisės kelti. Tačiau tai lėmė ne tautos teisių, o socializmo klausimas. Paveiktos Rusijos revoliucijos, lietuvių socialistinės grupės tikėjosi, jog ten būsiąs jau įgyvendintas socializmas. Gi katalikiškoje Lietuvoje, atgavus jai nepriklausomybę, pagrįstai galima buvo laukti krikščioniškų partijų dominavimo. Tad socializmui ateitį Lietuvoje jų nuomone tegalėjo užtikrinti tik pasilikimas socialistinės Rusijos sudėtyje. Dėl to jos ir nenorėjo nuo Rusijos skirtis. Socializmas tuo laiku joms daugiau rūpėjo, kaip bet kas kita. Ir lietuviai socialdemokratai priklausė Tautinių Socialistinių Partijų Susivienijimui, kuris buvo priėmęs platformą, jog bet kurios Rusijos sudėty buvusios tautos reikalavimas nepriklausomybės prieštaraująs Rusijos tautų revoliucinio proletariato interesams ir kad kiekviena tų tautų savo naujai politinei santvarkai privalančios ne tik savo pačių valios pareiškimo, bet ir Rusijos Steigiamojo Susirinkimo sankcijos. O jie neabejojo, kad tas Susirinkimas būsiąs socialistinis ir kitokios santvarkos kaip socialistinę neaprobuosiąs. Gi tos pat minties laikėsi ir kitos buvusios dar trys socialistinės lietuvių partijos.

Dėl tokių skirtingų pažiūrų seime vyko ilgi ginčai. Tačiau po jų vis dėl to dauguma balsų buvo priimta Lietuvai nepriklausomybės rekalaujanti rezoliucija. Bet dėl to socialistai pakilo iš savo vietų, pradėjo giedoti Internacionalą ir su raudonomis vėliavomis išėjo iš seimo.

Krikščionys demokratai Petrapilio seime buvo viena stambiųjų grupių, kurios gynė Lietuvai nepriklausomybės reikalavimą ir atidavė savo balsus už jos reikalaujančią rezoliuciją.

Petrapilio seimas taip pat išrinko toliau Lietuvos reikalais rūpintis Vyriausią Rusijos Lietuvių Tarybą, kurioje dalyvavo ir krikščionys demokratai ir kurios darbą jie visomis išgalėmis rėmė.

Krikščionys demokratai gyvai varė ir visuomeninį darbą tremtinių tarpe. Į partijos visus tremtinius sutelkti nebuvo nei įmanoma, nei tikslinga. Tad kartu su tuo laiku įsikūrusia, bet neilgai gyvavusia kita katalikų politine grupe Lietuvių Katalikų Tautos Sąjunga krikščionys demokratai įkūrė kultūrinę bei patriotinę Liaudies Sąjungą, į kurią sutelkė labai žymią dalį lietuvių tremtinių.

Ši sąjunga suvaidino labai reikšmingą vaidmenį. Ypač kai po bolševikinės revoliucijos nekomunistinės partijos Rusijoje jau ne-

begalėjo veikti. Tuomet Liaudies Sąjunga, kuri dar nebuvo draudžiama, perėmė visas krikščionių demokratų įstaigas ir pati dar įsteigė eilę mokyklų, liaudies universiteto skaityklų, šaukė suvažiavimus bei vykdė kitus tuo laiku iškilusius uždavinius. Pagaliau jai teko pasiimti ir labai svarbų tremtinių į Lietuvą grąžinimo uždavinį. Tam reikalui ji įsteigė prie buvusio fronto linijos visą eilę pereinamųjų punktų, telkė tremtinius į grupes ir grąžino į vokiečių tuomet dar okupuotą Lietuvą.

Visą tą Liaudies Sąjungos darbą organizavo ir vykdė nebegalinčios toliau veikti krikščionių demokratų partijos veikėjai.

Be to, jau 1916 m. jie pradėjo leisti savo laikraštį "Vadą", kuris daug padėjo išplatinti tremtinių tarpe aktualiais klausimais krikščionių demokratų nusistatymus ir tuos tremtinius lengviau suburti į organizacijas. Gi šalia laikraščio buvo leidžiama krikščionių demokratų programos bei dienos klausimais ir brošiūrų. Bolševikams pradėjus skleisti labai daug savo propagandinės literatūros, tremtiniams nuo jų įtakos ginti krikščionys demokratai įkūrė specialią spaudos draugiją "Bitę" ir užsimojo išleisti eilę knygų. Tačiau suspėta išleisti tik "Sąžinės laisvė". Kitus rankraščius bolševikai konfiskavo, o pačią leidyklą uždarė.

Ši krikščionių demokratų veikla, nors ir kliudoma, ypač į tremties pabaigą, daug lėmė, kad iš komunistinės Rusijos tremtiniai ir nemaža kitų nuo seniau ten gyvenusių lietuvių po karo į Lietuvą grįžo nesukomunistėję.

Krikščionių demokratų veikla vokiečių okupacijoj

Lietuvą okupavę, vokiečiai siekė visiems laikams prijungti ją prie Vokietijos. Tad slopino kiekvieną su jų planais nesutinkantį lietuvių pasireiškimą. Be to, stengėsi ir kuo daugiau turėti iš jos naudos. Tad uždėjo gyventojams labai dideles duokles, kurias stengėsi išreikalauti nesivaržydami dėl priemonių.

Tokios sąlygos iškėlė lietuviams keletą svarbių uždavinių. Reikėjo rūpintis karo sunaikintame ir dar okupanto be atodairos apgrobtame krašte bent minimaliu kasdieninių reikalų patenkinimu, ypač tų, kurie buvo daugiausia nukentėję arba nepajėgė patys savo reikalais rūpintis. Šalia to, reikėjo stengtis išlaikyti nepažeistą tautos dvasią, ypač gintis nuo vokietinimo, kuris buvo

pradėtas plačiu mąstu. Gi pagaliau net ir sunkiose vokiškos okupacijos sąlygose reikėjo rūpintis Lietuvos ateitimi.

Lietuviai krikščionys demokratai iš pat pradžios aktingai įsijungė į visų šių uždavinių vykdymą. Kadangi Vilnius buvo centras, kuriame koncentravosi rūpinimasis visais svarbiausiais Lietuvos ir lietuvių tautos reikalais, tai visai natūraliai Lietuvos krikščionims demokratams vadovavimas atiteko Vilniuje susitelkusiai jų veikėjų grupei. Juo labiau, kad ten buvo žymios jų jėgos. Iš šios grupės susidaręs vadovaujamas branduolys laikinai ėjo faktiškai centro komiteto pareigas, rūpindamasis visais iškylančiais reikalais ir darydamas reikalingus sprendimus. Tačiau šalia to jis pasiėmė rūpestį ir susiorganizavimo reikalais, paruošdamas programą ir sušaukdamas konferenciją.

Savo konferencijai sušaukti krikščionys demokratai panaudojo 1917 m. Vilniuje įvykusios Lietuvių Konferencijos progą, kada ten buvo susirinkę daug iš įvairių vietovių jų veikėjų. Po Lietuvių Konferencijos įvykusi jų konferencija priėmė jau seniau paruoštą partijos programą ir išrinko centro komitetą, kurio piekyje atsistojo būsimasis nepriklausomos Lietuvos prezidentas agr. A. Stulginskis. Šis centro komitetas Lietuvos krikščionims demokratams vadovavo labai reikšmingu, bet ir labai sunkiu laiku, kada prieš okupantų vokiečių valią buvo pradėtas nepriklausomos Lietuvos kūrimo darbas.

Rūpindamiesi kasdieninių reikalų tenkinimu, visų pirma krikščionys demokratai uoliai dirbo Nukentėjusiems nuo Karo Šelpti Draugijos komitete bei įvairiose josios įstaigose. Ne kas kitas kaip A. Stulginskis tvarkė didžiulius tos draugijos daržus, iš kurių didelę maisto dalį gaudavo prieglaudose laikomi našlaičiai bei kiti globojami asmens. Gi kiti krikščionių demokratų veikėjai ėjo įvairias kitas panašios svarbos pareigas.

Suaktualėjus tremtinių iš Rusijos grąžinimui, vėl tasai pats A. Stulginskis turėjo pasiimti tremtiniams iš Rusijos Grąžinti Komiteto pirmininko pareigas, kur jam reikėjo pasirūpinti ne tik pačiu tremtinių sugrąžinimu, bet ir grįžtančių globa, nes daugelis neturėjo nei kur apsistoti, nei ko pavalgyti, nei pagaliau kuo apsivilkti.

Kovojant už išlaikymą nenuslopintos tautinės sąmonės ir tautos kultūros kėlimą, pirmoje vietoje teko rūpintis mokykla. Vokiečiams Lietuvą okupuojant, buvusioji švietimo sistema visiš-

kai sugriuvo. Aukštesnės mokyklos buvo evakuotos į Rusiją, o pradinės liko be mokytojų, nes jų didžioji dalis taip pat pasitraukė Rusiją. Tad 1916 - 1917 metais, gyvenimui kiek aprimus, buvo pradėta vėl organizuoti bent pradinis švietimas. Vokiečių šaltinių vadinamoje Šiaurės Lietuvoje, kuri iš tikro apėmė kuone visą Lietuvą, ligi 1918 m. jau veikė 932 pradžios mokyklos su 76,000 mokinių. O greta imtasi buvo ir aukštesniųjų mokyklų organizavimo. 1918 m. besikurianti nepriklausomos Lietuvos švietimo ministerija jau rado krašte karo metu sukurtas 8 gimnazijas ir 11 progimnazijų.

Jei pradžios mokyklos buvo kuriamos daugiausia vietinių veikėjų iniciatyva, tai aukštesnėsėms įkurti reikėjo platesnės organizacijos pastangų. Šių pastangų beveik išskirtinai ėmėsi jau anksčiau minėtos krikščionių demokratų sukurtos bei vadovaujamos "Ryto", "Saulės" ir "Žiburio" draugijos. Jos įkūrė daugumą minėtų gimnazijų ir progimnazijų. Ir ne tik tos draugijos mokyklas kūrė, bet ir jungėsi krikščionys demokratai tose mokyklose į darbą. Kuone visus žymesniuosius jų veikėjus matome tuo metu bemokytojaujančius, nors ne vienas turėjo pakankamai gausiai jau ir kitų pareigų. Ir tai turėjo didelės svarbos, nes, didžiajai daliai krašto inteligentijos atsidūrus Rusijoje, mokytojų labai trūko. Pagaliau ir šį trūkumą pašalinti ėmėsi ne kas kitas, bet tos pačios draugijos, kurios kūrė kitas mokyklas. "Rytas" jau gana anksti įsteigė mokytojų kursus Vilniuje, o 1918 m., išgavusi vokiečių leidimą, "Saulė" įkūrė mokytojų seminariją Kaune.

Tačiau tuo pat laiku teko budėti, kad tos mokyklos nebūtų nukreiptos prieš lietuvių tautą. Vokiečiai dėjo pastangų jas panaudoti krašto vokietinimo tikslams. Jau nuo pat pirmųjų pradžios mokyklos metų vaikai turėjo mokintis vokiečių kalbos ir okupantai stengėsi sudaryti toms mokykloms provokiškos nuotaikos mokytojų kadrą. Tam jie buvo surengę keturių mėnesių mokytojų kursus, kurių klausytojus ne tiek rūpinosi supažindinti su mokytojo darbu, kiek įkvėpti jam provokiškos dvasios ir paklusnumo vokiečių valdžiai. Kur mokytojai nebuvo perėję per tokius jų kursus, net uždarinėjo mokyklas. Dėl šios priežasties jie uždarė žinomo liaudies švietėjo kun. P. Martišiaus kurtų vienoje apylinkėje 15 mokyklų. O jų inspektoriai važinėjo o mokyklas tikrindami, ar vokietinimas jose daro jų pageidaujamos pažangos. Buvo tad dedama pastangų, kad mokytojai nepasiduotų vokiečių spau-

dimui ir vaikus auklėtų ne vokiečių, bet tautinėj dvasioj. Tai, aišku, kėlė vokiečių ne tik nepasitenkinimą, bet ir pyktį. Ne vienas mokytojas už tai ir nukentėjo. Viena mokykloje dirbusi krikščionių demokratų veikėja už savo mokyklos lietuviškumo gynimą vokiečio inspektoriaus buvo net kumštimis ligi sukruvinimo sumušta. Buvo taip pat išvežtų į koncentracijos stovyklas Vokietijoje, iš kur kiti jau gyvi ir nebeišėjo.

Buvo imtasi ir visuomenės organizavimo. Kai tik pradėjo veikti aukštesnės mokyklos, jose vėl buvo atgaivinti — žinoma, dar slapta — prieš karą įsikūrusieji ateitininkai, o kaimo jaunimas pradėtas telkti į pavasarininkus. Šios organizacijos, okupacijos varžtams silpstant, išėjo į viešumą, sutelkė į savo eiles žymų skaičių lietuvių jaunimo ir suvaidino labai didelį vaidmenį kuriantis neprikilausomai Lietuvai, ypač pirmieji stodami savanoriais į pradėtą kurti Lietuvos kariuomenę.

Tačiau ypačiai krikščionims demokratams rūpėjo politinė Lietuvos ateitis. Tos ateities aiškų idealą turėjo ir Lietuvoje veikusieji krikščionys demokratai, kaip ir Rusijoje veikusieji jų draugai. 1917 m. priimtoje programoje tuo reikalu buvo pasakyta: "Letuva — nepriklausoma, savaranki valstybė, demokratiškai sutvarkyta." Tad jie energingai dalyvavo 1917 m. rugsėjo 18 d. Vilniuje sušauktos Lietuvių Konferencijos ruošime bei jos darbuose.

Kaip ir Petrapilio seime Rusijoje, taip ir Vilniuje ne visos lietuvių grupės buvo visai tos pat nuomonės. Socialistai, kaip ir jų draugai Rusijoje, vieni daugiau, kiti mažiau dairėsi į rusų revoliuciją ir vengė visai aiškiai pasisakyti. Liberalinių demokratų lyderis A. Smetona dėstė, jog iškovoti nepriklausomybę esąs labai sunkus dalykas ir protingiausia ieškoti susitairmo su vokiečiais, neerzinant jų dideliais ir jiems nepriimtinais reikalavimais. Tačiau krikščionys demokratai tvirtai gynė nepriklausomybės reikalavimą, atmesdami bet kokius ryšius tiek su rusais, tiek su vokiečiais. Ir kadangi konferencijoje jie buvo stambiausia grupė, pirmoj eilėj jie nulėmė, jog buvo priimta rezoliucija, kurioje sakoma: "Kad Lietuva galėtų laisvai plėtotis, turi būti sukurta nepriklausoma Lietuvos valstybė, demokratiniais principais sutvarkyta, prisilaikant etnografinių sienų su ekonomijos reikalaujamais korektyvais". Ir tik kitoms grupėms ypatingai pageidaujant, kad būtų atsižvelgta į vokiečių karinės valdžios spau-

dimą, jog konferencija priimtų nutarimą dėl glaudžių ateity Lietuvos santykių su Vokietija, krikščionys demokratai sutiko balsuoti ir už antrąją rezoliucijos dalį, kur buvo apie tuos santykius kalbama, tačiau ir tai tik tuomet, kai buvo patiekta niekuo daug neužangažuojanti formulė, jog, jei Vokietija proklamuotų Lietuvos valstybę dar prieš taikos konferenciją, lietuvių konferencija pripažįsta galimu "sueiti būsimai Lietuvos valstybei, nepakenkiant savarankiškam jos plėtojimuisi, į tam tikrus, dar nustatytinus santykius su Vokietija".

Po Vilniaus Konferencijos krikščionys demokratai savo jėgas ypačiai nukreipė į kovą už laisvą Lietuvos ateitį. Jų atstovai be svyravimo ir abejonių tos krypties laikėsi Tautos Taryboje, gi kiti veikėjai stengėsi kovą už laisvą Lietuvą išpopuliarinti visoje tautoje. Kadangi kitų priemonių beveik nebuvo, nes dar tebuvo leistas tik vienas lietuvių laikraštis, o ir tam pačiam vokiečių cenzūra neleido jiems nepageidaujamais klausimais rašyti, tai tie veikėjai, ypačiai dalyvavusieji Vilniuje konferencijose, važinėjo po įvairias krašto vietas ir darė apie Lietuvių Vilniaus Konferenciją gyventojams pranešimus, nors dėl to kuone kiekvienu atveju jie turėjo teisintis vokiečių administratoriams, o kiti net ir slapstytis nuo gresiančio arešto.

Tremtinių grįžimas ir reorganizacija

1918 m. pavasarį jau pradėjo grįžti iš Rusijos tremtiniai. Tai labai sustiprino krikščionių demokratų pajėgas, nes kartu su kitais tremtiniais sugrįžo ir gausus būrys jų veikėjų, kurie tuojau gyvai įsitraukė į darbą. Tačiau, tremtiniams grįžus, atsirado ne tik dvi partijos programos — viena priimta Petrapily, o kita Vilniuje — bet net ir du centro komitetai, dėl ko iškilo reorganizacijos reikalas. Tad dar tais pat 1918 m. tuo tikslu buvo sušaukta Vilniuje partijos konferencija.

1918 m. konferencija buvo viena reikšmingiausių visoje Lietuvos krikščionių demokratų istorijoje, nes reikėjo padaryti galutinį sprendimą, kokios politikos imsis bei kokią programą vykdys, jei valstybės vairas pateks į jų rankas. Tad buvo net ir labai įtemptų be dramatiškų momentų. Pasiūlytoji programa buvo taip radikali, ypač žemės reformą liečianti jos dalis, jog net kai kurie žymūs partijos veikėjai svyravo, ar galima už ją pasisakyti. Iš vienos pusės jie baidėsi, jog tokiu tempu žemės reformą vykdant,

kaip tos programos autoriai projektavo, galinti įvykti žemės ūkio katastrofa. Iš antrosios ne vienas net abejojo, ar tokia programa dar derinasi su socialine krikščionių etika. Tačiau ta programa atstovų balsų dauguma buvo priimta. Tik grėsusiam partijos skilimui išvengti buvo dar priimta ir antroji mažiau radikali programa, kuri turėjo būti vykdoma, jei būtų pasirodę, kad maksimalinė programa dėl kurios nors priežasties negali būti vykdoma. Tačiau prie jos niekad nebuvo grįžta.

Ant karo ir okupacijos paliktų griuvėsių sukurti nepriklausomai demokratinei Lietuvai 1918 m. krikščionys demokratai priėmė šią programą:

Partijos tikslas. § 1. Suvarkyti visą Lietuvos gyvenimą Kristaus mokslo dėsniais darbo žmonių būviui pagerinti.

Valstybės santvarka. § 2. Lietuva turi būti nepriklausoma demokratinė respublika. § 3. Vidaus tvarką, santykius ir ryšius su kitomis valstybėmis ar tautomis nusprendžia kuriamasis Lietuvos seimas, vienatinių rūmų parlamentas. § 4. Visoms kitoms tautoms, gyvenančioms Lietuvoje, duodama kultūrinė autonomija. §5. Nesusipratimai valstybių tarpe sprendžiami tarptautinio teismo. § 6. Įstatymų leidimas yra Lietuvos seimo rankose. Seimas nusprendžia valstybės pajamų ir išlaidų sąmatą, uždeda moeksčius ir muitus, skolina valstybės reikalams, tvirtina sutartis su kitomis tautomis. Svarbūs įstatymai įvedami referendumo keliu. § 7. Atstovai į seimą renkami visuotiniu — be lyties, tikybos, tautos ir luomo skirtumo — lygiu, betarpiu ir slaptu balsavimu, proporcine sistema. Pirkliavimas balsais smarkiai draudžiamas. Balsavimo teise naudojasi visi piliečiai nuo 20 metų amžiaus. § 8. Įstatymų leidimas, administracija ir teismas — atskiros funkcijos.

Piliečių teisės. § 9. Visi Lietuvos piliečiai, be tikybos, tautos, lyties ir luomo skirtumo lygūs prieš įstatymus. § 10. Tikybos, sąžinės, žodžio, spaudos, susirinkimų, sąjungų, kongresų laisvė; asmens, buto ir korespondencijos neliečiamybė; laisvas gyvenamų vietų pasirinkimas. § 11. Privatinės iniciatyvos teisė įstatymų leidime. § 12. Visi piliečiai apdraudžiami senatvei valstybės įstatymais.

Vietos savivaldybės. § 13. Vietos savivaldybės tvarkomos decentralizacijos dėsniais. § 14. Vioje Lietuvoje įvedama valsčių ir miestų savivaldybės, organizuotos demokratiniais dėsniais. §

15. Savivaldybės įstaigų žinioje yra vietos reikalai, išskyrus tuos, kurie būtinai turi pasilikti centrinės vyriausybės žinioje. § 16. Be administracinės valdžios vietos savivaldybės įstaigos galės leisti potvarkius. Jie turi vietos reikšmę ir negali prieštarauti bendriesiems šalies įstatymams. § 17. Ginčai tarp savivaldybės ir centro organų sprendžiami teismo.

Teismas. § 18. Bausmės skiriamos tik teismo. Mirties bausmė panaikinama. § 19. Visi piliečiai teisiami vienodo, valstybės apmokamo, žmonių rinkto, administracinei valdžiai nepriklausomo teismo. Bylų eiga pagreitinama. § 20. Valdininkai ir teisėjai atsako už savo darbus teismui.

Švietimo reikalai. § 21. Pradedamieji mokslai — visuotini, priverstini ir nemokami. § 22. Žemutinėse profesinėse mokyklose mokslas nemokamas. § 23. Pradžios mokyklose neturtingi vaikai aprūpinami mokslo reikmenimis ir maistu. § 24. Švietimo riekalai yra valsčių ir miestų savivaldybių žinioje. Mokytojai renkami. § 25. Laisvė atskiriems asmenims ir įvairioms draugijoms steigti visokias mokyklas. Privatinėms mokykloms valdžia duoda tiek lėšų, kiek nustatyta panašiose valstybinėse mokyklose proporcionaliam mokinių skaičiui. § 26. Savivaldybės rūpinasi suaugusių švietimu, steigia liaudies universitetus, skaityklas ir kitokias kultūros įstaigas. § 27. Valstybinėse mokyklose privalomas religijos mokymas visiems asmenims, priklausantiems kuriai nors konfesijai.

Tikybos reikalai. § 28. Bažnyčia tvarkosi taip, kaip reikalauja kanonų teisės. § 29. Kiekviena pilnamečių vienaip tikinčių Lietuvos piliečių kuopa turi teisės steigti atskirą religinę draugiją, kuri įgauna teisių, bendrų visoms religijoms Lietuvoje: a. viešo juridinio asmens teisę, b. teisę laisvai savo mokslą skelbti ir platinti, c. teisę steigti ir tvarkyti savo bažnyčias, mokslo, auklėjimo, labdaros ir kitokias įstaigas, d. teisę įgyti kilnojamo ir nekilnojamo turto ir jį valdyti. § 30. Valstybė turi pripažinti teisėtais tikinčiųjų žmonių daromus pas savo kunigus gimimo, jungtuvių ir mirimo aktus. § 31. Laisvė steigti vienuolynus, kongregacijas, brolijas. § 32. Kunigų prasižengimus teisiant ir moterystės dalykuose vyskupų ištarmė lygi valstybės teismo nutarimui.

Žemės klausimas. § 33. Įstatymo keliu nustatoma maksimalinė žemės valdymo norma. *Pastaba: Valdymo normos maksimu-*

mas yra tokis žemės plotas, kuriame turi būtinai dirbti pats savininkas ir negali visą darbą pavesti samdomiems darbininkams. Bus tai apie 60 - 70 dešimtinių, arba 120 - 150 margų. § 34. Bežemiams ir mažažemiams aprūpinti žeme steigiamas tam tikras žemės fondas iš a. konfiskuotų l. valstybės žemių, 2. Valstiečių Banko žemių, 3. majoratų, 4. neteisingai įgytų žemės plotų, b. išperkamų reikale žemių virš valdymo normos. Pastaba:. Žemių išpirkimą ar konfiskavimą sprendžia tam tikros valstybės skiriamos komisijos. § 35. Gaunamos žemės norma turi būti nemažesnė, kiek reikia tinkamai prasimaitinti, ir nedidesnė, kaip valdymo norma. § 36. Gauti žemės iš Fondo pirmiausia turi teisę Lietuvos piliečiai žemdirbiai bežemiai ir mažažemiai. Pastaba: Žemės gauti turi teisę ne vien atskiri asmens, bet ir draugijos pavyzdingiems ūkiams vesti. § 37. Jeigu ūkio vedimas yra šalies ūkio stabdymas, tai valstybė turi teisės ūkį paimti į Fondą, atsilygindama su savininku savivaldybių nustatyta norma. § 38. Smulkaus ir vidutinio ūkio nuosavybė nenaikinama: šios rūšies nuosavybė dabar Lietuvai yra didžiai produktyvus veiksnys. § 39. Pirkti atskiriems asmenims žemės daugiau kaip valdymo norma (§ 33) įstatymu draudžiama. § 40. Apsprendžiant teises ir sąlygas, kuriomis žemė bus dalinama iš Fondo, siekiama: 1. kad darbo žmonių, norinčių žemės gauti, reikalai būtų pilnai patenkinti, 2. kad ekonominiai šalies reikalai nesuirtų.

Darbininkų reikalai. § 41. Laisvė darbininkms steigti draugijas ir sąjungas, šaukti susirinkimus ir kongresus. § 42. Valstybė padeda darbininkams organizuotis į įvairias profesines, kooperatines ir gamybines draugijas. § 43. Streikų teisė. § 44. Aštuonių valandų darbo diena fabrikuose. §45. Įstatymais duodama samdiniams šventos dienos poilsis. § 46. Nakties darbas draudžiamas. Išimtis dirbtuvėms, kame to reikalauja technikos sąlygos ar visuomenės reikalai. § 47. Mokyklos amžiaus vaikams dirbti fabrikuose neleidžiama. Prieaugliams darbas trumpinamas, atsižvelgiant į rūšį. § 48. Kenksmingas moterų sveikatai darbas draudžiamas. Nėščios moterys paleidžiamos nuo darbo ligos metu (dešimčiai savaičių), nestabdant algos mokėjimo. § 49. Visur, kame dirba motinos, steigiami vaikų darželiai. Darbo metu leidžiama vaikus papenėti. § 50. Valstybinis darbininkų draudimas senatvės metu ar nepajėgiant dirbti. Lėšos darbininkams apdrausti sudaromos iš mokesčio nuo kapitalo. § 51. Valstybė nustato uždarbo minimu-

mą. Įvedamas savaitinis darbo apmokėjimas. § 52. Draudžiama darbdaviams mažinti baudomis ar kitokiais būdais darbininkų uždarbį. § 53. Skiriama reikalingas inspektorių skaičius ir jų priežiūra išplečiama visose ūkio šakose, kuriame dirba samdiniai. Moterų dirbtuvėse ir inspektoriai yra moterys. § 54. Medžiagai priimti ar atmesti, įstatymų pildymui prižiūrėti patys darbininkai renkasi atstovus. § 55. Vietos savivaldybės įstaigos kartu su darbininkų išrinktais atstovais prižiūri, kad drbininkams darbdavių skiriami butai būtų sveiki, prieinamos kainos ir patogūs. § 56. Steigiama darbdaviams nepriklausoma sanitarinė priežiūra visose įstaigose, kame dirba samdiniai. Ligos metu darbininkai ir jų šeimos gydomi ir išlaikomi nemokamai. § 57. Vietos savivaldybės steigia tarpininkavimo kontoras (darbo biržas). Jose dalyvauja ir darbininkų atstovai. § 58. Visoms šalies ūkio šakoms steigiama pramonės teismai iš lygaus darbininkų ir darbdavių atstovų skaičiaus. Santykiai tarp sodžiaus darbininkų ir ūkininkų nustatomi ir prižiūrimi vietos savivaldybių ir ūkininkų ir darbdavių atstovų.

Šalies ūkis. § 59. Kovai su kapitalizmu ekonominis gyvenimas tvarkomas kooperacijos pagrindais. § 60. Valstybė padeda valsčių ir miestų savivaldybėms, ūkininkų draugijoms gerinti ūkį. Įtaisomas ilgalaikis melioracijų kreditas, padedama kaimams skirstytis viensėdžiais, keliamas ūkio švietimas. § 61. Valstybė įveda progresyvų nuo pelno, turto ir palaikų mokestį. § 62. Uždedamieji mokesčiai (čyžės) nuo reikalingiausių dalykų panaikinama. Pastaba: Nuo prabangos dalykų imama žymūs mokesčiai. § 63. Vietos savivaldybės teikia visiems prieinamą medicinos ir teisių pagalbą, steigia vaistines, ligonines, ambulatorijas, prieglaudas, apdraudžia nuo ugnies, ledų ir kitų nelaimių. § 64. Įvedama nedidelis pinigų vienetas. § 65. Susisiekimo būdai priklauso valstybei.

Valstybės kūrimo darbe

Nors Lietuvos nepriklausomybė buvo paskelbta jau 1918 m. vasario 16 d., tačiau, dėl vokiečių trukdymo, nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrimas prasidėjo tik į metų pabaigą, kai lapkričio 11 d. buvo sudaryta pirmoji laikiinoji krašto vyriausybė.

Į pirmąją laikinąją Lietuvos vyriausybę krikščionys demokratai neįėjo. Du į ministerius pakviesti socialistai sudarė grėsmę,

kad jau suorganizuotas kabinetas sugrius, pareikšdami, kad jie nesutinką, jog kunigas būtų vyriausybės narys. Tuomet krikščionys demokratai, nors ir matydami, jog tasai socialistų elgesys visai nesuderinamas su demokratiniais principais, stengėsi išvengti jau sudarytos vyriausybės iširimo ir savo frakcijos narį kunigą, kuris buvo pakviestas švietimo ministeriu, atšaukė. Tačiau protestui dėl tokio socialistų elgesio atšaukė iš kabineto ir antrą savo frakcijos narį. Bet ir tokiomis aplinkybėmis, žiūrėdami pirmoj eilėj tautos, o ne partijos reikalų, jie uoliai stojo į valstybės kūrimo darbą.

Kas jiems tuo momentu ypatingai rūpėjo, matome iš pirmosios vyriausybės sudarymo proga krikščionių demokratų frakcijos Valstybės Taryboje vardu A. Stulginskio padaryto pareiškimo. Jame buvo sakoma:

— Imant šios dienos nuotykius galvon, aišku, kad mms prisieis nūnai gyventi svarbų laiką. Čia visų svarbiausį momentą, kokį mūsų tautai teko gyventi. Visi mes geidžiame ir visomis jėgomis siekiame nepriklausomos, laisvos, demokratinės Lietuvos valstybės, kurioje būtų visiems gera, nežiūrint to, kas kurios tikybos, kalbos, lyties ar luomo būtų. Dabar stovime pačioje valstybės kūrimosi angoje, turime laikinąją vyriausybę, kuri imsis valstybės kūrimo darbo. Gerai žinome, jog kiekvienas kuriamasis darbas geriausiai tarpsta rimtyje, ramiomis sąlygomis. Dabar gi Lietuvoje kas kita.

Ministeris pirmininkas savo programinėje kalboje nurodė, kokie dabar svarbiausi pamatiniai klausimai stovi mums prieš akis. Iš tos turiniu plačios kalbos ne viskas pasirodė tokioje šviesoje, kokioje mes, Krikščionys Demokratai, norėtume rūpimuosius klausimus matyti.

Pirmon eilėn imsiu kad ir darbininkų klausimą. Tiesa, buvo kalbėta apie miesto darbininkus, nurodant, jog jiems teko jei ne badu mirti, tai bent nuolatos badauti. Tai tiesa; bet ir sodžių darbininkų, tų bežemių ir mažažemių, grintelninkų, įnamių, kumečių padėjimas yra labai sunkus. Jei valgomųjų daiktų kainos paskutiniais laikais pakilo dešimt ir daugiau kartų, tai uždarbis vos-ne-vos 2 - 3 kartus tepadidėjo. Kilus produktų spekuliacijai, sodžiaus biednuomenė vis sunkiau ir sunkiau begali gauti reikiamojo maisto; juo labiau, kad už darbą retai temokama produktais.

Atsižvelgiant į visa tai, jaučiame sodžiuje tarp bežemių ir

mažažemių iš vienos pusės ir stambiųjų ūkininkų iš antros pusės priešingumų, ir nemaža priešingumų. Ir čia valstybė turėtų imtis griežtų priemonių darbininkams apsaugoti nuo išnaudojimo. Reikia gi ginti silpnesnieji.

Karo varginančios pasekmės daugiausia prislėgė darbininkų luomą. Jau sugrįžo dideliausios tremtinių minios, grįžta belaisviai; dauguma jų neturi nei darbo, nei prieglaudos. Tam vargui padėti reikalinga yra kuo greičiausiai sudaryti viešųjų darbų ir socialės apsaugos ministerija, kuri rūpintųsi bedarbės pašalinimu, darbininkų būvio užtikrinimu.

Artimame sąryšyje su darbininkų klausimu stovi ir mokesčių klausimas. Okupacijos valdžia buvo apkrovusi visus žmones, darbininkus ir turtuolius pagalbiniu mokesčiu. Mes, Krikščionys Demokratai, mokestį nuo galvos skaitome neteisingu. Mūsų išmanymu mokesčių klausimas taip turėtų būti išrištas, kad didžioji mokesčių našta visgi kristų ant turtuolių pečių; kad visi kasdieniam gyvenimui reikalingi produktai jokiais mokesčiais nebūtų apkraunami.

Ruošiant sodžiaus darbininkų klausimą, negalima pro šalį praeiti to spirginančio žemės klausimo. Tiesa, žemės klausimą galutinai riš Steigiamasis Seimas, bet laikinosios valdžios pareiga yra ne vien tai žemės reformai medžiagą rinkti, bet pozityviai prie tų reformų eiti, tą reformą dalimi jau dabar vykinti. Čionai kelias turi būti aiškus. Visos valstybės žemės bei majoratai turi jau dabar būti parceliuojami ir mažažemiams arba bežemiams tam tikromis sąlygomis atiduodami.

Tik tų žemių dar nepakaks visiems žemės reikalaujantiems ir sugebantiems ją dirbti patenkinti. Kirkščionių Demokratų frakcija mato, kad žemės klausimui Lietuvoje išrišti reikalinga bus griebtis griežtų priemonių, kad žemės reforma atitiktų šios dienos socialinį reikalą.

Yra daug svarbių dalykų, kurių ministeris pirmininkas savo kalboje nepažymėjo; dalykų opių, pro kuriuos tylomis mes negalime praeiti. Paskutiniu laiku pastebima Lietuvoje vis didesnė spekuliacija produktais. Žymi produktų dalis išvežama į svetimus kraštus, ne tik į Vokietiją, kas ligi šiol būdavo, bet ir į Kuršą, į Rusiją. Jeigu tasai produktų gabenimas nebus greitu laiku sustabdytas, mūsų kraštas liks be duonos ir Lietuvoje, žemdirbių šalyje,

kils badas. Čionai reikia laikinajai valdžiai rimtai pagalvoti, kaip čia apsaugojus kraštas nuo spekuliacijos.

Mūsų kraštas Lietuva — katalikų šalis. Katalikų Bažnyčia, kaip vyriausias mūsų krašte kultūros veiksnys, privalo savo plėtojimuisi reikalingų sąlygų. Kiekvienas mūsų, katalikų, pilietinių teisių mindžiojimas ir siaurinimas bus kovos obalsis. Kitų neskausim, bet ir savęs skausti nesiduosim. Tik sieksime tokios Valstybės, kuri kuriama tikrai tiesingais demokratijos pagrindais.

Mes sveikiname ministerio pirmininko pasakymą, kuriuo kviečia jis valstybės darban visus sugebančius darbą dirbti, ir mes, Krikščionys Demokratai, turėdami tai galvoje, manėme dalyvauti sudaromoje Lietuvos valdžioje.

Dėl to reikalo Lietuvių Krikščionių Demokratų frakcija štai ką pareiškia:

L. Valstybės Tarybos Krikščioonių Demokratų frakcija, turėdama galvoje laiko ir aplinkybių svarbumą, buvo beketinanti dalyvauti sudaromoje Lietuvos valdžioje. Tačiau, vienai frakcijai išnešus priešingą demokrinės valstybės ir piliečių teisės principams nusistatymą dėl ministerių kabineto sudėties ir iškilus dėl to kivirčams ir pavojui ginčais visiškai išardyti pačios valdžios sudarymo pradžią, Lietuvių Krikščionių Demokratų frakcija nutarė:

Kad nebūtų prasižengta jos branginamiems piliečių teisės principams ir kad nesusitrukdytų Valstybės kūrimo darbas, kurį mes skaitome aukščiau už partijos reikalus, visai atsisakyti nuo dalyvavimo tame pirmajame Kabinete. Aišku, kad neturėdama savo atstovų vyriausybės tarpe, Lietuvių Krikščionių Demokratų frakcija jau negali imtis ant savęs atsakomybės už tos valdžios darbus.

Tiesa, neilgai teko krikščionims demokratams būti be savo atstovų Lietuvos vyriausybėje. Pirmąją vyriausybę sudaręs A. Voldemaras nepajėgė labai sunkiose to laiko sąlygose valstybės kūrimą vykdyti. Tad tų pat metų gruodžio 26 d. jo kabinetas atsistatydino, ir buvo sudaryta nauja vyriausybė, į kurią jau įėjo ir krikščionys demokratai.

Tačiau tuo metu į Vilnių jau veržėsi vokiečių be pasipriešinimo leidžiami bolševikai, ir Lietuvos vyriausybė buvo priversta pasitraukti į Kauną. Savos karinės jėgos dar nebuvo. Pirmasis ministeris pirmininkas A. Voldemaras buvo pažiūros, jog Lietuvai

karinė pajėga nereikalinga. Ji paskelbsianti neutralitetą, ir kaimynai paliksią ją ramybėje. Tad karinės jėgos organizavimas buvo suvėluotas — pirmas potvarkis kurti savus karinius dalinius buvo paskelbtas vos 1918 m. lapkričio 23 d.

Tokiose sunkiose aplinkybėse krikščionys demokratai ryžtingai ėmėsi darbo. Jaunimas masiškai išėjo savanoriais į kariuomenę. Vyresnieji organizavo valdžios aparatą ir kūrė valdines įstaigas, be kurių jokia vyriausybė negali savo funkcijų vykdyti. Ir ne tik centrines, bet ir vietines, pradedant valsčių ir apskričių valdomaisiais organais. Kokia didele dalimi krikščionys demokratai buvo vietinės administracijos kūrėjai ir palaikytojai, parodė 1919 m. sausio 16 d. įvykusi Antroji Valstybės Konferencija. Jos atstovus sudarė valsčių bei apskričių komitetų ir miestų tarybų atstovai. Tokių atstovų konferencijoj dalyvavo 184, iš kurių 93 krikščionys dmeokratai.

Visos tos pastangos turėjo didžiulės svarbos, nes iš tikro vyko varžybos, kas pirmiau Lietuvoje savo administraciją suorganizuos ir paims kraštą į savo rankas. Užėmę Vilnių, bolševikai paskelbė Lietuvos ir Gudijos sovietinės respublikos įsteigimą ir jų simpatikai įvairiose krašto vietose bandė kurti savo administraciją ir imti valdžią į savo rankas. Į komunistų pusę buvo perėjusi su savo centro komitetu ir Lietuvos socialdemokratų partija. Tik kai kurie paskiri jos veikėjai partijos linijos atsisakė ir ėjo su nepriklausomos Lietuvos kūrėjais. Gi dvaruose sulenkėję arba lenkai jų savininkai ne vienoj vietoj organizavo lenkų karinius dalinius. Iš tos kritiškos padėties buvo sėkmingai išeita tik didelėmis ir ryžtingomis pastangomis.

Socialinė ir ekonominė veikla

Vienu politiniu darbu krikščionys demokratai ir šiuo laiku tačiau neapsiribojo. Jie ėmėsi darbo ir socialinėj bei ekonominėj srity.

Būdami ypatingai susirūpinę darbininkų gerove, jie jau 1919 m. balandžio 30 d. prie savo centro komiteto įkūrė specialią darbininkų reikalų sekciją. Šiai sekcijai buvo skirtas uždavinys organizuoti krikščioniškaisiais pagrindais Lietuvos darbininkus ir kitus mažiau pasiturinčius gyventojus — amatininkus, smulkesnius miestų ir miestelių savininkus, smulkius verslininkus ir kaimų mažažemius.

Pradėtas darbas vyko sėkmingai. Tad jau tų pat 1919 m. rugsėjo 25 d. sekcija sušaukė visos Lietuvos krikščioniškosios darbo visuomenės suvažiavimą, kuris nutarė įkurti savo organizaciją, pavadintą Lietuvos Darbo Federacija. Ši organizacija pavadinta Federacija todėl, kad ji iš tikro nepradėjo darbo iš pat pradžios, bet federaciniais pagrindais apjungė ligi šiol necentralizuotai veikusias įvairias krikščionių darbininkų organizacijas ir kūrė naujas.

Lietuvos Darbo Federacijos pobūdis jos statute buvo taip nusakytas: 1. Lietuvos Darbo Federacijos tikslas yra jungti visas Lietuvos krikščionių darbininkų organizacijas ir profesines sąjungas organizuotomis jėgomis savo medžiaginiam ir kultūriniam būviui gerinti. 2. Lietuvos Darbo Feeracija dedasi į viso pasaulio Krikščioniškąjį Darbininkų Internacionalą. 3. Lietuvos Darbo Federaciją sudaro lietuvių kikščionių darbininkų draugijos, organizacijos ir profesinės sąjungos.

Lietuvos Darbo Federaciją sudarančių krikščionių darbininkų organizacijų pobūdis ir veikla buvo sureguliuota Krikščionių Darbininkų Sąjungos Statutu. Jame buvo nurodyta:

Tikslas. 1. a. Sujungti visus tos profesijos arba darbo šakos darbininkus, kad jie vienybėje galėtų sėkmingai apsiginti savo teisinius, ekonominius ir profesinius reikalus ir susidaryti patogias gyvenimo sąlygas. b. Iškovoti priverstinį darbininkų valstybinį draudimą ir darbo globojimą įstatymų keliu. c. Kultūrinti, dorinti ir techniškai lavinti savo narius. d. Kelti nariuose profesinį luominį susipratimą. e. Auklėti juose krikščionišką ir demokratinę dvasią.

Priemonės tikslui siekti. 2. Nurodytiems tikslams pasiekti sąjunga imasi tokių priemonių: a. samdosi sau butą susirinkimams, b. atstovauja ir gina savo narių reikalus valdžioje, savivaldybėse, pas darbdavius ir kitur, c. steigia įvairių šelpimosi kasų, pavyzdžiui streiko, nelaimingų atsitikimų, ligos, senatvės, mirties ir kitų, iš kurių atitinkamų metu duodama nariams pašalpa. 3. Pakelti savo narių protiniam ir profesiniam susipratimui sąjunga kuria klubus, skaityklas, rengia paskaitas, ekskursijas, kursus, ir t.t.

Savo reikalams Lietuvos Darbo Federacija tuojau pradėjo leisti didelio pasisekimo darbininkų tarpe turėjusį laikraštį "Darbininką".

Po Darbo Federacijos greitu laiku — 1919 m. gruodžio 20 d. — įsikūrė ir kita reikšminga krikščionių demokratų organizacija Ūkininkų Sąjunga. Įstatuose jos tikslas ir veikimo būdas buvo taip aptarti:

Ūkininkų Sąjungos tikslas: §1. 1. Gerinti ūkinę, dorinę ir dvasinę ūkininkų padėtį, remiantis krikščionybės dėsniais. 2. Kelti ūkininkų susipratimą ir jų luomo vertybės branginimą. 3. Palaikyti ir apsaugoti žemės ūkio nuosavybę. 4. Organizuoti žemės ūkio produktų perdirbtame ar neperdirbtame pavidale gaminimą ir pardavimą. 5. Organizuoti kitas su žemės ūkiu surištas ūkio šakas. 6. Pirkti ūkiui ar amatams reikalingų daiktų ar medžiagų. 7. Organizuoti kreditą. §2. Ūkininkų Sąjungos veikimas apima visą Lietuvą ir tas vietas už Lietuvos sienų, kur yra žymesnės lietuvių ūkininkų kuopos. §3. Tikslui siekti Sąjunga turi teisės: 1. Kurti atitinkamas jos siekimams technines įstaigas. 2. Steigti ir laikyti Lietuvoje ir užsienyje sandėlius, krautuves kontoras ir agentūras pirkti ir parduoti įvairiems produktams ir dirbiniams. 3. Suteikti savo nariams paskolų, laiduojant jiems savo ūkio produktais ir kitokiu kilnojamu ir nekilnojamu turtu. 4. Imti paskolų laiduojant, nariams sutikus, turimomis prekėmis. 5. Priimti užsakymų iš valdžios, visuomenės įstaigų, asmenų. 6. Daryti susirinkimus, supažindinti savo narius su naujais technikos įrankiais ir išradimais, reikalingais žemės ūkio kultūrai kelti: rengiant kursus, ruošiant paskaitas, pasikalbėjimus, kviečiant lektorius, instruktorius ūkio reikaluose patarti nariams. 7. Rūpintis įvesti geresnę gyvulių veislę, geresnes ūkio mašinas, padargus, javų sėklas, trobesius ir t.t. 8. Taisyti pavyzdingus ūkius, gyvulių tvartus. 9. Apdrausti nuo degimo, ledų, gyvulių kritimo ir kitų nelaimių. 10. Steigti kooperatyvines krautuves ir sindikatus, kad patogiau ūkio dalykus pardavus. 11. Steigti smulkaus kredito kooperatyvus. 12. Steigti įstaigas ūkio produktų gerumui ištirti. 13. Ruošti ūkio parodas laikyti gerai įtaisytas ūkininkavimo vietas, skirti konkursus ir pinigines dovanas už naudingus ūkyje išdirbimus. 14. Įgyti kilnojamo ir nekilnojamo turto ir palaikyti žemę ūkininkų rankose. 15. Leisti naudingus ūkiui raštus, imtis kitų ūkyje reikalingų dalykų. 16. Taisyti kocertus, vakarus ir kitas pramogas Sąjungos iždui padidinti.

Ūkininkų Sąjunga, kaip ir Darbo Federacija, pradėjo darbą griežtai nuo pradžios, bet apjungdama jau nuo 1918 m. pradėju-

sias įvairiose krašto vietose kurtis krikščionių ūkininkų draugijas. Savo organizaciniams reikalams ir ūkininkų susipratimui kelti greitu laiku taip pat pradėjo leisti savo laikraštį "Ūkininką".

Tais pat 1919 m. į krikščionių demokratų organizacijų eilę gyvai įsijungė dar vokiečių okupacijos metu atgaivinusi savo veiklą 1908 m. įkurtoji Lietuvių Katalikių Moterų Draugija. 1919 m. rugsėjo 1 d. sušauktame savo kongrese draugija nubrėžė gaires savo veiklai jau nepriklausomoje Lietuvoje. Svarbiausi šio kongreso nutarimai buvo šie: politikoj eiti su krikščionimis demokratais; reikalauti lygių su vyrais teisių; kuo plačiausiai dalyvauti viešajame gyvenime; šviestis per mokyklą ir literatūrą; kovoti už katalikišką mokyklą; įkurti literatūros sekciją, kuri leistų knygelių ir laikraštį; apdrausti sodžių ir miestų tarnaites nuo skriaudų; kovoti su alkoholiu ir prostitucija. Moterims rūpimiems klausimams kelti ir nagrinėti netrukus pradėjo leisti "Moterį".

Šalia šių įsikūrė tuo laiku ir kitų katalikų visuomenės organizacijų, kurios, kartais net ir nebūdamos tiesiogiai krikščionių demokratų sąjūdžio dalis, krikščionių demokratų darbui turėjo teigiamos reikšmės. Taip įsikūrusi Lietuvių Katalikų Mokytojų Sąjunga, šiaip į politiką nesikišusi ir apsiribojusi mokytojų bei mokyklos reikalais, rėmė ir padėjo pravesti krikščionių demokratų švietimo politiką. Šv. Vincento a Paulo Draugija perėmė krikščionių demokratų tolimesnį labdaros darbą. Gi iš antros pusės, įsikūrus įvairiems uždaviniams naujų krikščionių demokratų organizacijų, kai kurios ankstesnės pradėjo dirbti kiek kitoj plotmėj. Pavyzdžiui, taip plačiu mastu prieš karą veikęs "Žiburys" dabar atsidėjo beveik vienam švietimo darbui, ypač kūrimui ir laikymui aukštesniųjų mokyklų.

(Bus daugiau)

MOTERS TRAGIKA EURIPIDO DRAMOJE "BAKANALIJOS"

V. BAGDANAVIČIUS MIC.

Įvedamasis žodis

Euripidas yra penkto šimtmečio prieš Kristų graikų dramaturgas. Savo dramoje "Bakanalijos" jis turi keletą užuominų, kurios yra vertos ir mūsų dėmesio. Drama vaizduoja dievą Dionyzą, gimusį iš moters, kuris sukelia visuomenėje moterų sąjūdį. Jo dalyvės nori išeiti iš namų ir laisvai bei linksmai gyvendamos, rasti savo gyvenimo prasmę. Šiam sąjūdžiui priešinasi Tėbų valdovas, tačiau jo motina juo susidomi ir išeina į laukus su kitomis moterimis. Jos sūnus, būdamas šio sąjūdžio priešas, tačiau nori pažiūrėti, ką daro siaučiančios moterys. Pas jas nuvykęs, pačios jo motinos būna nužudomas.

Kodėl čia ši drama studijuojama? — Tam yra keletas priežasčių. Visų pirma čia yra kalbama apie tai, kad Dievas gema žmogiškam gyvenimui. Tai primena didžiąją krikščionišką paslaptį apie Dievo Sūnaus įsikūnijimą. Antra priežastis, kuri verta studijavimo šios dramos yra ta, kad drama savo pabaigoje primena Sen. Testamento epizodą, apie žmonijos išvarymą iš rojaus.

Tačiau šios dvi dramos užuominos yra visiškai skirtingos nuo krikščioniškos galvosenos, o pirmoji net priešinga, krikščioniškai tiesai apie Dievo Sūnaus įsikūnijimą. Tačiau šios dramos pažinimas gali, savo priešingumais, padėti geresniam ir pilnesniam supratimui tų pagrindinių tikėjimo tiesų.

Pirmniausiai susipažinkime kiek plačiau su dramos eiga, o paskui patyrinėkime atskirus jos personažus.

Euripido dramos "Bachanalijos" turinys

Dramos pradžioje prisistato Dionyzas, dievas, priėmęs žmogaus išvaizdą, būdamas gimęs iš Semelės (Žemelės). Jis yra Jupiterio sūnus, tačiau daug kas nepripažįsta, kad jis yra dievo sūnus. Jam gemant motina buvo perkūno užmušta ir jos kapas yra sunaikintas. Jis yra sukėlęs platų moterų sąjūdį, kuris ateina į Graikiją iš Azijos. Šio sąjūdžio dalyvės vadinasi bachanalijos, nes turi sąryšį su dievu Bachu.

Choras apdainuoja bachanalijų sąjūdžio pobūdį. Šio sąjūdžio dalyvės puošia savo galvas žalčių vainikais, tačiau, atrodo, kad Žemelė yra šiam sąjūdžiui svetima; ji savo juodus plaukus puošia vijoklių vainiku. Moterys nuo verpstų ir staklių jungiasi į šį sąjūdį ir būriais traukia per kalnus. Atrodo, kad šio sąjūdžio religinis simbolis yra ožys, nes jos savo šventėse geria ožio kraują. (Čia galima prisiminti, kad ir Lietuvoje buvo būta ožio kulto, ką liudija visa eilė vietovardžių, kaip: Ožkabaliai, Ožkinė ir kiti). Tačiau giesmininkės nesivaržo sakyti, kad tiek pats Bachas, tiek visas šis sąjūdis turi pamišimo žymių. Šio sąjūdžio muzika yra pučiamųjų instrumentų muzika.

Scenon išeina Tebų pranašas Tiresias ir šio miesto kūrėjas Cadmus. Tiresias yra abiejų lyčių žmogus ir jam buvo leista gyventi daug generacijų. Jis kalbina Cadmų jungtis į jaunystės sąjūdį ir, vietoj kovos vežimais traukti į kalnus, mokytis šokti. Cadmus, tačiau, atsako, kad senas žmogus yra seno žmogaus draugas. Tai reiškia, kad senam žmogui nebūtina šokinėti su jaunaisiais. Tirsejas įtikinėja, kad šis sąjūdis yra dieviškos kilmės, bet senas tikėjimas nenori įmantresnio protingumo. Cadmus, tačiau, primena Tirsejui, kad jis yra aklas ir nemato dienos šviesos. Į pokalbį įsijungia atėjęs Cadmaus sūnus Pantheus, dabartinis Tebų valdovas. Jis mano, kad Dionyzas, kas jis bebūtų, daro sau negarbę savo populiarumu. Pantheus iškelia šio sąjūdžio palaidumą ir įsako suimti Dionyzą.

Pantheus tačiau turi problemą, nes jo paties motina yra įsijungusi į tą sąjūdį. Jis mano, kad šis sąjūdis yra varomas deivės Afroditės vardu. Tačiau kaltas už jį yra Dionyzas ir jo paties motina, kuri tariasi, kad ir jį yra pagimdžiusi iš Jupiterio. Jis tik stebisi, kad jo motinos tėvas Cadmus dedasi prie šio sąjūdžio.

Choras bara Pantheų už tokią kalbą.

Tiresias tačiau sako Pantheui, kad ta dievybė, kurią jis išjuokia, savo jėgą parodys. Čia yra svarbūs du dalykai. Visų pirma Dionyzo motina yra Žemė, arba Demetrija. O antra, tas Žemelės sūnus yra išradęs vyną, kuriuo jis gydo mūsų negalias. Griežtoji Hera norėjo jį nužudyti, bet Jupiteris jį ištraukė iš žaibo ugnies. "Kai dievas nužengia visa savo jėga, jis padaro, kad pamišęs žmogus šėlsta būsimais dalykais". Tiresias pataria Cadmui nesididžiuoti savo valdžia žmonėms. Šventos moterys nepasidaro mažiau šventos, kai jungiasi į šį sąjūdį.

Cadmus palinksta į sąjūdį. Jis sako, kad, jeigu Dionyzas ir nėra dievas, verta jį vadinti dievu, nes tai yra žavi apgaulė, jeigu Žemelė sako, kad ji pagimdė dievą. Tai sudaro garbę mūsų giminei. Jis perspėja sūnų, kad jam neatsitiktų taip, kaip Artemiui, kuris šovė į ožką, o ji buvo Artemidė. Ir dėl to jo paties šunes jį sudraskė.

Pantheus griežtai priešinasi. Tirseias jį vadina bedieviu ir kviečia melstis už tą bedievį žmogų.

Choras perspėja Pantheų, kad jis blogų dalykų išgirs iš nemirtingo Žemelės sūnaus. Čia pat, visų nustebimui, pasirodo Dionyzas, kuris buvo suimtas. Choras kreipiasi su priekaištu į dievus, kad jie leidžia įžeisti Jupiterio sūnų. Choras Penthеų apgieda ne kaip žmogų iš kūno ir kraujo, bet kaip gimusį iš drakono dantų, kurie buvo pasėti Tebuose. Jupiterio sūnus, nors ir su pančiais, išliks. Jie kviečia Dionyzą nubausti Pantheų. Choras stebisi, kaip Dionyzas išsilaisvino. Jis paaiškina, kad Pantheus pančius uždėjo veršiui, o jis pats tik stovėjo šalia.

Tolimesnėje dramos eigoje vienas keleivis, grįžęs iš kalnų, pasakoja nuostabius dalykus, kuriuos daro pabėgusios iš namų moterys. Jų yra trys chorai, kuriems vadovauja trys Cadmus dukterys, kurių viena Agave. Ji yra Pantheus motina. Jos yra apsivainikavusios žalčiais; kai kurios nešioja vilkiukus. Kai viena iš jų sudavė lazda į uolą, ištryško vynas, o kita sugebėjo tokiu būdu išgauti vandens.

Netoli jų ganė savo kaimenes piemenys. Vienas iš jų, mokytas kalbėtojas, sudarė sąmokslą pagrobti iš jų Agavę, tačiau pats vos gyvas iš jų pabėgo. Ne tik kalnai, bet ir žvėrys šoka su jomis kartu. Išdidūs buliai suklumpa prieš jas. Jos grobia kūdikius. Jos įsiveržia į derlingus laukus. Jos nesipuošia metaliniais papuošalais. Strėlės, paleistos į jas, kraujavimo nesukelia.

Choras, išklausęs šį pranešimą, bijo kalbėti apie laisvę tirono Pantheus akivaizdoje. Tačiau jie mano, kad Dionyzas nėra mažesnis už kitus dievus.

Pantheus pareiškia, kad šis sąjūdis yra nelaimė Graikijai ir kviečia į kovą su bachanalijomis. Dionyzas jį perspėja, kad jis nekeltų rankos prieš Dievą. Iš pasikalbėjimo tarp Dionyzo ir Panteaus paaiškėja, kad jis norėtų pats pamatyti bachanalijų išdaigas. Dionyzas apsiima jį ten nuvesti, bet jis turi persirengti moteriškai. Pantheui sutikus, bet kad jis miestiečių nebūtų išjuoktas,

Dionyzas pažada jį išvesti šalutiniais keliais. Tačiau Dionyzas tai daro apgaulingai. Jis nori Pantheų įvilioti į bachanalijų tarpą, kad ten jis būtų nužudytas jo paties motinos. Choras toliau gieda moters pergalės giesmę, kurios didžiausias džiaugsmas yra turėti savo rankose priešo galvą. Dionyzas giria Pantheaus pasikeitusią dvasią, nes, jis sako, norįs būti toks, kaip bachanalijos.

Choras pritaria Pantheus sumanymui vykti pas bachanalijas, nors jis yra gimęs ne iš moters, bet iš liūtės ar iš Libijosa trijų seserų su žalčiais plaukuose. Tik jį nugalėjus bus galima pasiekti taikos su dievais viršuje ir su vyrais žemėje.

Pranešėjas toliau pasakoja, kaip Pantheus keliavo Asopo upės pakraščiais Boetijoje pamatyti tų moterų. Vienoje tarpukalnėje tos moterys stovyklavo, pasidėjusios savo apeigų ženklus, kaip kvailės, išsilaisvinusios iš jungo. Jos dainavo Bacho dainas. Pantheus norėjo jas iš arčiau pamatyti. Paslaptingas jo vadovas pakėlė jį į skroblo viršūnę. Tačiau iš dangaus Dionyzas sušuko, kad čia yra tas, kuris iš jų juokiasi ir skatino moteris jam atkeršyti. Jos išgriovė medį, Pantheus nukrito žemyn. Jo motina pradėjo jo aukojimą. Pantheus prašėsi: "Aš esu tavo sūnus, tu mano motina, pasigailėk manęs. Dėl jo nuodėmių, kokios jos bebūtų, nežudyk sūnaus". Tačiau ji, neprotingo protingumo apsėsta, nuplėšė jo ranką. Kitos draskė kitas jo kūno dalis. Pamišusi motina pastvėrė jo galvą, kad neštų ją į rūmus.

Choras apgieda žiaurų likimą žmogaus, gimusio iš slibino dantų. Bachanalijoms choras pataria liautis džiūgavus ir nusiplauti savo kruvinas rankas. Ateina scenon Agavė, nešina savo trofejum, jauno liūto galva. Ji džiūgauja savo grobiu, pagautu be tinklo ir be kilpų.

Tačiau vyksta jos pokalbis su choru. Ji kviečia chorą pagirti jos žygį. Ji tikisi, kad jos sūnus Pantheus ją išaukštins. Choras tačiau abejoja jos viltimis. Ji greičiau yra Tebų dėja. Agavė kviečia Tebų gyventojus ateiti pažiūrėti jos grobio. Ji laukia ateinant tėvo.

Cadmus, tačiau, yra liepęs atnešti iš miško jo sūnaus kūno palaikus. Jis jau girdėjo iš Firesijo baisius savo dukters darbus. Agavė prisistato tėvui šiais žodžiais: "Aš esu kilniausia iš to moteriškumo, kurį tu pagimdei. Štai trofejus, kurį reikia pakabinti ant garbės sienos". Kai Cadmus liūdi dėl jos žodžių, Agavė skundžiasi: "Koks nuobodus yra senas žmogus ir koks žemas jo elgesys". Ji norėtų, kad čia greičiau atvyktų jos sūnus.

Toliau vykstančiame gyvame jųdviejų pasikalbėjime tėvas kviečia dukterį pamatyti, kas čia yra. Ji mano, kad dabar yra viskas aiškiau negu pirmiau.

Cadmus kviečia ją pasižiūrėti, kieno galvą ji laiko savo rankose. Ji nustebusi įsitikina, kad ji turi Pantheus galvą. Ji klausia, kas jį nužudė ir kaip ji pateko į jos rankas. Tėvas pasako, kad ji pati jį nužudė. Jos kūnas pradeda drebėti. Agavė prieina išvados, kad Dionyzas jas suklaidino. "Pervėlai aš tai sužinojau", sako ji. Ji klausia, ar Pantheus irgi buvo jos pamišimo dalininkas. Cadmus atsako, kad ir jis buvo į ją panašus. Visi yra apvilkti vienu baisiu pasmerkimu, kuris sunaikino visus mūsų namus. Cadmus supranta, kad ir jis dabar yra išvaromas iš savo namų, nors jis yra šios rasės steigėjas. "Ir jei čia yra toks, kuris niekina dievus, tegul žino, kad yra dievai".

Agavė pradeda apgailėti savo elgesį. Toliau ji nebėra sąjūdžio dalyvė, o tik silpna ir apleista motina. Tačiau ji prieina išvados, kad "geriau matyti, negu nematyti". Ji mato savo myulimą sūnų, kurį ji sudraskė savo rankomis. Ji klausia: "O kietasis dieve, ar nebuvo kito būdo tau mus aplankyti?" — "Ir jei sūnus turi mirti, ar jis turi mirti nuo savo motinos rankos?"

Dionyzas ateina su šios dramos sprendimu. Jis pareiškia tik pasipiktinimą likimo audėjos šaudykle. Iš tikro jokio dramos išrišimo jis nepadaro, tik pabara Tebų steigėjus, kad jiems trūko pamaldumo. Iš tėvo Camus išaugins slibinų gentis; jo žmona išvirs žalčiu. O apie save jis teigia, kad jis yra Jupiterio sūnus.

Agavė pradeda melstis, prisipažindama nusikaltus. Dionyzas pareiškia, kad tai jau per vėlu. Tada ji daro priekaištą jam, kad jis yra kerštingas ir kad dievai neturėtų būti toki pikti, kaip žmonės. Dionyzas paaiškina, kad jo tėvas Jupiteris jam yra suteikęs ilgai trunkantį pyktį.

Agavė tada kreipiasi į savo tėvą, kad jie yra pasmerkti tremčiai. O Dionyzas tai paskatina klausimu, kam ją atidėliojate?

Cadmus kaltina savo dukterį už tai, kad į didelę vargo duobę jį yra įstūmusi. Dėl to ji yra prakeikta ir visa jos miela giminė. Ir jis turi eiti į barbariją ir gyventi svetimšalio gyvenimą.

Agavė tada klausia tėvą: Ar aš eisiu į tremtį be tavęs?

Cadmus: Kam tu apkabini mane savo rankomis, liūdnas vaike? Tu esi tranas tarpe bičių ir nusišėrusi gulbė.

Agave: Kur bus mano tremtis?

Cadmus: Aš nežinau. Tavo tėvas tau menka pagalba.

Agave: Sudie mano namams, sudie gimtiesiems Tebams, mano jungtuvių kambariui. Aš išeinu kaip išmestoji.

Cadmus: Eik į Aristaeo *(Aristaeus yra graikų mitologinė asmenybė, gimusi iš Apolono ir nimfos Cyrenės. Jis buvo laikomas alyvmedžių ir bičių auginimo globėju. Jam taip pat buvo priskiriama galvijų kaimenių globa)* namus, mano vaike.

Agave: Aš laukiu tavęs, mano tėve.

Cadmus: O aš tavęs, ir tavo seserų.

Agave: Baisu baisu! Tai didelė nemalonė. Dionyzas mūsų rasei atnešė neapykantą.

Dionyzas: Manęs bijo tas blogis, kurį jūs padarėte. Mano vardas yra tik Tebuose.

Agave: Sudiev, Tėve.

Cadmus: Sudiev, mano prakeikta duktė.

Agave: Taigi, veskite mane tolyn, — sutikti savo seserų, liūdnų tremtinių. Eikime, eikime, kur prakeiktas Citheron (*Citheron yra kalnų grandinė, dalinanti Boetiją nuo Atikos)* niekada daugiau manęs nematys. Ir aš prakeikto Citheron daugiau nematysiu, kur nebus daugiau šakelės šokio, o Bacho orgijomis užsiims kiti.

Rojaus praradimos chema
dramos pabaigoje

Mes negalime išvengti įspūdžio, kad šios tragedijos pabaigoje turime reikalo su rojaus praradimo padavimu, kaip jis yra papasakotas Pradžios knygoje. Už moters nusikaltimą turi apleisti savo namus ir eiti tremtin ne tik nusikaltusi moteris, bet ir jos tėvas. Net ir jos sūnaus kaltė, kuri yra visai priešingo jos kaltei pobūdžio, yra jungiama su jos kalte. Jos tėvas dramos pradžioje buvo pritaręs moterų sąjūdžiui, paskatintas tiesa, ne jos, bet dieviško šio sąjūdžio kėlėjo Dionyzo ir pusiau dieviško Tiresėjo. Agavė, supratusi savo kaltę, Dionyzijų aptaria kaip klaidintoją. Jame galima įžvelgti Senojo Testamento gundytojo asmenį.

Iš viso Cadmus šeimą šios dramos autorius pristato ne kaip šiaip sau šeimą, bet kaip rasės šeimą, ar bent tautos šeimą. Tai irgi sudaro atitikmenį pirminio žmogaus atitikmeniui Senajame Testamente. Jo dėka visi šios dramos dalyviai "yra apvilkti baisiu sunaikinimu". Net šio sąjūdžio moterų apsivainikavimas žalčiais

primena Sen. Testamento žaltį gundytoją. Taip pat bausmės pobūdis, kuris tenka Agavei, yra panašus pirmųjų tėvų bausmei. Dramoje sakoma, kad ji turi eiti į Aristeo namus, o graikiškoje mitologijoje tai reiškia praktišką ūkininkavimą, auginant vynmedžius, bites ir veisiant gyvulių kaimenes.

Taigi, ši dramos pabaiga turi bruožų, primenančių išvarymo iš rojaus padavimą. Tačiau ji buvo parašyta penktajame šimtmety prieš Kristų. Taigi jos negalima kildinti iš krikščioniškų galvosenų. Taip pat nėra duomenų, kad panaši legenda į Rojaus epizodą būtų buvus Graikijos legendų tarpe. Graikiška priešklasikinė tradicija turi kitą formą aptarti nutrūkimui žmonijos santykių su dievais. Pirminį žmonijos tamprų santykiavimą su dievais ji yra aptarusi aukso amžiumi. Šiame amžiuje žmonės buvo labai geri ir dėl to gyveno arti dievų. Vėliau ėjo žmonijos blogėjimas, kuris buvo aptariamas sidabro, ir kitų metų amžiais. Tai reiškė ir vis tolstantį žmonijos santykį su dievais.

Tačiau W. Koppers, patikimas žmonijos religijų istorikas praneša, kad Homeras žinojo istoriją apie žmogaus nupuolimą, panašią į rojaus versiją. (W. Koppers, Primitive Man and his World Picture, Sheed and Word, London, 1952 m., 45 psl.). Atkreipus dėmesį į šį pranešimą, būtų lengviau manyti, kad ir Euripidui buvo žinomas rojaus praradimas ir kad jis yra jį įkomponavęs į savo tragediją.

Istoriją, panašią į Senojo Testamento, apie žmogaus santykių nutrūkimą su Dievu, turi Afrikos Pigmejų tauta. Pigmejų istorijoje ryškiau negu Sen. Testamento pasakojime, yra išryškinta prasmė, kodėl Dievo įsakymo neklausymas turėjo pasireikšti nelaimėmis žmonijos istorijoje. Tačiau Pigmejų pasakojime nėra užuominos apie moters vaidmenį šiame pirminio žmogaus nusikaltime (psl. Koppers, 45 psl.).

Koks yra Dionyzo vaidmuo?

Klasikinėse graikų tragedijose dieviškas personažas paprastai yra įvedamas tam, kad išspręstų jų problemą. Dionyzas šioje dramoje yra ne tiek dramos problemos sprendėjas, kiek jos priežastis. Jis juk sukelia moterų sąjūdį, kuris baigiasi šeimos ir visuomenės žlugimu.

Dionyzas yra dievas, gimęs iš moters. Tokių mišrių gimimų graikų mitologijoje yra apstu. Tačiau paprastai jiems didelės rei-

kšmės neteikiama. Patys oficialieji Olimpo dievai priešinasi tokiems mišriems gimimams ir stengiais juos sukliudyti. Buvo stengtasi nužudyti ir gemantį iš Žemelės Dionyzą.

Skaitant šios dramos tekstą apie dievo gimimą iš moters gali kaikurie išsireiškimai priminti Kristaus gimimą iš Mergelės Marijos. Gerai, kad ši drama yra parašyta penktame šimtmety prieš Kristų, dėl to istoriškai čia nėra įmanoma jos kildinti iš krikščionybės. Tačiau problema gali kilti priešingo pobūdžio: ar pats Kristaus gimimas nėra kokia nors atšvaita graikiškos mitologijos dievų gimimų? Jieškant atsakymo į šį klausimą, reikia pastebėti, kad žydų tradicija yra priešinga betkokiam gimimui pusiau Dievo pusiau žmogaus. Tiesa, yra nuolatinė Sen. Testamento tradicija apie ateisiantį Žydų tautos ir žmonijos gelbėtoją, bet ji nėra jungiama su Dievo gimimu iš moters. Vienintelę išimtį sudaro Izaijo 7, 14 eilutė, kur sakoma: "Štai mergelė pradės ir pagimdys sūnų, kuris vadinsis Dievas su mumis". Šalia šio pasakymo, kitų užuominų apie Dievo gimimą iš moters, berods, Sen. Testamente nėra.

Panašaus epizodo nebuvimas Sen. Testamento religijoje turi labai tvirtą priežastį. Mat, šioje religinėje visuomenėje buvo taip stipriai išlaikyta Dievo, kaip visuotinės priežasties, sąmonė, kad apie kokį dieviškumo sumaišymą negali būti nei kalbos. Ir dėl to kai faktiškai įvyko Dievo gimimas Marijoje, žydiška visuomenė sunkiai tai galėjo suderinti su teisingai pastatyta Dievo samprata. Kas kita buvo graikiškoje visuomenėje. Nuo labai senų laikų čia Dievo vienumo ir visagalybės sąmonė buvo prarasta. Bet kadangi liko išlaikyta Dievo, kaip žmonijos geradario sąmonė, dėl to čia susidarė galimybės kalbėti apie įvairius dievų gimimus iš moters. Šitaip mes galime aiškintis dievo gimimo populiarumą klasikinėje graikiškoje visuomenėje ir jo sunkumą priimti Sen. Testamento religijoje, kai toks gimimas įvyko.

Dionyzo personažas yra žmogiško liberalizmo ir lengvo polėkio gyvenimo atstovas. Ar jis turi ką nors dieviško, yra daugiau negu abejotina, tačiau jis yra šokių ir vyno išradėjas. Tačiau jis tam tikrą dieviškumo bruožą yra pasisavinęs tuo būdu, kad jis yra gimęs iš Jupiterio, taigi vieno iš oficialių Olimpo dievų.

Tačiau ir graikiška visuomenė ne visa buvo tokia lengvamaniška. Jie įtarė, kad Dionyzo gimimas iš Jupiterio yra apgaulė. Jis buvo laikomas šėlstančio žmogiškumo atstovu. Tačiau, kaip

pastebėjo Cadmus, šėlstantis žmogiškumas turi šį tą pranašiško, jis kalba apie būsimus dalykus. Dėl to jis buvo linkęs šią Dionyzo apgaulę priimti.

Klasikinėje graikų kultūroje buvo pasilikusi palankiai žmonėms nusiteikusio Dievo samprata, bet nebuvo išlikęs pats Dievas, tai reiškia tokia būtis, kuri yra visokios dvasinės ir medžiaginės būties priežastis. Dėl to jie galėjo žaisti Dievu, kaip pusiau Dievu pusiau žmogumi. Su Dievo įsikūnijimu Marijoje ši galvosena yra panaši tik savo žodine išraiška, bet ji neturi nieko bendro savo prasme, kaip neturi tarp savęs bendro įvairi žmogaus kūryba, vaizduojanti dievą, su pačia Dievo realybe.

Teisingai dėl to Tebų valdovas Dionyzo atstovaujamą religingumą laiko bedievybe. Tačiau nepaisant to, šis tariamas religingumas nėra suvaldomas. Dionyzas lengvai išsilaisvina iš kalėjimo ir tebevadovauja sąjūdžiui. Jis nesivaržo veikti apgaulingai. Savo oponentą Pantheų jis įveda į nuotykį, kuris baigiasi jo nužudymu.

Dramos pabaigoje Dionyzas išryškėja kaip apgailestautojas tų nelaimių, kurios žmonijai ištinka, bet tai jis nelaiko savo kalte. Jis tai priskiria likimo vingiams. Vietoj to jis pradeda reikštis kaip žmonijos kaltintojas. Jis net drįsta kaltinti Tebus už pamaldumo trūkumą. Toks pamaldumo trūkumo kaltinimas yra, sakytume, fariziejiškas. Ir kai nusikaltusiems tragedijos dalyviams jų bausmė paaiškėja, Dionyzas nesivaržo reikštis ir kaip baudimo vykdytojas, skatindamas nusikaltusius neatidėlioti bausmės vykdymo. Ir taip galų gale Dionyzas savo pasireiškimais pasidaro panašus į krikščioniškai suprantamą piktąją dvasią, kuri reiškiasi kartu ir žmonių gundymu ir jų kaltinimu.

Agavės tragika

Euripidas nepavaizduoja, kaip Agavė įsijungia į Dionyzo sąjūdį, tačiau jos veikimo pobūdis šiame sąjūdyje ir jo galas yra čia išryškintas ligi aukščiausio laipsnio. Jos veikimo tikslą liudija jos pasakymas, kad čia vyksta kova prieš vyrus ir prieš dievus. Iš šio pasakymo galime suprasti, kad čia turima reikalo su socialiniu ir religiniu sąjūdžiu. Šis Agavės pasakymas liudija, kad moterys kuriuo nors atžvilgiu buvo nepatenkintos vyrų pirmenybe. Ar buvo tada visuomenėje daroma moterims kokia skriauda, ir jei taip, koks buvo tos skriaudos pobūdis, drama neatidengia. Taip pat iš Agavės pasakymo yra aišku, kad šis sąjūdis yra antidie-

viškas. Antidieviškumą čia galima suprasti taip, kad čia išeinama prieš antgamtinius dievus, tačiau čia einama iš vien su pusiau dieviškomis būtybėmis, kaip Bachas ar Dionyzas. Tiek Bacho, tiek Dionyzo sąjūdžiai buvo stipraus psichinio išgyvenimo skatinimas. Jį liūdija alkoholiniai gėrimai, šokiai ir muzika.

Ar šis sąjūdis turi agresyvinį pobūdį? Atrodo, kad savo esme jis toks nėra. Jį galima greičiau vadinti rezistenciniu sąjūdžiu. Tačiau kai rezistentės susitinka su pasipriešinimu Pantheus asmenyje, jos išeina į labai agresyvią kovą. To kovos polėkio pasekoje Agavė nužudo savo sūnų, jame atpažindama ne jos pačios sūnų, bet sąjūdžio priešą.

Su šiuo nužudymu ši tragedija pasiekia savo viršūnę. O jos autorius Euripidas tuo būdu parodo šio sąjūdžio ir Agavės veiklos kritiką. Kad toks buvo autoriaus tikslas, netenka abejoti.

Nuo šios viršūnės prasideda kita Agavės veiklos pusė. Euripidas Agavės nepalieka jos pačios klaikiame savo veiksmo išgyvenime ir per jos savo kaltės pažinimą, pakelia ją ligi atgailos. Savo kaltės pasmerkimu ji pakyla ligi labai simpatingo atsivertimo. Tada ji padaro labai aukštos vertės ne tik dorinį, bet ir filosofinį pareiškimą: geriau matyti, negu nematyti. Ji čia turi galvoje savo kaltę. Ji tik apgailestauja, kad pervėlai ji yra tai sužinojusi. Ji sugeba ir teologiškai išgyventi savo tragiką, svarstydama klausimą, ar Dievas tik tokiu skaudžiu jos išgyvenimu galėjo ją aplankyti. Jos žudymo dėka jos santykis su savo tėvu buvo pasidaręs priešiškas. Dabar ji nori grįžti į santykį su tėvu.

Jaudinančiai čia yra pavaizduota jos atsiskyrimas su vedybų namais ir su gimtaisiais namais. Taip pat ji jautriai išgyvena faktą, kad šioje situacijoje jos tėvas negali jai nieko pagelbėti.

Pantheus vaidmuo

Pantheus, Tebų valdovas, šioje dramoje neišgyvena tokios pilnos žmogaus skalės, kaip Agavė. Jis teisingai ir energingai priešinasi Dionyzo sąjūdžiui, kaip antidieviškai veiklai. Jis energingai kovoja prieš jį, kaip darantį negarbę pačiam Dionyzui. Jis net kviečia melstis už tą bedievį žmogų, t. y. Dionyzą.

Tačiau susitikęs su gyvu Dionyzo veiksmingumu, jam išsilaisvinant iš kalėjimo, Pantheus susidomi šiuo sąjūdžiu. Jis juo susidomi ne iš esmės, bet kaip keistenybe. Jis nori pamatyti, ką daro išsilaisvinusios moterys. Tai yra paprasto žingeidumo moty-

vas. Tam tikslui jis susidraugauja net su savo priešu Dionyzu, kad šis jį nuvestų į moterų iškylas. Dionyzas sutinka tai padaryti, tačiau tuo būdu nori jį išjuokti ir sunaikinti. Pirmiausiai jis liepia jam apsirengti moteriškais drabužiais. Tačiau kad miestiečiai jo neišjuoktų, jis praveda jį šalutiniais keliais.

Atvykus jam į moterų stovyklavietę, jis yra jo paties motinos žiauriai nužudomas. Tai yra gyvenimas žmogaus, kuris nėra pilnai žmogiškas. Jis yra kraštutinumų žmogus. Dramoje ne kartą jis yra vadinamas gimusiu ne iš moters, bet iš liūtės, ir ne iš vyro, bet iš pasėtų slibino dantų. Tai yra istorija žmogaus, kurio tvirtumas nėra žmogiškas. Jis nėra išaugęs iš žmogiškos prigimties. Gal būt dėl to jis neturi ir tos žmogiškos tragikos išeities, kuri yra savo kaltės pažinimas ir atgaila už ją.

Pantheus kompromisinė sąjunga su savo priešu yra verta mūsų dėmesio ryšium su mūsų pačių politiniais išgyvenimais. Tai yra siauraprotiškai tvirto žmogaus elgesys, kurio pavyzdžių mes matėme šio šimtmečio vadovaujančiose politinėse asmenybėse.

Panašaus tvirtumo pavyzdį galėtume įžvelgti Hitlerio asmenyje. Nors jis buvo iš esmės komunizmo priešas, tačiau, matydamas jo pajėgumą, nesivaržė susitarti su juo. Tas jį patį nuvedė į jo žūtį. Panašiai, kaip Dionyzas, komunizmas atveda savo priešą į jį naikinančią situaciją.

Panašią situaciją gaalima įžvelgti ir iš kitos pusės, būtent iš dabartinio komunizmo pusės. Šiandieninis komunizmas daro nemažų pastangų susitarti su vakarų demokratijos vadovaujančiu atstovu. Nors jis smerkia kapitalistinį liberalizmą, tačiau tam tikros vertės jis negali išvengti. Marksizmo susitarimas su vakarais vargiai ar yra padiktuotas esminio demokratiško valstybingumo vertinimo. Tas susitarimas yra diktuojamas tik kaikurių kapitalistinio valstybingumo pranašumų. Galvojant Euripido dramos logika galima sakyti, kad ir šiame susitarime glūdi panaši susinaikinimo sėkla kaip ir Pantheus susitarime su liberlistiniu Dionyzu.

Dionyzas kaip demoniškumo atstovas

Yra autorių, kurie šios Euripido dramos branduolį mato ne žmogiškuose personažuose, bet dieviškajame personaže Dionyze. Į žmogiškus šios tragedijos personažus jie žiūri kaip į paties Dionyzo įsikūnijimus. Taip į šią tragediją žiūri William F. Lynch,

S.J. (Euripides' "Bacciae": the Mind in Prison, Perijodiniame leidinyje Cross Currents: Summer 1975, 163-174 p.). Šis autorius į šią dramą žiūri kaip į konfliktą tarp žmogaus vaizduotės ir tikrovės. Apskritai Lynch į draminę žmogaus kūrybą nori žiūrėti, kaip į žmogaus proto norą atmesti vaizduotę (167 p.). Euripidas šiuo atžvilgiu būtų toks dramaturgas, kuris apima visą žmonijos galvosenos dionyzišką skalę (168 psl.). Kiti šios dramos skaitytojai į Dionyzą nori žiūrėti kaip į šaunią ataką prieš reigiją ir religinį fanatizmą (168 p.).

Ką Euripidas norėjo pavaizduoti Dionyzo personažu? Kaip dieviškas personažas jis stovi šioje dramoje arti žmonių ir yra labai patrauklus. Jis yra vynas ir šokis. Jis kartu yra tokia aukšta žmogiško dvasiškumo viršūnė, kuri susisiekia su dieviškumu (170 p.). Kai kurie šios dramos analizuotojai norėtų Dionyze matyti gimtosios nuodėmės esmę (170 p.). Einant dionyziška galvosena, žmogui nėra nieko negalima. Ir Agavės nužudymas savo sūnaus galėtų būti šios Dionyzo sampratos iliustracija. Dionyzas ir jo sekėjai yra nepasotinami. Dionyzo neapykanta ir kerštas yra beribiai. Ir kaip tik jo įtakos dėka žemė jau nebėra graži.

Dionyzo veikla neturi gydančio vaidmens. Jis žmogaus vaizduotę kelia vis aukštyn ir aukštyn ligi tokio laipsnio, kad joje nebelieka nieko žmogiško. Joje nelieka nieko, kas skatintų žmogiškus santykius. Moters pamišimas padaro tai, kad ji nebegirdi savo sūnaus prašymo jo pasigailėti. Taigi, Dionyzas neturi ribų. Nors jis ateina į ribotą pasaulį, bet padaro tai, kad pats pasaulis jo veiklos dėka išnyksta, nes pasauliui yra esminga skaitytis su galimybių ribomis (171 p.).

W. F. Lynch savo Dionyzo analizėje prieina ligi to, kad mano, jog pats Dionyzas yra žudytojas. Ir kalėjimo atstovas yra ne Pantheus, o Dionyzas (171 p.).

Šios dramos Dionyzas kritiškam skaitytojui pasirodo kaip visiška beformė abstrakcija, neturinti savo turinio. Jis pasidaro tik tuštuma, vienišumas ir teroras. Jis pasaulyje reiškiasi kaip radikalizmo reikalautojas. Galų gale jis yra pats savęs naikintojas, nes sunaikina savyje galimybę įžvelgti jame tikslingai veikiantį personažą. Ir taip jame nelieka nei gerumo, nei blogumo. Tokiu būdu jis sunaikina savyje dieviškumą (173 p.). Jo atstovautas polėkis praranda galimybę būti realiai aprašomas. Tuo jis sunaikina savyje žmogiškumą.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA OLANDIJOJE

VYT. VAIČIULIS

Kai Belgijoje 1970 m. krikščioniškoji demokratija jau buvo stipriai įsitvirtinusi Socialinėje Krikščionių Partijoje (CVP - PSC), tai Olandijoje ji dar buvo tik naujas politinis fenomenas, bent žiūrint iš tam tikro taško. Tuo metu Olandijoje dar nebuvo ne tik vieningos KD partijos, bet neegzistavo nei kokia konfesinių partijų federacija. Tiesa, Olandijoje jau nuo seno egzistavo religinės arba konfesinės partijos, kurios 1917 - 1967 m. laikotarpyje vaidino reikšmingą vaidmenį ir kurios net priklausė Europinei Krikščionių Demokratų Sąjungai. Tačiau karas, rezistencija ir išlaisvinimas olandų partijų nepakeitė, kaip tai įvyko Belgijoje. Išskyrus Darbo Partiją, kuri pokaryje tapo daug švelnesnė, negu prieškaryje, Konfesinės partijos: Katalikų Liaudies Partija *(Katholieke Volkspartij, KVP)* ir abi protestantų partijos: Antirevoliucinė partija *(Anti-Revoliutionaire Partij, ARP)* ir Krikščionių Istorinė Sąjunga *(Christelijk - Historische Unie, CHU)* pradžioj liko tokios, kokios buvo 1920 - 1940 m. laikotarpyje. Jos ir toliau teatstovavo tik savo visuomenės daliai, nesistengdamos praplėsti savo bazę ir tapti tikromis liaudies partijomis kaip krikščionių demokratų partijos Vokietijoje ar Belgijoje.

Tam tikra prasme visos trys partijos jau buvo tarp-klasinės partijos, nes jas rėmė visų socialinių sluogsnių praktikuoją katalikai ir protestantai. Iš kitos pusės, jų tikslas bvo platesnis, negu tik savo balsuotojų religinių interesų gynimas, jos gynė visus savo srovės interesus, ne tik religinius. (1917 m. Mokyklų Paktas išgelbėjo Olandiją nuo naikinančio "mokyklų karo" — *une guerre scolaire a la française)*. Reikia pasakyti, kad tos trys atskiros srovės iki šiandien vaidina Olandijoje reikšmingą vaidmenį: tebėra katalikų, protestantų ir neutraliųjų darbo sąjungos, darbdavių organizacijos, žemdirbių draugijos ir visokie klūbai. Net radijo ir televizijos programos yra finansuojamos ir kontroliuojamos atskirų srovių.

Tokia susrovinta visuomenė egzistavo kaip norma iki maždaug 1960 m. Tokiai egzistencijai buvo reikalingas vidinis susiklausymas ir nuoširdus bendradarbiavimas tarp politikos vadų, kitaip nei rinkimai nebūtų išsprendę politinio valdymosi problemų, nei koalicinės vyriausybės būtų galėję klestėti. Srovių vadai turėjo nemaža galios bent iki šeštojo dešimtmečio vidurio, kada jaunoji karta pradėjo sistemą kritikuoti. Jai nebuvo

priimtinas aklas paklusnumas politikos vadams, kurių daugumą sudarė kilmingųjų klikos. Jaunimas reikalavo vidinės demokratizacijos ir ideologinių programų prieš rinkimus, o ne po jų.

Šeštojo ir septintojo dešimtmečio politinis ir socialinis fermentas sudrebino olandų partinę sistemą kaip bendruomenės problemos sujudino belgus. Ir išdavos Olandijoje buvo daug toliau siekiančios. Šio straipsnio rėmuose svarbiausias partinis įvykis Olandijoje yra sukūrimas autenitško krikščionių demokratų sąjūdžio — Krikščioniškai Demokratinės Apeliacijos (*Christen Demokratisch Appel, CDA*), kuri buvo įkurta 1976 m. Naująją partiją sudaro Katalikų Liaudies Partija, Anti-revoliucinė Partija ir Krikščionių Istorinė Sąjunga. Norint suprasti, kodėl tiek ilgai truko katalikams ir protestantams sukurti krikščionių demokratų federaciją (jos dar negalima vadinti partija), reikia pirma pažvelgti į labai įdomią olandų politinę sistemą.

Olandų politinė sistema

1917 - 1967 m. laikotarpyje Olandijoje viešpatavo stebėtinas politinis ir partinis stabilumas. Visą politinį gyvenimą dominavo penkios partijos: socialistai (nuo 1945 m. Darbo partija) reguliariai gaudavo 25% balsų; katalikų partija virš 30% balsų; antirevoliucionieriai ir krikščionys istorikai virš 15%; liberalai (britų tipo konsdervatoriai) apie 10%. Nežiūrint proporcinės rinkimų sistemos, mažesnės partijos tame laikotarpyje reikšmingesnio vaidmens nevaidino. 1922 m. šešios didesnės partijos (5 minėtos ir į kairę nukrypę radikalai demokratai) laimėjo 94% visų balsų. 1937 m. jos dar vis surinko 89% balsų. Net ir po antrojo pasaulinio karo sukrėtimų penkios anų partijų įpėdinės surinko 84% balsų (1946 m.). 10% atiteko komunistams. Iki pat 1967 m. šios penkios partijos kas rinkimai gaudavo 90% visų balsų.

Tačiau šeštajame dešimtmetyje šios partijos pradėjo silpnėti ir 1972 m. jos tesurinko tik 73% balsų. Ypatingai susilpnėjo konfesinės centro partijos. Nors 1977 m. tradicinės partijos atsigavo ir surinko 83.7% balsų, tačiau olandų partinė sistema buvo taip sukrėsta, kad ji niekad neatsigavo. Ji suskilo į tris dalis; darbiečius, krikščionis demokratus ir liberalus. Nuo šio suskilimo daugiausiai nukentėjo Katalikų Liaudies Partija, kuri 1918 - 71 m. periode buvo didžiausia žemųjų rūmų partija. Nukentėjo ir kitos dvi konfesinės partijos. Iš tikrųjų nuostabu, kaip šios partijos išsilaikė iki to laiko tik mažai paliestos besikeičiančių sąlygų.

Nė vienas Vakarų Europos kraštų XVII ir XVIII a. nebuvo tiek politiškai, kultūriniai ir religiniai supleišėjęs, kaip to meto Nederlandai.

Tai buvo valstybė, susirišusi tarpusavyje labai laisvais konfesiniais ryšiais, kurioje atskiras provincijas valdė regentai, turį nemaža autonomijos. Jie turėjo atskiras teisines ir monetarines sistemas, atskirą mokesčių mokėjimą, net savo atskirus laivynus, pvz. Amsterdamo miestas. Tarp jų turtingiausia buvo Olandijos provincija, vaidinusi konfederacijoje svarbų vaidmenį.

Centralizuota politinė struktūra Nederlanduose atsirado tik prancūzų okupacijos metu (1795 - 1813) ir specialiai karaliaus Wiliamo valdymo metu (1813 - 1840). Tačiau nežiūrint centrinės vyriausybės mašinerijos, sena politinė, religinė ir kultūrinė segmentacija pasiliko. Provincijas ir toliau valdė senos kilmingųjų šeimos ir tradicinės oligarchijos. Tarp socialinių ir religinių grupių tebeegzistavo gana griežtos demarkacijos ribos. Ir kai XIX a. gale pradėjo kurtis politinės partijos, jos buvo paklusnios atskiroms egzistuojančioms visuomenės srovėms, kurių nusistatymą jos atstovavo. Taip sąlygoms susiklosčius, partijoms prisitaikyti prie pokarinių sąlygų buvo labai sunku.

Ir taip kai visoje V. Europoje kilo ir plito moderniškos krikščionių demokratų partijos, Olandijoje jos nerado tinkamos dirvos. Tiesa, tiek katalikų, tiek kalvinų srovių vadai nesibaidė bendradarbiavimo ir prisitaikymo, tačiau jie nebuvo linkę sujungti jėgas vienoje moderniškoje nekonfesinėje krikščionių demokratų partijoje. Olandų konfesinės partijos, kurios iš tikrųjų per pastaruosius 50 metų labai gražiai bendradarbiavo, tam nematė reikalo. Iš tikrųjų vėlavimasis jungtis į krikščionių demokratų srovę kaip tik ir buvo kalvinų ir katalikų labai sėkminga koalicija prieš liberalus mokyklų teisių klausime. 1917 m. problemą išsprendus abiems šalims palankia prasme, jie vėl nematė reikalo jungtis, nes juk jie galėjo dominuoti politinį gyvenimą neapsijungę.

Protestantų partijos

Kaip Belgijoje Parti Catholique, taip ir Olandijoje pirmoji konfesinė partija — Anti-Revoliucinė Partija *(Anti-Revolutionaire Partij — ARp)* įsikūrė kovai prieš liberalų mokyklų įstatymus. Olandijoje liberalai tokį įstatymą priėmė 1878 m. Jis patvirtino konstitucinę teisę turėti "neutralų švietimą" (suprask, religinį), bet tarė, kad tie piliečiai, kurie nori savo vaikus siųsti į religines mokyklas, gali už tą privilegiją užimokėti. Pakilo protestų banga ir tais pačiais metais gimė anti-revoliucinė partija.

Ji buvo pirmoji partija ir turinti tautinę organizaciją ir visa-apimančią programą, kuri buvo priimta partijos specialiame kongrese 1879 m. balandžio mėn. Partijos pilnas vardas buvo (ir tebėra) *Anti-Revolutionaire Partij, Evangelische Volkspartij* ir antroji dalis yra nė kiek nemenkesnė kaip pirmoji. Partija visuomet pabrėžė savo evangeliškąjį pašaukimą ir didžiavosi esanti tarpklasinė liaudies partija. Didelė dauguma jos narių priklauso *Gereformeerde Kerk*, kuri yra daugiau fundamentalistinė kalvinų Bažnyčia, negu didžiausia protestantų *Nederlands Hervormde Kerk*.

Partijos steigėjas buvo *Guillaume Groen van Prinsdterer*, griežtas kalvinistas, kuris tikėjo, kad Olandija turi tvarkytis pasiremdama krikščioniškais principais. Iki šių dienų ARP laikosi nusistatymo, kad jos nariai parlamente turi būti pasiruošę bet kada viešai išpažinti savo krikščionišką tikėjimą.

Pradžioje ARP daugiausiai dėmesio kreipė mokyklų klausimui. Prinsterer, kuris buvo idealistas, net svajojo, kad mokyklos turėtų vadovautis tik protestantų principais, tačiau netrukus įsitikino, kad tai neįmanoma. Tuomet jis tuojau dėjosi su katalikais bendrai akcijai už religinių mokyklų teises.

Prinsterer įpėdinis buvo *Abraomas Kuyper* (1837 - 1920), kuris buvo gabus vadas, organizatorius ir žymus kalvinų intelektualas. Jam vadovaujant, ARP ir katalikai jau 1901 m. turėjo daugumą parlamento žemutiniuose rūmuose. 1788 - 1813 m. laikotarpy Olandiją valdė konfesinės partijos, parlamento daugumą sudarė maždaug tiek pat katalikų ir tiek pat protestantų.

Tačiau jau 1894 m. protestantai suskilo iš ARP pasitraukus *A. F. de Savolrinin Lohman* (1827 - 1924) ir jo pasekėjams, kurie 1908 metais sudarė savo *Christelijk – Historische Unie, CHU*, Krikščionišką Istorinę Sąjungą. Tačiau išsiskyrimas netrukdė abiems protestantų partijoms artimai bendradarbiauti, kas vyksta iki šių dienų, nors tarp jų buvo ir esama nemažų skirtumų. Krikščioniškieji istorikai nuo seno nori kurti valstybę, kurioje dominuotų pozityvus kalvinistinis charakteris. Savo ruožtu ARP yra kovingesni ir griežčiau nusistatę prieš anti-kalvinus, bet jie nesispiria, kad valstybė būtinai būtų kalvinistinė.

Šiandien ir vieni ir kiti yra kiek sušvelnėję savo nusistatymuose. CHU yra šiandien iš esmės konservatyvi partija, kuri išpažįsta krikščioniškus principus politikoje, bet nėra tiek "kon-

fesinė", kiek buvo anksčiau. Gi, ARP nors į kalvinizmą žvelgia rimčiau, tačiau yra užsiangažavusi už socialinį ir ekonominį teisingumą.

ARP per daugelį metų surinkdavo 8 - 13% balsų ir turėdavo 10 - 15 vietų parlamente. CHU po daugelio metų pradėjo šlubuoti, pvz. 1971 m. ji tegavo tik 6.3%, nors prieš tai buvusiuose rinkimuose ji gavo 8.1% balsų, gi 1972 m. ji gavo vos 4.8% balsų. Viena iš svarbiausių priežasčių — ARP gera organizacija vis-a-vis beveik neorganizuotos CHU. Pvz. 1977 m. ARP turėjo 850 vietinių skyrių su 60,000 narių.

Aukštesnę partijos vadovybės pakopą sudaro 65 provinciniai skyriai, virš kurių yra 18 tautinių skyrių. Visi šie "vietiniai" skyriai siunčia savo atstovus į tautinį kongresą, kuris renkasi du kartus metuose tarti partijos politiką. Kas du metai šie 500 kongreso narių išrenka pusę tautinės tarybos narių. Kitus 18 narių renka tautiniai skyriai, o 6 narius prideda moterų sąjunga ir jūrininkų draugija. Šalia tarybos dar veikia ir mažas vykdomasis komitetas *(Dageljiks Bestuur)*, kurį sudaro 15 narių ir prezidiumas — pirmininkas, vicepirmininkas ir du ar trys nariai. Šalia jų dar veikia ir partijos sekretorijatas bei Kuyper fundacija, kuri finansuoja tyrimus.

Visai atvirkščiai yra su CHU. Nors ji ir turi tautinį sekretorijatą, iš esmės ji yra tik "rinkiminių komitetų sąjunga".

Katalikų partija

Nors 1970 m. dešimtmetyje Olandijoje buvo tiek pat katalikų, kiek protestantų, tačiau pirmieji per daugelį metų sudarė mažumą ir buvo taip traktuojami. Jų didesnė koncentracija buvo pietinėse Limbugto ir šiaurės Brabanto provincijose. Nuo Westfalijos taikos 1648 m. iki prancūzų okupacijos (1795 - 1813) katalikai buvo laikomi antros eilės piliečiais ir jie save tokiais laikė. Pietinės provincijos buvo valdomos beveik kaip kolonijos ir legaliai buvo laikomos okupuotomis teritorijomis. Taip buvo, nes šiaurės protestantai bijojo, kad katalikų provincijos nesusiblokuotų su ispaniškais (vėliau austriškais) Nederlandais (dabartine Belgija). Tačiau belgams 1830 m. atsiskyrus ir pareiškus, kad jie nenori turėti reikalo su bet kokiais olandais, katalikai pradėjo organizuotis, protestantams nustojus intereso jiems priešintis.

Tačiau dar daug metų truko, kol katalikai sukūrė savo efektyvią politinę organizaciją.

1840 m. konstitucijos pakeitimu olandų katalikai gavo pilnas politines teises, bet kaip belgai, jie tarė pirma dirbsią kartu su liberalais. Mažas katalikų būrys, tiesa, sukūrė nepriklausomą partiją, kuri 1848 m. rinkimuose skaudžiai pralaimėjo didelei daugumai katalikų balsavus už liberalus. tačiau iš tikrųjų liberalams katalikų interesai nerūpėjo ir jie už gausius katalikų balsus nei nemanė atsilyginti. Ir taip, kai 1850 - 1870 m. laikotarpyje liberalai, kartu su kitais Europos liberalais, pradėjo pabrėžti valstybinį švietimą,, katalikai nuo jų atsiskyrė.

1868 m. susikūrusi pirmoji katalikų rinkiminė draugija, kurios specifinis tikslas bvo išrinkti parlamentarus, kurie gintų katalikų mokyklų teises. Už poros metų, 1870 m., susikūrė pirmoji katalikų politinė organizacija — *Roomsch - Katholieke Kiesvereniging Noord-Brabant*. Tai reiškė galutinį katalikų atsiskyrimą nuo liberalų ir susidėjimą su nelauktu partneriu — kalvinistų anti-revoliucine partija kovai už privačių mokyklų teises.

Ši nelaukta draugystė netrukus išsivystė į tamprią politinę koaliciją, ypač po liberalų 1878 m. priimto įstatymo sumažinti "laisvųjų mokyklų" subsidijas. Po 10 m. kovos koalicija 1888 m. laimėjo paralmento rinkimus ir sudarė pirmą konfesinių partijų koalicinę vyriausybę. Po metų buvo priimtas įstatymas, sulyginęs abiejų mokyklų sistemų teises. 1917 m. įstatymas buvo vėl patvirtintas.

Nors ir būdami valdžioje, katalikai neskubėjo sukurti moderniškos politinės partijos. Iš tikrųjų, truko dar 40 metų, kol jie tai padarė. Iš pradžių daugelis katalikų manė, kad jų veikla turėtų ribotis socialine veikla. Iš kitos pusės katalikai buvo aiškiai suskilę į progresyvius ir konservatorius. Tarp 1880 ir 1910 m. vyravo konservatoriai. Jie nepakentė bet kokios valstybinės intervencijos ir tenorėjo, kad katalikai kuo mažiausiai veltųsi į politiką, ypač po 1889 m. mokyklų kovos laimėjimo.

Progresyvieji, vadovaujant *kun. Herman Schaepman* (1844 - 1903), pirmojo kunigo išrinkto į žemesniuosius rūmus (1880 m.), savo įtaką išplėtė po Rerum Novarum pasirodymo. Kun. Schaepman buvo ir pirmosios katalikų politinės programos autorius. Programa pasirodė dar 1897 m. Po 7 metų (1904 m.) katalikai sukūrė ir pirmą visą kraštą apimančią rinkiminę organizaciją —

Algemeene Bond van Roomsch-Kathjolieke Kiesverenigingen in Nederland. Iki 1926 m. ši organizacija ir buvo katalikų pagrindiniu politiniu veiksniu.

Pirmojo pasaulinio karo pabaigoj kai kurie progresyvieji katalikai norėjo įkurti reguliarią politinę partiją, tačiau hierarchija uždraudė tai padaryti, nes esą buvę per anksti. Ir taip "Socialinė Katalikų Partija", kuri turėjo "gimti" 1918 m. vasario mėn., niekuomet nepasirodė. Tačiau po 1917 m. įstatymo, leidžiančio balsuoti visiems vyrams, 1922 m. įstatymo, leidžiančio balsuoti moterims ir 1917 m. įstatymo, įvedusio proporcinę reprezentaciją, spaudimas padidėjo ir 1926 m. buvo įkurta Romos katalikų valstybinė partija — *Roomsch - Katholieke Staatspartij, RKSP*. Tarp Algemeene Bond ir RKSP buvo du svarbūs skirtumai: 1. RKSP galėjo priklausyti nariais atskiri asmenys ir 2. ji turėjo tautinio kongreso instituciją.

Šis tautinis kongresas arba visuotinis susirinkimas *(Partijraad)* iš tikrųjų buvo daugiau lyg katalikų mini-parlamentas negu partijos kongresas. Jį sudarė rinkiminių sąjungų atstovai, įvairių katalikų socialinių organizacijų atstovai ir abiejų parlamento rūmų katalikai nariai. Partijos statutas ją teigė esant konfesine politine organizacija, kurios tikslas yra politinėmis priemonėmis ginti katalikų interesus.

Pokarinė RKSP įpėdinė buvo Katalikų Liaudies Partija *(Katholieke Vollkspartij, KVP)*, įkurta 1945 m. gruodžio mėn., RKSP visuotiniam susirinkimui nubalsavus pakeisti savo pobūdį, organizaciją ir vardą. Tas pats susirinkimas nutarė sustiprinti naujosios partijos centrinę vadovybę, kiek toliau atsiriboti nuo hierarchijos ir apskritai reikštis kaip progresyviai partijai dera. Pirmuosius du uždavinius naujoji partija pasiekė lengvai, tačiau ji ir toliau liko iš esmės katalikų konfesinė partija. Nežiūrint statutinių pareiškimų ir net pastangų išsilaužti iš katalikiškosios orbitos, ji esmėje liko toje orbitoje ir toliau. Visi jos atstovai parlamente 1946 -1977 m. periode buvo katalikai. Daviniai rodo, kad iki 1963 m. 98% už ją balsavusiųjų buvo katalikai. Iš tikrųjų iki 1959 m. 90% visų katalikų balsavo už KVP ir tik po 1960 m,. nemažai atalikų pradėjo balsuoti už kitas partijas.

KVP nuo pat pradžios buvo stipri Olandijos politinė jėga. 1946 - 1967 m. laikotarpyje (išskyrus 1952 ir 1956 m.) KVP toli

pralenkė savo didžiausią varžovą Darbo Partiją. Tačiau 1963 - 72 m. periode beveik pusė katalikų elektorato paliko KVP ir jos balsai nukrito nuo 31.9% iki 17.7%. (Dauguma katalikų balsavo už Darbo Partiją, kai kurie konservatyvūs katalikai balsavo už Liberalų Partiją, o kai kurie ultrakonservatoriai — už Romos Katalikų Partiją. Progresyvieji katalikai balsavo už Radikalų Partiją, kuri buvo įkurta 1968 m.).

Kaip matome, KVP bejstengė išsivystyti į plačios bazės krikščionių demokratų partiją. Ji neįstengė pas save patraukti nei nebažnytinių katalikų, nei protestantų. Gal todėl ji vėliau buvo didelė visų trijų konfesinių partijų apsijungimo šalininkė.

Organizaciniai KVP buvo panaši į RKSP, bet jos centriniai organai buvo gerokai sustiprinti. Kaip ir anksčiau, partija veikė apylinkėse ir 18-je rinkiminių apygardų, į kurias visas kraštas buvo padalintas. Tiek apylinkės, tiek rinkiminės apygardos turėjo savo metinius suvažiavimus bei biurus. Partijos narių skaičius pradžioje įvairavo: 1948 m. jis buvo 409,000, o 1952 m. tik 257,000. 1955 m. jų jau vėl buvo 430,000, o už penkių metų vėl tik 385,000. Po to narių skaičius sumažėjo dramatiškai: 1965 m. buvo 218,000, o 1977 m. tik 60,000.

Partijos metinis suvažiavimas ir toliau liko aukščiausiu organu, bet vykdomasis biuras buvo padidintas nuo 5 narių iki 9 ir nuo 1955 m. iki 15 narių. Centrinę vadovybę sustiprino trys elementai. Pirma, buvo įsteigta rinkiminė taryba. Ją sudarė partijos biuro nariai, 18 "garbingųjų" partijos narių ir 18 rinkiminių apygardų atstovų. Taryba galutinai nustatė partijos rinkiminius sąrašus, kurie anksčiau būdavo rinkiminės apygardos atsakomybė.

Antra, kitas naujas organas buvo tautinis kongresas, šalia visuotinio suvažiavimo. Jo uždavinys — pateikti vairius nutarimus biurui, kuris juos persvarstęs pateikdavo visuotiniam suvažiavimui. Trečia, dar kita nauja institucija buvo centrinis švietimo ir tyrimo biuras, įsteigtas 1945 m. rugpiūčio mėn. *(Centrum voor Staatkundige Vorming)*. Nors šis centras neretai skelbdavo savo pranešimus, kurie nevisuomet laikėsi partijos linijos bei palaikė artimus ryšius su kitų partijų žmonėmis (pvz. Darbo Partijos katalikų sparnu), jo pagrindinis uždavinys buvo šviesti partiečius ir būti partijos informacijos įstaiga. Šios trys naujos institucijos savaime stiprino partijos vadovybę, o iš kitos pusės

įdarbino bent 30 partiečių, kai anksčiau vos 10 žmonių dirbo štabe pilnu laiku.

Sociologiškai KVP pasiliko tarp-klasine partija, nors virš 50% jos balsų ateidavo iš vidurinės klasės. Kiti balsai ateidavo iš ūkininkų ir smulkiųjų amatininkų — 21%, profesionalų — 9% ir kitur — 8%. Partiją rėmė ir įvairios katalikų akcijos organizacijos, i.e. apylinkių valdininkų federacija, moterų organizacijų federacija ir jaunimo organizacijos. Čia reikia pastebėti, kad partijos jaunimo organizacija pokaryje proporcingai nustojo nemažiau narių kaip ir pati partija. Tuojau po karo *Jongerenorganisatie* turėjo apie 100,000 narių, o 1977 m. vos 10,000. Pagaliau iki maždaug 1960 m. partiją rėmė ir katalikų darbo sąjungų konferedacija, kuri vėliau daugelį balsų atiduodavo Darbo Partijai.

Konfesinės partijos 1917 - 1977 m.

1917 - 1959 m. laikotarpyje aukščiau minėtos trys konfesinės partijos kontroliavo žemųjų rūmų daugumą Olandijos parlamente. Išskyrus 1939 m. porą savaičių, katalikai buvo vyriausybėje visą šį laiką. Vyriausybės nariais buvo ir krikščionys istorikai (išskyrus 1946 - 1952 m.). Tačiau net ir tuomet, kai jos kontroliavo daugumą, konfesinės partijos į vyriausybę traukė ir kitas partijas: liberalus, radikalus demokratus, socialistus (kurie pirmą kartą vyriausybėje dalyvavo 1939 m. rugpiūčio mėn.). Tai buvo greičiausiai jų noras dalintis depresijos rūpesčiais su platesniais gyventojų sluogsniais. Egzilinės vyriausybės Londone partijas dar suglaudino ir jų skirtumus nublukino. Taip buvo sudarytos sąlygos pokario bendradarbiavimui su socialistais.

Pokario Darbo Partija, vadovaujama *Willem Drees* buvo iš tikrųjų labai nuosaiki socialdemokratų partija. Savo ruožtu ir atsinaujinusi Katalikų Partija buvo ir nuosaikesnė, ir progresyvesnė negu prieš karą. Ir taip 1946 m. vasario mėn. KVP pasiūlė Darbo Partijai sudaryti bendrą krašto atstatymo programą. Socialistai, manydami visuotiniuose rinkimuose pasiekti laimėjimo, atsisakė. Deja, jie nelaimėjo, nors ir surinko daugiau balsų negu bet kada. Tačiau buvo nuostabu, kad katalikai, kurie prieš karą kitaip socialistus nevadindavo kaip tik marksistiniais ateistais, iš viso tokį pasiūlymą padarė.

Buvo lygiai nuostabu, kad nežiūrint įvykių kituose V. Europos kraštuose, Olandijoje krikščioniškoji demokratija tuo metu

(tuojau po karo) nepajudėjo iš vietos. Tam buvo bent trys svarbesnės priežastys.

Pirma, nereikia užmiršti, kad pietinė Olandija iš nacių jungo buvo išlaisvinta 1944 m. rugpiūčio mėn., kai tuo tarpu šiaurinė Olandija tik 1945 m. pavasarį. Tad ir politinė veikla katalikiškuose pietuose prasidėjo šešis mėnesius anksčiau negu kitur Olandijoje. Katalikų vyskupams drąsinant, katalikų partija atsikūrė vėl konfesiniais pagrindais, nors teoretiškai ir atvira protestantams ir kitiems. Tuo metu katalikams nerūpėjo platesnės bazės sukūrimas.

Iš kitos pusės, nežiūrint karo sukrėtimo, olandų visuomenė po karo išliko nuostabiai tokia pat, kaip ir prieš karą. Jai nerūpėjo nei daugiau ideologinės, nei bloko partijos. Pagaliau trečia priežastis buvo katalikų partijos vieta vyriausybėje. Kol ji surinkdavo bent trečdalį balsų žemuosiuose rūmuose, be jos nebuvo įmanoma bet kokia koalicija. Ir taip ji per 60 metų buvo vyriausybės narė be ypatingesnių pastangų ar pasiaukojimo. Ir tas jai patiko.

Tačiau tokia katalikų partijos ideali padėtis pradėjo kisti 1958 m. Naujai įtakingi Darbo Partijos nariai pradėjo bodėtis centristine politika ir pradėjo pabrėžti savo ideologinę kairę. Iš tikrųjų tai ir buvo priežastim jų atskilimo nuo konfesinių partijų, nos oficialiai darbo partijos ministeriai iš kabineto pasitraukė dėl nepriimtinos mokesčių legisliacijos (1958 m.).

Konfesinės partijos netruko į vyriausybę įtraukti liberalus, kurie dalyvavo net 4 atskirose vyriausybėse. Tačiau jau 1967 m. rinkimuose jos pradėjo mokėti duoklę už praeities klaidas. Tų metų rinkimuose katalikų partija surinko vos 26.5% balsų, 5.4% mažiau negu ankstesniuose rinkimuose. Pagal olandų standartus tai buvo dramatiškas pralaimėjimas. 1972 m. rinkimuose katalikai vėl pralaimėjo surinkdami 17.7% balsų. (Devynių metų laikotarpyje jie prarado pusę elektorato).

"Kompromiso politikos" žlugimas turėjo kelias priežastis. Jų svarbiausias — daugelio balsuotojų nusivylimas tradicinėmis partijomis, kuris pasireiškė naujų partijų kūrimu ir jų augimu. Šios, gi, daugiausiai bujojo konfesinių partijų sąskaiton. Pvz., 1959 m. naujos partijos surinko vos 2.5% balsų, o 1971 m. jau 17% ir 1972 m. 16.4% balsų.

Pirmoji naujoji partija buvo Ūkininkų Partija, atsiradusi 1963

m. 1967 m. Ji į parlamentą jau pravedė 7 atstovus. Svarbiausias jos programos punktas buvo kova prieš mokesčius. Keturis atstovus į parlamentą pravedė ir kairiojo sparno Pacifistinė Socialistų Partija (1967 m.), nusistačiusi prieš Atlanto Sąjungą.

Svarbiausia iš naujųjų partijų buvo Demokratai '66, kuri propagavo radikalius olandų politikos pakeitimus. Demokratai reikalavo, kad politinės partijos rinkimuose dalyvautų su labai smulkiomis, specifinėmis programomis ir jas po rinkimų ištikimai vykdytų. Iš esmės jie norėjo, kad balsuotojai dalyvautų politikos formavime, bet ne vien tik partijos.

Šitokie nusistatymai įtakojo visų trijų konfesinių partijų narius, ypač jaunesniuosius. Pastarieji viltingai žiūrėjo į kairę ir stūmė savo partijas į kairiojo sparno koaliciją su aiškiai detalizuota programa. Jie norėjo, kad partijų programos atspindėtų visuomenės nusistatymus, bet ne "kažkokius religinius įsitikinimus" ar "pasenusį lojalumą socio - politinėms srovėms".

Tačiau jaunieji nelaimėjo. Konfesinėms partijoms užimti precizines "kairės" ar "dešinės" pozicijas reiškė išsižadėti tų centrinių pozicijų, kurios jas įgalino vaidinti svarbų ir net lemiantį vaidmenį olandų politikoje. Šisai centrizmas buvo jų visos veiklos raison d'etre ir jos nenorėjo jo atsisakyti. Nenusileido ir kai kurie jaunieji. Pasivadinę "krikščionimis radikalais", jie sukūrė naują politinę partiją – *Politieke Partij Radicalen — PPR* ir 1972 m. parlamente jau turėjo 7 atstovus.

Tai buvo paskutinis akstinas konfesinėms partijoms rimtai peržvelgti savo situaciją ir, svarbiausia, savo vis mažėjantį elektoratą.

Krikščionių Demokratų Apeliacija

Apeliacijos šaknys siekia 1967 m., kai Katalikų Liaudies Partija, pirmą kartą pokaryje nustojusi dalies balsuotojų, pradėjo pokalbius su anti-revoliucionieriais ir krikščionių istorikais dėl tampresnio bendradarbiavimo ir eventualios amalgamacijos. Katalikai šiuose pokalbiuose kreipė būsimą krikščionių demokratų federaciją kairę, nes bijojo dar didesnio narių nubyrėjimo į kairiąją Darbo Partiją. Abi protestantų partijos to kratėsi, nes laikė save tarp-klasinėmis partijomis. Konflikto išvengta katalikams vėl persiorientavus į centrą po radikalų Partijos įsikūrimo.

Pirma jungtinė akcija pasirodė 1971 m., kai visos trys kon-

fesinės partijos, sekdamos tris "progresyviąsias" (Darbiečius, radikalus ir demokratus '66) išėjo į rinkimus su viena programa, kuri palyginus su oponentų programa buvo labai bendra ir nespecifiška. Gal dėl to jos rinkimus pralaimėjo surinkdamos tik 36.7% balsų (1967 m. — 44.5% balsų). KVP, kuri nustojo daugiau balsų negu jos partnerės, į koalicinę vyriausybę sutiko eiti tik su sąlyga, kad ši bus laikina.

Biesheuvel centro - dešinės vyriausybė iš tikrųjų išsilaikė kiek ilgiau metų ir 1972 m. lapkričio mėn. vėl vyko visuotiniai rinkimai. Tiek katalikai, tiek visos trys konfesinės partijos, nežiūrint vėl tos pačios programos, į rinkimus ėjo susiskaldę ir "nesusitupėję". Naujasis katalikų partijos pirmininkas senatorius *de Zeeuw* buvo tvirtas "progresyviųjų" koalicijos šalininkas. Iš kitos pusės, žemųjų rūmų katalikų lyderis *Andriewsien* propagavo tvirtesnę konfesinių partijų sąjungą. Pagaliau buvęs KVP pirmininkas *Piet de Jong* (1967 - 1971 m.) rėmė penkių partijų centro - dešinės koaliciją. Savo ruožtu krikščionys istorikai krypo į dešinę, o anti-revoliucionieriai — į kairę.

Nenuostabu, kad taip pasimetę krikščionys rinkimuose nustojo dar daugiau balsų, surinkdami tik 31.3%. Lygiai nenuostabu, kad netrukus po rinkimų visos trys partijos kvietė viena kitą kurti vieningą Krikščionių Demokratų Partiją. Katalikai bijojo didesnio balsų nubyrėjimo radikaliųjų katalikų ir naujos Romos katalikų partijos sąskaiton. Istorikai neteko balsų liberalų sąskaiton ir jų dabar kiek prisibijojo. Gal kiek abejojo anti-revoliucionieriai, kurie kaip ryškiau kalvinistiški prisibijojo tiek katalikų įtakos, tiek balsuotojų reakcijos. Iš kitos pusės, jie ir rinkimuose beveik nenukentėjo.

Nežiūrint, kad istorikai atsisakė dalyvauti *Joop den Uyl*, darbiečio, vyriausybėje, o anti-revoliucionieriai dar vis abejojo, 1973 m. spalio mėn. visos trys partijos sutarė sudaryti Krikščionių Demokratų Federaciją. Bijodamos galutinumo visos trys pradžioj sudarė tik "provizorinę federaciją", kuri eis į 1974 m. rinkimus (provincinius) "išbandyti vandens". Jei rinkimuose laimės, tuomet tarsis dėl pastovesnių ryšių.

1974 m. provinciniai rinkimai nieko neišsprendė. Bendras balsų skaičius buvo tik .4% mažesnis negu prieš du metus (30.9% vs. 31.3%). Tačiau visos trys partijos džiaugėsi balsų mažėjimo sulėtėjimu ir tarė tai esant progresu. Taip visos trys savo tų metų

konferencijose tarė toliau kalbėtis apsijungimo klausimais. 1975 m. rugpiūčio mėn. visos trys partijos susirinko į kongresą (1,300 delegatų), o 1976 m. antrame vieningame kongrese nutarė eiti į tų metų rinkimus jau vienu sąrašu. Šiame kongrese apkeliacijos pirmuoju pirmininku išrinktas katalikų frakcijos žemesniuose rūmuose vadas *prof. Steebnkamp,* o bendros partijos frakcijos vadu žemesniuose rūmuose teisingumo ministeris ir min. pirmininko pavaduotojas *Van Agt.*

Balsuotojai apeliaciją priėmė palankiai ir atrodė, kad krikščionys demokratai ateinančiuose rinkimuose gali pralenkti darbiečius. Viešosios opinijos padrąsinti KD nuvertė socialistų vyriausybę ir visuotiniai rinkimai vyko 8 mėnesius prieš laiką — 1977 m. gegužės mėn.

Tačiau ir šie rinkimai nebuvo lemiami. KD parlamentą pravedė tik vieną atstovą daugiau negu 1972 m. Tiesa, į rinkimus KD ėjo jau tik vienu sąrašu, dėl kurio tarpusavy nesiginčytina. Ir tai rodė progresą. Rinkimus analizuodami trijų partijų vadai sakėsi esą jais patenkinti. Tačiau neatrodo, kad artimoje ateityje įvyks visiškas partijų apsijungimas. katalikų ir istorikų generaliniai sekretoriai mano, kad toks susijungimas įvyks 8 - 10 metų laikotarpyje. Anti-revoliucionieriai mano, kad gali trukti dar ilgiau. Būdinga, kad visi trys kalbėjo apie laiko trukmę ir net neužsiminė apie išsiskyrimą. Tai reikia laikyti svarbiu faktorium.

Stipriausi vienybės šalininkai tebėra katalikai. Iš vienos pusės jie bijo tolimesnio balsų nubyrėjimo, iš kitos — nesibijo protestantų įtakos, nes jie parlamente turi daugiau atstovų negu abi protestantiškos partijos kartu sudėjus. Vienybę remia ir krikščionys istorikai, nors jie ypatingai pabrėžia balanso būtinumus; kaip mažiausieji partneriai jie bijo, kad nebūtų nustumti į paraštę. Anti-revoliucionieriai lygiai pabrėžia balansą kartu teigdami reikalą politikoje taikinti "biblinius principus". Kitaip, pagal juos, federacija taps tik amorfiniu, centristiniu bloku, kas jiems yra nepriimtina.

Apeliacija turi ir kitų problemų. 1977 m. ji teturėjo tik 10,000 narių, kai visos trys partijos atskirai paėmus turėjo virš 100,000 narių. Iš kitos pusės, anti-revoliucionieriai yra linkę į centro - kairės koaliciją su socialistais, o istorikai — į centro - dešinės koaliciją su liberalais. Katalikai taip pat simpatizuoja centro - kairės koalicijai, bet bijosi socialistų, kurie uzurpuoja katalikų balsus, todėl yra galimybė, kad katalikai gali balsuoti už centro

- dešinės sąjungą.

Nemažinant šių problemų reikšmės, apeliacijos faktą reikia laikyti svarbiu. Olandijoje tai pirmas kartas, kad konfesinės partijos virsta moderniu tarp-konfesiniu ir tarp-klasiniu sąjūdžiu, panašiu į kitus Vakarų Europos krikščionių demokratų sąjūdžius.

Panaudota literatūra:

Baer, R. P., "The Nederlands" in S. Henig and J. Pinder, eds., *European Political Parties*, London: Allen & Unwin for PEP, 1969, 256 - 81 psl.

Boas, H. J., *Religious Persecution in Holland*, London: Netherlands Government Information Bureau, 1945.

Bone, R. C., "The Dynamics of Dutch Politics", *Journal of Politics*, 1962, 23 - 49 psl.

Cloudt, H. G., "Le parti democrates chretiens hollandais face a la gauche qui se cherche", *Panorama Democrate Chretien*, 1968 m. lapkritis, 9 - 12 psl.

Daalder, H., "The Netherlands" in K. Lindsay, ed., *European Assemblies*, London: Stevens, 1960.

Daalder, H., "The Nertherlands: opposition in a segmented society" in R. Dahl, ed. *Political Opposition in Western Democracies*, New Haven: Yale University Press, 1966, 188 - 236 psl.

Daalder, H., "Extreme proportional representation — the Dutch experience" in S. Finer, ed., *Adversary Politics and Electoral Reform*, London: Wigram, 1975, 1212 - 48 psl.

Daalder, H., and Rusk, J.G., "Perceptions of party in the Dutch Parliament" in S. Patterson and J. Wahjlke, eds., *Comparative Legislative Behaviour: Frontiers of Research*, New York: Wiley, 1972.

Eekeren, W. A. M. van, "The Catholic Poeple's Party in the Netherlands", Georgetown University Ph. D. thesis, 1956.

Goudsblom, J., *Dutch Society*, New York: Random House, 1967.

Goudzwaard, B., *A Christian Political Option*, Toronto: Wedge, 1972.

Lijphart, A., *The Politics of Accomodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands*, 2 leidimas, Berkeley: University of California Press, 1975.

Stouthard, P.C., ed., *Dutch Election Studies*, 1970-73, 2 tomai, Ann Arbor: ICPSR, 1976.

Swaan, B. de, "Parties, politics and pivots: coalition politics in the Netherlands", *Delta*, 1973 m. ruduo, 65 - 80 psl.

Weil G., *The Benelux Nations: The Politics of Small-Country Democracies*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1970.

IŠ NETOLIMOS PRAEITIES

ARKIVYSK. J. MATULEVIČIUS IR DARBININKŲ KLAUSIMAS

DR. J. VAIŠNORA

(Iš knygos ARKIVYSKUPAS JURGIS MATULEVIČIUS, Marijampolė, 1933 m. 268 - 275 psl.)

Rodos, šiandien dar būtų per anksti imtis vispusiškai vertinti švento atminimo Arkivyskupo Jurgio veikimą įvairiose gyvenimo srityse. Jo asmenybė yra tiek didelė, taip aukštai iškilusi, kad į ją giliau įžvelgti, ją pažinti ir suprasti galėtų nebent tie, kurie visą gyvenimą labai arti jo buvo — draugai, studentai ir profesoriai. Drįstu. tačiau, kiek pajėgsiu, bent trumpais bruožais apibūdinti Arkivysk. Jurgio — sociologo pažiūras į darbininkų klausimą, išdėstytas 1909 m. pradžioje Kaune Socialiniuose Kursuose, skaitytoje paskaitoje: *"Miestų ir apskritai pramonijos darbininkų klausimas"*, atspausdintoje tų pačių metų "Draugijos" 31 - 32 nr. Gaila, neturiu po ranka jo rašytų paskaitų, kurias skaitė Petrapilio Dvasinėje Akademijoje, kur būtų galima rasti įdomios medžiagos šiuo klausimu. Reikia tikėtis, kad laikui bėgant, atsiras kas plačiau nušvies čia imamą temą. Šis rašinėlis tebūnie lyg ir įžanga bei pirmoji vaga ta linkme.

* * *

1905 metai lietuvių tautai buvo šviesesnės ateities ir lengvesnio atsidusimo metai. Leidus spaudą ir šiek tiek atlaisvinus iki tol skaudžiai veržiusius pančius, lietuvių inteligentija, laisviau apsidairiusi aplinkui, pamatė, kiek ji ir visa tauta yra atsilikusi nuo kultūringojo pasaulio. O čia tuo tarpu vakarų Europoje gimusi ir savotiškai Rusijoje suprasta socializmo doktrina, dar savotiškiau pradėta brukti ramiam lietuviui. 1905 metų revoliucija įrodė, kad be to idealizmo ir noro atsikratyti rusų varžantį jungą, būta nemažos dozos ir grynai socialistiškojo revoliucionizmo — kovos

prieš buržuaziją — turtingesniuosius. Jau tas pats faktas, kad į šią revoliuciją buvo įtraukta daugiausia darbininkai, aiškiai rodo, iš kurių šaltinių ji buvo kilusi. Visoje Europoje beaugąs kapitalizmas sudarė vargšų minias, kurioms K. Marksas pakišo savo vaistus. Juos darbininkai greitai priėmė ir prasidėjo rodytis vaisiai. Socializmas pataikė į laiką — skurdesnės darbininkų buities laukti nebuvo ko; gaila tik, kad socializmo pasiūlytas nepakenčiamos būklės išrišimas nebuvo teisingas. Bažnyčia, kuri nuolat budi tikinčiųjų ne tik sielos, bet žemiškosios gerovės dalykuose, pakėlė savo balsą. Tai buvo Leono XIII balsas, nuskambėjęs per visą pasaulį garsiose apie socialinį klausimą enciklikose. Katalikams, ne mažiau už Marksą susirūpinusiems socialiniu, ypač darbininkų, klausimo išsprendimu krikščioniškoje dvasioje — Kristaus meilės ir Jo mokslo dvasioje, buvo patiektas apdirbtas ir griežtai suformuluotas mokslas. Abejojimui neliko vietos. Teko imtis darbo, Leono XIII mintis koplačiausiai paskleisti ir įgyvendinti.

Tačiau Didžiojo Popiežiaus balsas Lietuvos beveik nepasiekė. Jis atsimušė į šaltą ledinę rusų priespaudos leteną. Todėl tik gavus šiek tiek laisvės, imtasi daryti, kas galima. Bene pirmieji pasirūpino Petrapilio Dvasinės Akademijos studentai lietuviai. Jie ėmė prašyti Akademijos vadovybę įsteigti Akademijoje sociologijos katedrą. Šiai minčiai studentų tarpe vadovavo kun. J. Vailokaitis. Akademijos vadovybė pagaliau pritarė ir ėmė ieškoti naujai įsteigtai katedrai tinkamo profesoriaus. Daugelio akys nukrypo į žinomą kaip gabų ir ideališką vyrą kun. J. Matulevičių, tuomet gyvenusį Varšuvoje. Jis ten 1904 m. su kun. Marc . Godlevskiu organizavo Krikščioniškąją Demokratiją. Jis 1907 m. puikiai pavykusių socialinių kursų Varšuvoje buvo vyriausias organizatorius. Susižinoti su kun. J. Matulevičium buvo pavesta prof. P. Būčiui. Šis nurašė laišką ir kun. Matulevičius apsiėmė, tačiau kukliai pastebėjo — paabejojo, ar pataikysiąs, nes jis esąs daugiau praktiškos srities žinovas; teoretiškai tuo tarpu esąs nedaug pasirengęs.

Tačiau ir teoretiškųjų žinių bagažas pas kun. Jurgį buvo nemažas. Sociologijos klausimais įdomavosi visą savo studijavimo laiką. Būdamas nepaprastai gabus, turėjo pakankamai laiko įsigilinti ir į socialinius klausimus. Friburge studijuodamas teologiją, išklausė taip pat visą sociologijos profesoriaus Kostaneckio kursą. Šis laikotarpis padėjo jam pažiūras į socialinius klausimus, kuriuo-

se taip lengva nukrypti į šalį, suderinti su katalikybe. Jis išvengė dviejų kraštutinumų: besilaikant katalikybės atmesti kiekvieną naujesnę pažiūrą sociologijoje ir berišant socialinius klausimus nukrypti nuo Katalikų Bažnyčios mokslo dėsnių. Kun. Matulevičiui šie du dalykai puikiai pavyko suderinti.

Kun. Matulevičiui teko dviem atvejais vikarauti Lenkijoje, Kelcų vyskupijoje, mažutėse neturtingose parapijose. Vėliau gyvendamas Varšuvoje, neturėdamas patvarios vietos, buvo nuolat kviečiamas vietos kunigų pagelbėti parapijos darbe. Čia susidūrė su miesto varguomene. Čia pradėjo organizuoti darbininkus. Čia pažino jų gyvenimą smulkmenose. Atvažiuodamas tad į Petrapilį atsivežė ne tik didelę visuomenės mokslų biblioteką, kuriai padidinti išleisdavęs beveik visą savo gaunamą algą, ne tik teoretinių žinių bagažą, bet draug nemažesnį praktiškojo varguomenės gyvenimo pažinimą, kurį papildė ir Petrapiliyje gyvendamas — atliekamu laiku padėdamas parapijoje dirbantiems kunigams ir taip susidurdamas su liaudimi, darbo žmonėmis. O to kun. Matulevičiaus pastabiam ir sintetiškam protui užteko.

Įžanginė ir iškilmingoji prof. kun. Matulevičiaus paskaita buvo apie nusoavybę ir katalikų dogmas. Ji labai patikusi tiek studentams, tiek ir profesoriams.

Profesoriaudamas savo kursą pasirašydavo, prie paskaitų uoliai rengdavosi, tačiau jomis pilnai patenkintas nebuvęs. Gal dėl to iš savo paskaitų, išskyrus įžanginę, nieko nėra atspausdinęs. Be to, spaudai prirengimą sutrukdė Dvasinės Akademijos inspektoriaus pareigos, sugaišinusios daug brangaus laiko. Sociologiją teko dėstyti vos porą metų. 1908 m. pasirodė kun. Wojcickio knyga: "Les ouvriers polonais". Tai buvo Liuveno uniersitetui minėto kunigo įteikta disertacija, už kurią jis gavo sociologijos daktaro laipsnį. Visuomet kuklus prof. Matulevičius manė, kad būsią geriau užleisti naujam daktarui vietą. Taip ir padarė, pats pasilikdamas dogmatinės teologijos profesorium. Prof. Wojcickis neturėjo dogmatinio stipraus pamato, todėl jo paskaitos neprilygo prof. Matulevičiaus paskaitoms.

Šia proga tenka pastebėti, kad gerb. prel. A. Dambrauskas - Jakštas, rašydamas 1913 m. "Draugijoje" (83 nr.): "... Sociologijos katedra teko kun. Matulevičiui, žmogui labai gabiam, iškalbiam, bet praktiškojo gyvenimo mažai tepažįstančiam ir įpratusiam daugiau į jį žiūrėti sub specie aeternitatis ir todėl po kelių

metų nuo sociologijos perėjusiam prie teologijos, o nuo šios pastarosios prie asketikos", — ar nebus suklaidintas. Tiesa, kun. Matulevičius sociologiją nelaikė savo specialybe, — jis buvo pirmiausia teologas, tačiau praktiškąjį gyvenimą geriau mokėjo pažinti ir vertinti, negu kas kitas ir ne tik sub specie aeternitatis, bet sub specie doctrinae Ecclesiae, kaip katalikų kunigas. Jo praktiškojo gyvenimo pažinimą aiškiai pastebi daugelis jį artimai pažinusių. Kam teko su Arkivysk. Matulevičium susidurti, galėjo pirmiau pastebėti jame praktiškojo gyvenimo pažinimą, negu teologijos mokėjimą. Nuo sociologijos perėjo prie esketikos, mat, profesorius pasijuto pašauktas į vienuoliškąjį gyvenimą.

* * *

Nesuklysime pasakę, kad socialinio klausimo, kiek jį suprato Arkivysk. Matulevičius, centre stovi darbininkų klausimas. Jis yra opių opiausias, nes darbininkų klausime labiausiai pasirieškia liga, ėdanti visuomenės kūną. Kršato gerovė pareina ne nuo turtų gausybės, bet nuo teisingo jų padalinimo. Tada tauta yra pasiekusi gerovės, kada plačios darbininkų minios pasiturinčiai gyvena. Nuolat augantis vargšų ir bedarbių skaičius aiškiai rodo, kad visuomenės tvarka netikusi, kad ji reikia atitaisyti — štai įžanginės mintys į socialinio klausimo supratimą.

Jei kai kas dar ir šiandien sako, kad pas mus Lietuvoje darbininkų klausimo nėra ir būti negali, juo labiau prieš dvidešimtį metų. Tačiau prof. Matulevičius tą klausimą pajudino ne taip sau — kad būtų kas kalbėti. Jis jau tada pastebėjo, "evoliucijos srovė ir mūsų šalį kaskart labiau traukia į kapitalizmo sūkurį. O prityrimas rodo, kad tautos ir šalys, žemiau kultūroje stovinčios, eina tais pačiais takais, kuriais bekildamos ėjo tautos, toliau nužengusios kultūroje. Taigi reikia tikėtis, ateis laikas, kada ir mums priseis stoti stačiai akis į akį prieš darbininkų klausimą". Nujautimas įvyko. Nors mūsų šalis nėra pramonės ir fabrikų kraštas, tačiau, nežiūrint į tai, kad žemės reforma labai daug padėjo darbininkų klausimo išsprendime, šiandien vistik turime minias, net iš smulkiųjų ūkininkų, skurdžių darbininkų, kurie laikas nuo laiko sušunka: "Darbo ir duonos". Pavaikščiokime jau ne tik po Kauno fortus — landynes, bet net ir mažesnių miestelių pakraščius, o rasime tai, kuo netikime — kraštutinio skurdo ir bado nukamuotus darbo žmones. Pakalbėkime su miestų parapijų klebonais — kiek jie turi vargo pastoracijos darbe su tais skurdo

vaikais, kuriem padėti šiandieninė visuomenė ne taip jau greita. Jų tarpe jau suspėjo lizdus susisukti socializmas ir net komunizms — tautos nelaimių šaltiniai. Pravartu tad į darbininkų klausimą rimtai pažvelgti, kaip tad yra padaręs Arkivysk. J. Matuleivčius.

Iš kur radosi tos beturčių darbininkų minios? Panaikinus baudžiavą daugelis išsilaisvino iš ponų globos, kiti neturėdami arba mažai turėdami žemės palikę viską ėjo ą užjūrį, kėlėsi į miestus ieškodami geresnio gyvenimo. Atsidarę fabrikai atėmė darbą iš daugelio smulkių amatininkų, kurie liko be darbo ir duonos kąsnio. Mažesnės dirbtuvės turėjo užsidaryti. Kapitalui augant drauge auga ir beturčių darbininkų minios. Jų būklė pasidarė juo sunkesnė, kad jie buvo pastatyti prie netikrų rytojų. Fabrike dirbdamas nieko neišmoksi, savo įmonės neįsteigsi; kol dirbi, gauni algą — gerai. Bet kas tada, kai apsirgsi ar neteksi darbo? Šis rytojaus netikrumas, neviltis kada nors pakilti aukščiau daro jį tikru proletaru.

Kitas blogumas, kad taip susidaręs naujas darbininkų luomas nerado iš karto visuomenėje atsakančios vietos. Kapitalizmas, žiūrėdamas į darbininką, kaip į turtams dauginti įrankį, draug platina pažiūrą, kad žmogaus asmuo yra pats sau tikslas. Taip žmogus pažeminamas ir išaukštinamas. Iš to priešingumas tarp ekonomiškojo prrincipo ir etikos dėsnių, iš to pradžia darbininkų klausimo.

Nelygumas darbo žmonių su kitais visuomenėje kyla ir iš to, kad darbininkas, neturėdamas savų darbo įrankių, yra visuomet priklausomas darbdavio. Kada darbininkas ir darbdavys sudaro kontraktą, juodu stovi ne ant vienodo laipsnio: darbdavys yra laisvas samdyti darbininką ar ne, o darbininkas laisvės persamdyti savo darbą neturi, nes jam gresia badas. Jei ieškančių darbo yra daug, tai tenka sutikti su pasiūlytu atlyginimu. Persamdęs savo darbą darbininkas dalinai persamdo ir save, nes darbas nuo asmens neatskiriamas. Čia jo laisvė vėl suvaržoma. Blogiausia, kada fabrike mašina išstumia dalį darbininkų, o likusius paverčia mašinos rateliais. Suprantama tad, kodėl darbininkai yra mažiausia patenkinti esama visuomenės tvarka, kodėl įvairūs agitatoriai taip greitai patraukia darbininkus kartais prie visai neleistinų žygių.

Tiesa, šiandien valstybės išleido daugybę naudingų įstatymų darbininkams globoti ir apsaugoti, bet kas iš to, kad daugybė jų

liko be darbo, be duonos kąsnio. Įstatymai gal ir apsaugoti darbininką darbe, bet bedarbį nuo skurdo apsaugoti nepajėgia. Valstybinė darbininkų globa pavėlavo. O to pasėkos — invalidų, netekusių fabrikuose sveikatos, nemačiusių šeimyniškos šilimos, augusių fabrike ar gatvėje, skaičius yra labai didelis. Vaikai jauni patekę į fabriką, šiek tiek uždirbdami, per anksti pradeda jaustis savarankiškais, išsiveržia iš tėvų globos, jei tokia yra, ir atsiduoda į gyvenimo sūkurį, kuris nepritytėlius nekartą pražudo. Tėvas ar motina, per dieną dirbdami, grįžta namo tik vakare, lyg svečiuosna. Vaikai nepažįsta tėvų meilės. Taip šeimyna pabyra, nes nėra kas ją vienija.

Visuomet buvo opus darbininkų butų klausimas. Sunku įsivaizdinti kokiose landynėse gyvenama. Aišku, kad tokiame bute nemalonu būti. Štai dėlko maloniau sėdėti smuklėje. Susikimšimas po kelias šeimynas viename bute, kur visi maišosi iš vien, sunaikina ne kartą dorovės ir gėdos jausmą; iš to seka ištvirkavimai ir ligos, kurios ir taip ėda darbininkų sveikatą, ar tai džiova, ar kitos.

"Neįstengdamos šeimos kas sau nusisamdyti po kambarį, gyvena "kampais", tai yra, kiekviena šeimyna nusisamdo sau tik vieną kampą kambaryje; tokiu būdu viename bute gyvena po keturias šeimynas, o vienam kambary — 5 - 6 žmonės; susikimšę kaip silkės, ne ką daugiau vietos turi kaip grabe. Yra tokių darbininkų, kurie negali net nė kambario sau nusisamdyti; tada samdosi tik lovą ir moka už ją nepigiai, kaip va, Petrapilyje nuo 1 iki 5 rublių per mėnesį. Dar labiau neturtingi samdosi sau tik vietą lovoje; taip, kad po 2-3, o net ir 5 žmones guli vienoje lovoje. Pasitaiko, kad darbininkai apsigyvena kambariuose be langų, be jokio ugniakuro".

Šitokių dalykų Arkivysk. Jurgis, be abejo, ne tik iš knygų išskaitė, bet ne kartą savo akimis matė.

Ir visa tai sakoma ne vien tik padejuoti, skurdžiams darbininkams užuojautą pareikšti. Tai statoma prieš akis, kad supratus darbininkų judėjimą, jų siekimus ir viso to pamatą. Norint susekti kodėl taip yra, reikia ieškoti priežasties, kad ten galėtume įpilti naudingų vaistų. "Jeigu suimsime visas darbininkų gyvenimo ir būklės sąlygas, bus aišku, kodėl jie žiūri į šių dienų visuomenę ne kaip į savo motiną, o tik kaip į pamotę, kodėl jie jaučiasi nepatenkinti ir svetimi šių dienų draugijoje. Atplėšti nuo

sodžiaus, nuo žemelės gaivintojos, nesurasdami po kojų tikros atspirties, neturėdami užtikrinto būvio, galima sakyti, nei tikros būklės nei pastogės, jie neturi taip labai prie ko širdimi prisirišti šių dienų draugijoje nei ką pamilti. Priversti, kaip tie paukšteliai, slapstytis kur pastogėse arba lindėti pažemiuose, jie jaučiasi neįsikūniję į šių dienų visuomenę, lyg atstumti, žodžiu, jie jaučiasi be tikros Tėvynės".

Kas turi prisidėti prie darbininkų klausimo išrišimo? Pirmiausia valstybė savo išmintingais įstatymais globodama darbininkus, gindama juos nuo išnaudojimo, apdrausdama nuo nelaimingų atsitikimų, ligos, senatvės, steigdama naudingų įstaigų. Panašiai ir savivaldybės. Patys darbininkai daug gali prisidėti prie savo būklės pagerėjimo burdamiesi į profesines draugijas ir sąjungas, steigdami susišelpimo kasas, kooperatyvus ir pan. Darbdaviai turėtų su darbininkais ne tik žmoniškai elgtis, teisingai jiems atlyginti, net kiek galint pakeliant atlyginimą, prileisdami ir darbininkus atstovauti savo reikalus darbo įmonėse. Pagaliau Bažnyčia ne tik skelbdama kilnų ir aukštą Kristaus mokslą, ne tik žadindama žmonėse teisingumo ir meilės jausmų, *"bet ir praktiškai darbuodamasi darbininkų organizacijose ir įstaigose"* (m. pabr. J. V.). Klebono veikimas darbininkų tarpe turi būti tiesioginis ganytojavimo uždavinys. Arkivysk. Matulevičius linkėjo ir tikėjo, kad dvasininkija nemaža prisidės prie darbininkų būvio pagerinimo. Jo viltys įvyko, bet tik dalinai. Šioje srityje dar daug dirvonų...

Kaip matome Arkivysk. Matulevičius seniai išreiškė dvasininkijos darbo darbininkų tarpe reikalingumo mintį, kurią šiomis dienomis taip ryškiomis spalvomis vėl kelia E. Fiedler. Ir tai darė kun. Matulevičius visai neatsižvelgdamas į tai, kad pats buvo kilęs iš pasiturinčios ūkininko šeimos. Kunigo pašaukimas ir uždaviniai turi stovėti aukščiau paprastų tradicinių išskaičiavimų. Kunigo rankos turi būti ten, kur labiausiai sopa, kur didžiausia žaizda. Teisingai tad Lietuvos darbininija Arkivysk. Matulevičiaus asmenyje galėjo matyti ypatingą savo draugą.

Negaliu susilaikyti nepacitavęs kelių eilučių, kur prof. Matulevičius kalba kaip inteligentas gali prisidėti prie darbininkų klausimo rišimo. "Pirmiausia stengdamiesi patys apsišviesti darbininkų klausime; stengdamiesi pažinti darbininką, jo būdą, būvį ir reikalus, jo vargus ir bėdas, jo gyvenimo sąlygas; stengdamiesi

žinoti, kuo jis minta, kaip gyvena, kokios jo pajamos ir išlaidos, kas jam rūpi, koki jo troškimai ir norai, koks jo tikėjimas, dora, apsišvietimas... Kaipgi dažnai mes esame šiuo atžvilgiu kalti: gal geriau žinome, kas dedasi tolimuose Kinuose, negu mūsų artimiausiuose fabrikuose ir dirbtuvėse. Besimokinant, gal teko mums ne vieną senovės daiktų muziejų apžiūrėti, o gal niekas mus nenuvedė į fabrikus pažiūrėti, kaip ir kokiose sąlygose dirba šimtai ir tūkstančiai mūsų brolių, gal niekad nesame aplankę tų pastogių ir požemių, kur jie gyvena ir vargsta. Gal esame su visomis smulkmenomis senovės atsitikimus pažinę, bet gal niekad nesame skaitę, kaip gyvena tos plačios minios darbininkų, kurie savo triūsu padeda mums kultūriškai ir ištaigingai gyventi"

Bet to neužtenka. "Reikia padėti jiems organizuotis ir įsitaisyti visokias naudingas įstaigas, o paskui ir savo darbu, kiek išgalint, prisidėti, kad tos organizacijos ir įstaigos tarptų ir klestėtų... Reikia sergėtis ėmimo globon darbininko, kaip kokio kūdikio, nuolatinio labdariavimo, kaip kokiam elgetai, reikia sergėtis, kad nežiūrėtum į jį iš aukšto su pažeminimu, nepažeistume jo niekame, bet reikia stengtis artintis prie jo įtraukti jį į visuomenės gyvenimą, renkant į komisijas ir draugijų valdybas ir t.t."

Tai katalikiškam jaunimui ir veikėjams programa darbininkų organizavime ir darbe. Ji padiktuota krikščioniškos meilės pilnos širdies. Ji gali būti pamatu ir Katalikiškojo Veikimo išvystymui darbininkų tarpe. Linkėtina, kad šias mintis pasisavintų visi tie, kuriems rūpi ar turi rūpėti darbininkų klusimas, nes jis ne vien išskaitytas iš knygų, bet paimtas iš gyvenimo ir perleistas per šviesią Arkivysk. Jurgio asmenybės prizmę.

SPAUDOJE IR GYVENIME

KULTŪRINIS PLURALIZMAS JUNGTINĖSE VALSTYBĖSE

Žemiau patiekiamas Amerikos Katalikų Vyskupų pareiškimas etniniais klausimais buvo paruoštas JAV vyskupų Socialinio Vystymosi ir Pasaulinės Taikos Komiteto. Parašytas Pakomitečio, vadovaujamo Ogdensburgo vyskupo S. J. Brzana, šis pareiškimas yra lyg atsakymas 1976 m. Detroito kofnerencijai. Tekstas, patvirtintas JAV vyskupų administracinės tarybos, buvo paskelbtas 1981 m. sausio 4 d.

I. ĮVADAS

"Pasaulis yra persunktas Dievo didingumu".[1] Nemaža to didingumo dalis yra mus supančių tvarinių didelis įvairumas, kurio mes esame neatsiejama dalis. Taip kaip gamta beveik visose savo formose yra pažymėta įvairumu, taip lygiai žmonija daugeliu žavių ir labai aškių bei skirtingų apraiškų gausa išreiškia Kūrėją. Vien tiktai žmonių šeimoj dievišku dosnumu yra gausybė kalbų, talentų, kultūrų ir gimtinių kraštų poreiškių. Kaip Jokūbas gaminąs apsiaustą savo mylimam sūnui Juozapui iš margaspalvės medžiagos, taip Dievas palaimino žmoniją daugeliu įvairių dovanų.

Nežiūrint viso to, žmogiškoji šeima pasilieka visiems laikams viena; didžiuliame genčių ir tautų žvaigždyne yra išliekanti žmonija. Dievas, kuris tėviškai kiekvienu rūpinasi, norėjo, kad visi žmonės sudarytų vieną šeimą ir elgtųsi vienas su kitu kaip broliai. Juk visi yra sukurti atspindėti tam, kuris 'padarė iš vieno visą žmonių giminę, kad apgyventų visą žemės paviršių'. (Apd. 17,26); visi yra pašaukti pasiekti vieną, bendrą tikslą, būtent patį Dievą".[2] Ši kilmės ir tikslo vienybė turi vadovauti visų asmenų ir tautų veiksmams; "visi privalo artimą, nė vieno neišskirdami,

laikyti 'kitu savimi', pirmoje eilėje žiūrėdami jo gyvenimo ir deramam jo būviui reikalingų priemonių".[3]

Daug kartų šventuose raštuose inspiruoti autoriai paliečia įvairius būdingumus, kurie mus skiria vienas nuo kito — mes skaitome apie sąrašą sudarytą iš tautų, kurios sudaro Nojaus sūnus ir Babelio bokšto kalbos sąmyšį.[4] Tačiau Sekminių sakmė geriausiai pavaizduoja realią padėtį, kuri atsiskleidžia paprastais ir visiems suprantamais žodžiais daugelio kalbų paslaptį — "mes visi girdime juos skelbiant įstabius Dievo darbus mūsų kalbomis". (Apd 2,1).[5] Skirtingumas čia ne tik nėra grąsa, bet dalis visuotinės palaimos, kuri yra Dievo pasiuntinybė savo žmonėms.

Pats Viešpats pasirinko nepažįstamąjį — Samarietį, kaip mūsų artimo ženklą ir įsakė mums didžiajame savo įsakyme "mylėsi savo artimą kaip pats save."[6] Šv. Paulius rašydamas krikščionims Romoje priminė: "Juk kaip viename kūne turime daug narių, ir visi nariai atlieka ne tą patį uždavinį, taip ir mes daugelis esame vienas kūnas Kristuje, o pavieniui imant — vieni kitų nariai. Pagal mums suteiktą malonę turime įvairių dovanų".[7]

Nuo pirmųjų Sekminių prieš daugiau kaip devynolika amžių katalikų misininkai paskelbė gražiuosius Dievo darbus visų kontinentų tautoms, net tolimų ir sunkiai pasiekiamų vietovių žmonėms. Bažnyčia apima įvairių rasių, kalbų ir kultūrų žmones. Bažnyčia iš tikrųjų yra katalikiška — visuotinė savo vardu ir esme.

Yra istorinis faktas, kad nėra valdžios ar organizacijos, kuri savo forma ir struktūra būtų taip išliekanti kaip Katalikų Bažnyčia. Ištikima Jėzaus Kristaus mokymui, Bažnyčia tvirtina, kad kaip Dievo žmonės, mes esame Kristaus Kūno nariai, vienos žmogiškos šeimos nariai, sujungti vienybėje, kuri pralaužia prigimties, kultūros, švietimo ir asmenybės skirtingumus.

Tokiame fone, vyrai ir moterys pasaulyje, jausdami savo individualybę, kuri juos charakterizuoja, privalo su broliška meile atsikreipti į tuos, kurie nuostabioje geografijos ir istorijos galerijoje save mato ir yra kitų matomi iš skirtingų požiūrių. Lengvasis žmogiškasis sprendimas, kuris žiūri į vienybę kaip į uniformizmą ir vienumą kaip pluralizmo priešą, turi būti paneigtas. Kas liečia mus, Socialinio Vystymosi ir Pasaulinės Taikos Komitetą, mes su JAV Katalikų Konferencijos Administracinės Tarybos patvirtinimu šiuose puslapiuose atsiliepiame į Detroito Kvietimo į Akciją suvažiavimą, kuris mūsų prašė atkreipti dėmesį į mūsų palaiminto

krašto etninius turtus ir kultūrų įvairumą, kurie kūrybiškai prisideda prie šiandieninės Amerikos.

Kitoje vietoje vyskupai yra padarę pareiškimą rasiniu klausimu, jo istorija ir dabarties išraiška. Čia mes kalbame smulkiau apie įvairias tautines ir kultūrines patirtis, kurios yra tapę Amerikos kūno ir raumenų dalis.

Turime pastebėti, kad Evangelija, kaip Popiežius Jonas Paulius II mums primena, "nėra tapatinama su kultūromis ir jas pralaužia. Tačiau karalystė, kurią Evangelija skelbia, yra gyvenama žmonių, kurie ypatingu būdu yra susijungę su kultūra. Karalystės kūrimas negali vykti be kai kurių elementų pasiskolinimo iš žmogiškųjų kultūrų. (Plg. Evangelii Nuntiandi, 20). Net evangelizacija turi pagelbėti šioms kultūroms iš savo gyvųjų tradicijų sukurti originalias krikščioniško gyvenimo, šventimo ir mąstymo išraiškas. (Plg. Catechesi Tradendae, 53). Šventoji Dvasia mus kviečia iš tikrųjų tikėti, kad Evangelijos raugas savo autentiškume yra pajėgus iškelti visus krikščionis visose kultūrose, su visais savo tėvonystės turtais, nuskaidrintus ir perkeistus".[8]

II. IMIGRACIJŲ IR KULTŪRŲ ISTORIJA

Mūsų krašte mes turime būti specialiai jautrūs faktui, kad daug įvairių asmenų gali vadinti šį kraštą savo namais. Turėdami galvoje trumpą savo tautos istoriją, nusitiesusią virš 200 metų, mes, aišku, žinome, kad naujojo pasaulio atradimas ir ištyrimas tęsėsi netoli penkių šimtmečių. Ankstyviausiose kolonizacijose Atlanto pakrantės buvo apgyventos daugiausiai anglosaksų kilmės žmonių, bet Ispanija ir Prancūzija daugingai prisidėjo prie Pietų ir Vakarų apgyvendinimo. Kraštui vystantis ir augant, naujakuriai "sukūrė konfliktus, kurie ir dabar neišspręsti. Indėnų gyvenimo būdu buvo abejojama; atvykėliai grėsė pačiai jų egzistencijai, nes jie buvo daugiau išprusę karo mene. Indėnams tautos kūrimo pastangos Amerikoje yra istorija pilna liūdesio ir mirties".[9] Tuo tarpu didžiuliai imigrantų būriai įsikūrė naujuose ir senuose miestuose ir sukūrė sau namus plačiose ir derlingose lygumose. Tarp daugelio šių grupių, kurios sudarė Ameriką, išskirtini buvo juodieji, čia prievarta atvežti iš Afrikos ir kentėję vergiją ir priespaudą, kuri skriaudė jų kultūras, varžė jų laisvus poreiškius ir iki tam tikro laipsnio grąsė net jų išlikimui.

Iki antro šio amžiaus dešimtmečio masinės imigracijos buvo sustabdytos, bet tuo metu milijonai naujakurių, atstovaują tautų mozaiką, jau kūrė tam tikrą Amerikos pavidalą.[10] Tačiau kraštas ir dabar plečiasi ir kuria naujas mozaikas. Seniai susikūręs ispaniškasis gyventojų sluogsnis, tapęs naujosios Amerikos dalimi, daugiausiai pietvakariuose, dabar plinta naujose vietovėse. Ankstesnieji gyventojai daug metų vieni kurioje vietovėje gyvenę, dabar mato naujų, kitų kultūrų žmones besikraustančius į jų vidurį. Šis reiškinys matomas dideliuose miestuose ir besivystančiuose rajonuose kaip Aliaskoje. Šis potvynis – atoslūgis turi būti Bažnyčiai svarbus. Taip dažnai kartojama kaitos istorija, neretai susilaukia visuotinesnio tautinio dėmesio, bet visas vaizdas ir jo implikacijos mūsų piliečiams tik retai susilaukia rimtesnių studijų, kurios galėtų teikti šiandienos visuomenei prasmingų pamokų.

Daugelį metų mes buvome užsiėmę koncepcija, kuri mūsų kraštą apibrėžė kaip "tirpinimo katilą". Šios metaforos aiški prasmė buvo tautų ir kultūrų mišinys, kuris anksčiau ar vėliau duos mums vienalytę Ameriką. Pagal tą teoriją mes sau tarėme, kad vieną dieną mes visi būsime vieno sukirpimo, viena kultūra ir tautinė tradicija gyvuos ir bus "nuo jūros iki žėrinčios jūros" tik vienas "amerikietiškas būdas". Nežiūrint, kad pirma galva tai labai priimtinas požiūris, kiek gilesnis žvilgsnis rodo, kad tokia negalėtų ir iš tikrųjų neturėtų būti Amerikos ateitis. Visuotinis įvairių tautybių sutirpdinimas viename krašte yra nemažiau žalingas, kaip istorija moko, už tą patį procesą tarpvalstybinėje plotmėje.

Amerikietiškasis patyrimas turėjo įtakos Katalikų Bažnyčios augimui ir vystymuisi Amerikoje. Iš tikrųjų jis palietė ir kitas institucijas. Priešingai Bažnyčiai senesniuose kraštuose, kur dažniausiai vyravo viena ar dvi kultūros, mūsų kraštas ir pagal tai mūsų Bažnyčia augo ir žydėjo daugeliui katalikų tautybių liejantis kartu. Daugelio kraštų religinės tradicijos tvirtai įaugo imigrantų sluogsniuose ir pavertė augančią Bažnyčią tikromis Sekminėmis. Mes neturėtume užmiršti tų pirmųjų naujakurių, kurie čia įsikūrė dar prieš XIX a. didžiąsias imigracijos bangas. Iškilus pavyzdys čia yra Marylando kolonizacija su savo aiškiai katalikiškais bruožais. Prieš ar po respublikos įkūrimo, katalikai

atvykėliai į naująjį kraštą, nors ir kiek kitaip reikšdami tą patį tikėjimą, vistik išlaikė vienybę kaip dalis visuotinės Bažnyčios.

Kas mums išaiškėjo, tai naujas ir ilgalaikis supratimas apie kultūrinio įvairumo vietą daugiatautėje valstybėje. Mes tapome liūdininkais daugelio integracijos be pavojingos asimiliacijos, kurioje nyksta bet kokia savisąmonė. Žinoma, tai ne tik užkrauna jautrumo naštą visiems gyventojams, bet ir kiekvienai etninei grupei. Dar daugiau. Tai yra besitęsiantis procesas, reikalaująs nuolatinio budėjimo ne tik iš politikų ir viešosios opinijos formuotojų, bet ir visų gyventojų. Visos institucijos turi atspindėti pasiryžimą siekti šio amerikietiško idealo — biznis, pramonė, žemės ūkis, švietimas ir valdžia, darbas, menai, mokslas ir spauda. Dėl savo moralinio autoriteto, specialiu būdu Bažnyčios privalo būti vadovėmis žmogiškojo orumo sargyboje, nes kitaip visuomenė praras jų pavyzdžio ir įtakos naudą.

Pastaraisiais metais esame girdėję "naujojo etniškumo" terminą. Tai nereiškia, kad tradicijos suvokimas yra naujas elementas mūsų krašte, bet kad yra naujas sąmonėjimo būdas ir akstinas pažinti savo kultūrinėms ištakoms, o taip pat būti jautriems ir kitų tautų bei kultūrinių šaknų realybei. Savo etninės kilmės supratimas turėtų mums padėti ne tik suprasti save ir savo elgesį geriau, bet taip pat ir kitus. Jokia grupė negyvena izoliacijoje ir suprasti vieną grupę reikia suprasti jos santykius su kitomis. Visos etninės grupės yra amnerikinio gyvenimo dalis, dalis pagrindinės srovės ir kiekvienas bandymas jų buvimą paneigti ar sumenkinti, subtiliai ar viešai, yra nepriimtinas grįžimas į "vietiniškumą" ir "etnocentrizmą".

Prisiminkime be pagiežos imigrantinių dienų istoriją, net jau šiame šimtmetyje, kai religija, kalba, kilmė, papročiai. spalva, kultūra, neturtas buvo diskriminacijos ir net pajuokos pagrindu. Airiai, vokiečiai, italai, lenkai ir kiti rytų europiečiai, švedai, žydai, arabai — visi kentėjo nuo visos eilės populiarų įžeidimų, kas buvo "svetimųjų" galia mūsų krašte. Amerikos indėnai, juodieji, azijatai ir ispanai ir toliau buvo pajungti šiurkščiai priespaudai. Norisi ramintis, kad tos dienos jau praėję, bet iš tikrųjų, tam tikra prasme jos apsigaubė nauja kauke. Kai kurie amerikiečiai, žinoma, tejaučia tik mažiausią etniniu skirtingumu pagristą prejudiciją ir tik retai patiria diskriminaciją. Betgi dar daugeliui diskriminacija yra užėmusi subtilias ir mažai matomas formas

toliau ardydama gerąją visuomenę, kuri turėtų būti visų mūsų palikimas. Etninės kilmės katalikas kai kuriuose sluogsniuose buvo išskirtas specialiu būdu, lyg tokia identifikacija kenktų jam dėl jo religijos ar tautybės. Niekas negali tikėti, kad mūsų visuomenė yra sveika kol tokia situacija egzistuoja.

Pripažinkime, kad viena diskriminacijos forma yra tarpetninė, taip sakant, nepakanta ir prejudicija ženklina tarpusavius grupių santykius. Skirtingumai sudarę tokias sąlygas nėra nauji ar lengvai pakeičiami. Tik dėlto, kad kai kas yra pats buvęs diskriminacijos auka, nereiškia, kad jis nebus nusistatęs prieš savo artimą. Prie išsiskyrimo ir nesusipratimo prisidėjo rungtyniavimas tarp etninių grupių už ekonomines galimybes, kaimynijos vietą ir politinę galią. Bet buvo ir kitų elementų, kurie buvo tiesioginiai susiję su kalba, tradicijomis, kultūros bruožais. Nors kartėlis laikui bėgant ir socialiniams santykiams kintant nyksta, įtampos likutis išlieka. Įvairių tautybių santykių ribas vis dar tenka laikyti užtvaromis.

Reikia toliau užsiminti ir apie tuos amerikiečius, ypač ankstesnės kilmės, kurių tautinis savitumas yra jau sunykęs ir kurie jau nesiriša su jokia tautine grupe. Tie piliečiai taip pat nusipelno mūsų pagarbos ir respekto.

Bažnyčios viduje Jungtinėse Valstybėse kultūrinis įvairumas seniai buvo ir dabar tebėra. "Tautinė" parapija, kaip ji yra vadinama, atliko labai girtiną funkciją imigracijos metais — ji svetimo krašto dvasines pratybas suprastino ir padarė malonias ir savas. Šios parapijos buvo katalikiškojo įvairumo konkrečios liūdininkės. Jos išlaikė gyvas daugelį kalbų, kuriomis krikščionys meldėsi ilgus amžius. Jos teikė kultūrinę jėgą miestų kaimynijoms ir kaimų bendruomenėms. Dažnai jos buvo ekonominių ir socialinių patarnavimų centrais. Jos atstovavo nuostabų estetinį atsiekimą, kuris šiandien yra istorinės vertės palikimas. Ir jų darbas dar nėra baigtas. Imigracijai toliau vykstant, jos yra ir privalo būti tam tikrose specialiose aplinkybėse šaltiniai naujiems amerikiečiams, teikią jėgą ir suraminimą naujai kartai. Nei praeities istorikai, nei šiandienos mokslininkai nėra teikę šioms parapijoms pagarbą, padėką ir pagalbą už jų daugybę darbų.

Bažnyčios vadovybė buvo vienas įtampos centrų pačios Bažnyčios viduje. Skirtingų etninių grupių katalikų ilgametės varžybos buvo dažnai suprantamos kaip kova už bažnytinę

valdžią, ypač hierarchijos skyrime. Mes turime atsiminti, kad XIX a. vokiečių ir airių migracijas sekė vėlesnės to amžiaus ir šio amžiaus gausios rytų europiečių (slavų ir kt.) bei italų migracijos. Todėl ir šiandien problema tebėra, nors ir švelnesnėje formoje. Daug etninių grupių jaučia geresnės reprezentacijos Bažnyčios vadovybėje reikalingumą. Daug yra padaryta šio tikslo siekiant, tačiau etniniam interesui, kilmės dėmesiui ir poreiškiams stiprėjant, problema ir toliau egzistuos ir gal net augs.

Mes ignoruojame, rizikuodami ypač šiuo metu, ekumeninio dialogo su Rytų Ortodoksija metu, diskriminaciją prieš bažnytines mažumas, kurios egzistuoja mūsų Bažnyčioje. Katalikų Bažnyčia Jungtinėse Valstybėse apjungia kelias rytų katalikų grupes, populiariai vadinamas Rytų Apeigomis, kurios iš tikrųjų yra "Rytų Katalikų Bažnyčios". Šios Bažnyčios kartu su Vakarų Bažnyčia yra "vienodo garbingumo" ir "pilnai naudojasi teise bei yra įpareigotos laisvai tvarkytis".[11] Skirtumai, kuriuos Rytų Katalikų Bažnyčios atspindi, yra teologinės įžvalgos, dvasingumo, liturginės praktikos ir Bažnyčios disciplinos skirtumai. Nežiūrint greitai augančio tokių katalikų skaičiaus mūsų krašte, diskriminacija prieš juos, jų tradicinius papročius elgesio, būdo ir disciplinos prasme ir toliau tebevykdoma. Ta prasme mes privalome pabrėžti "vienybės įvairume" principą, kuris yra toks brangus mūsų tikėjimo istorijoje.

Šios kelios mintys įgalina mus pamatyti tik kelis iš daugelio aktorių, kurie įtakojo Jungtinių Valstybių gyventojų socialinį vytstymąsi, liečiantį jų etninę kilmę. Mes nepabrėžėme turtingų tradicijų, kurios išsiskleidė senoviniams kraštams atsiveriant naujajam pasauliui. Būtų neįmanoma jų visų sukataloguoti. Tik prisiminkime, kad kultūrų bendravimas, kartais sukūręs įtampų, atnešė taip pat pozityvių elementų, turinčių išliekančios vertės šeimai, Bažnyčiai ir net pačiam kraštui. Šis turtas ir toliau tarpsta tarp mūsų iš kartos į kartą išsiskleisdamas įvairiais keliais. Bet koks pasikėsinimas paneigti, ar bent nekreipti dėmesio į šį turtą, padarytų mūsų tautą vargingesnę. Jei tie, kurie yra atsakingi už jo augimą ir vystymąsi, jo neremtų, būtų apgailėtina. Jei kiti, diskriminacija ar prejudicija stabdytų jo potencialą, būtų neatleistina. Daugiaspalvis marmuras, kuriuo yra Amerika, turi įvairiausių gyslų; savo susijungimuose ir sanbėgose jos teikia savitą grožio elementą mūsų mylimiesiems — Bažnyčiai ir kraštui.

III AKCIJOS PRINCIPAI

Pasaulio uždavinys yra skaityti laiko ženklus [12] ir pasirinkti iš Evangelijos šviesos ir amžių patyrimo tuos prasmingus vadovus, kurie vadovauja Dievo žmonėms jų piligriminėje kelionėje. Čia Bažnyčia nesiekia pateikti specifinį atsakymą į kiekvieno momento besikeičiančias dvejones, bet dar geriau paryškinti krikščioniškuosius idealus, kurie kaip naktyje iškelti žibintai nušviečia žmogiškojo pasirinkimo kelius. Vatikano II Santarybos Tėvai, jausdami savo atsakomybę žmonijai plačiausia prasme, prasmingai rašė apie kultūros vietą žmogiškam gyvenime.

> "Bendrąja prasme 'kultūros' žodis reiškia visa, kuo žmogus ugdo ir tobulina įvairiopas savo dvsios ir kūno galias; tai visos pastangos pažinimu ir darbu pajungti sau pasaulį; tai visa ta doros ir insittucijų pažanga, kuri daro žmoniškesnį visuomeninį šeimos ir pilietinės bendruomenės gyvenimą. Pagaliau 'kultūra' tai tie kūriniai, kuriais laiko būvyje žmogus išreiškia, perduoda ir išlaiko didžius savo dvasios pergyvenimus ir troškimus, kad tarnautų daugelio, net visos žmonių giminės, pažangai".[13] (Gaudium et Spes)

Popiežius Paulius VI visa šita priskyrė Bažnyčiai, ypatingai jos evangelizacijos darbui:

> "Nežiūrint to, ši visuotinė Bažnyčia praktikoje yra įsikūnijusi atskirose Bažnyčios sudarytose iš tokios ar kitokios žmonijos dalies, kalbančios tokia ar kitokia kalba, paveldėjusiose kultūrinį palikimą, pasaulėžvalgą, istorinę praeitį, specialų žmogišką pagrindą. Atvirumas atskiros Bažnyčios turtingumui yra lygus modernaus žmogaus specialiam jautrumui.
>
> Būkime labai atsargūs ir nesupraskime visuotinės Bažnyčios kaip sumos, arba, jei galima taip pasakyti, nenormalios esmingai skirtingų atskirų Bažnyčių federacijos. Viešpaties mintyje Bažnyčia yra visuotinė savo pašaukimu ir misija, bet kai ji įleidžia šaknis įvairiuose kultūriniuose, socialiniuose ir žmogiškuose dirvožemiuose, ji prisiima skirtingas išvaizdas ir formas kiekvienoje pasaulio dalyje".[15] (Evangelii Nuntiandi)

Popiežius Jonas Pualius II, 1979 m. kalbėdamas Čikagoje, sveikino amerikiečius už jų "bendrą istoriją ir sąjungą, kurią jūs pastatėte naudodamiesi jūsų skirtingų kultūrų ir tautinių palikimų turtingumu, kurią dabar teisingai norite pažinti ir išlaikyti.

Jis toliau mums priminė: "... mes visi esame sujungti kartu,

kaip Dievo giminė, Kristaus Kūnas, vienybėje, kuri peržengia mūsų kilmės, kultūros, auklėjimo ir asmenybės skirtingumą, vienybėje, kuri neišjungia turtingo skirtingumo..."[16] Nuolat pabrėždama vienybę, kuri jungia visus žmones, Bažnyčia reikalavo gerbti įvairių žmonių kultūras, kalbas ir apeigas. Ji niekuomet nepriėmė nei kultūrų ir tautų asimiliacijos principo, nei to kraštutinio etniškumo ir nacionalizmo tipo, kuris nesiderina su esmine visų žmonių vienybe — žmogiškosios giminės vienybe.

Teorijoj ir praktikoj Bažnyčia reikalavo, kad visos tautos turėtų laisvę likti ištikimos savo kultūriniam palikimui, specialiai kalbai ir tradicijoms. Tuo pačiu metu suprasdama, kad kultūra yra visuomet besikeičianti, kad ji yra ne kažkas statiško, bet dinamiško, Bažnyčia pasisakė už normalųjį kultūrų integracijos procesą — kartais aptariamą kaip akultūrizaciją vieton asimiliacijos ar išpūsto nacionalizmo kraštutinumo.

Mes, tad, galime žiūrėti su pasitikėjimu Bažnyčią kai ji, ištikima savo tikrajai misijai, nurodo mums tuos saugiklius, kurių uždavinys yra išlaikyti kultūrą, nustatyti jos ribas ir įgalinti jos autentišką vystymąsi:

> "Bažnyčia visiems primena, kad kultūra turi būti siejama su pilnutiniu asmens išugdymu ir bendruomenės bei visos žmonių giminės gerove. Todėl ugdantis reikia lavinti gebėjimą stebėti, suprasti, įžvelgti tiesą ir pačiam spręsti bei brandinti religinę, dorinę ir visuomeninę nuovoką.
> Kultūra kyla tiesiog iš protaujančios ir visuomeninės žmogaus prigimties. Todėl jai yra be paliovos reikalinga derama vystymosi laisvė ir teisėtas gebėjimas savarankiškai veikti pagal savo pačios reikalavimus. Tad pagrįstai ji gerbtina ir savo būdu neliečiama, žinoma, jeigu ji nepžeidžia asmens ir visos bendruomenės arba jos dalies teisių, kurias apima bendroji gerovė".[17] (Gaudium et Spes).

Savarankiška kultūros prigimtis ir jos išlikimas buvo labai ryškiai atskleistas popiežiaus kalboje UNESCO 1980 m. birželio 2 d.

> "Visais jums prieinamais būdais saugokite kiekvienos tautos esminį suverenitetą, kylantį iš tų tautų kultūrų. Ištobulinkite jį kaip savo akis didžiosios žmonių giminės ateičiai. Ištobulinkite jį. Niekuomet neleiskite jam tapti politinių ar ekonominių interesų

auka. Niekuomet neleiskite jam tapti totalitarizmų, imperializmų ir hegemonijų auka.[18]

Neseniai popiežius Jonas Paulius II savo ilgesnėje viešnagėje Brazilijoje paaiškino kaip Bažnyčia "vertina ir skatina... kiekvieną autentišką kultūros formą ir stengiasi palaikyti santykius ir dialogą su kultūra". "Kultūra", sakė popiežius, "turėtų auklėti kiekvieną žmogų, vyrą ir moterį integraliame ir pilname žmoniškume... Kultūros esminis tikslas yra kelti žmogiškąją asmenybę ir teikti žmogui įrankius, reikalingus jo asmenybės individualiam ir socialiniam vystymuisi".[19]

IV. PAŠAUKIMAS AKCIJON

Iš to, kas pasakyta, pastebime ryškėjantį krikščioniui kelrodį. Tikintysis, kuris yra taip pat ir istorijos, kultūros ir aplinkos produktas, yra sąlytyje su nepažįstamomis kultūromis, etniniais skirtumais ir daugeliu skirtingų savo artimo būdo savybių ir papročių. Šie nėra nei grąsūs nei priklūs, nes jis savitu būdu išreiškia žmogiškosios sielos teisėtus siekimus ir esminį orumą. Mes šiuos skirtumus turėtume priimti ir suprasti, nes jie rodo žmogiškosios širdies gilius virpesius ir plaka tuo pačiu ritmu kaip ir visų mūsų širdys.

Todėl mes kviečiame visus katalikus ir taip pat visus kitus pilna širdimi priimti etninio skirtingumo poreiškius ne kaip skilimo ženklą, bet ženklą, liūdijantį amerikietiško palikimo turtingumą. Tai reiškia padrąsinimą mokslininkams imtis šioje srityje naujų studijų, rėmimą tautinio meno, tinkamų liturginių poreiškių tvirtinimą, pluralizmo kaip Amerikos gyvenimo fakto pripažinimą ir auklėjamąsias pastangas, kad naujoji karta pajustų savo palikimo pilnatvę.

Mes kviečiame kaimynijas — tradicines amerikietiškas etniškumo išraiškas — pripažinti savo plačiai iškerojusias ir skirtingas ištikimybes, išjungiant nenorimą izoliaciją ar rungtyniavimą. Atviras kaimynijų vystymosi būdas, tai, ką mes dažnai vadiname "tautų sąjungos" momentas, pats savyje yra stipraus kultūrinio gaivalingumo šaltinis. Mūsų kaimynijos nėra gėdos ir nusiminimo užsklandos, bet mūsų žmonių — tautos ir istorijos autentiškos išraiškos.

Mes raginame visus amerikiečius priimti religinį ir kultūrinį pluralizmą ne kaip istorinę keistenybę ar sentimentalią kelionę į praeitį, bet kaip gyvastingą, vaisingą ir iššaukiantį mūsų visuomenės fenomeną. Amerikanizacija nereikalauja kultūrinių skirtumų atmetimo, bet jų didesnio įvertinimo. Mes prašome visų geros valios piliečių pagalbos, bandant iš viešojo ir privataus gyvenimo ištrinti diskriminacijos ir prejudicijos žymes. Šis elementas pasidaro dar baisesnis, kai yra jungiamas, kaip dažnai atsitikdavo, su antikatalikišku "nativizmu".

Mes prašome, kad viešasis ir privatusis sektoriai atkreiptų dėmesį į tas etnines grupes, kurios per ilgai buvo neužtektinai pilnai atstovaujamos didelėse ir svarbiose amerikinio gyvenimo srityse. Specialiai susirūpinę mes kreipiame visuomenės dėmesį į vienos iš seniausių etninių grupių, ispanų kilmės žmonių tebesitęsiančią imigraciją, kuri tik dabar pradeda gauti tinkamą pripažinimą.

V. BAŽNYČIOS DARBOTVARKĖ

Pačioje Bažnyčioje mes turime uždavinių, į kuriuos negalime žiūrėti pro pirštus.

Parapijos neturi bijotis būti kultūrinio ir dvasinio įkvėpimo centrais, rišančiais žmonių papročius ir gyvenimožiūrą su šiandienos evangelijos mokymu. Šis uždavinys gali dažnai pareikalauti specialaus kalbos mokėjimo mokyme ir liturgijoje. Nejautrumas ganytojiškoje plotmėje gali atstumti net pačius pamaldžiausius.

Vietinės ar platesnės apimties bažnytinės organizacijos turėtų skatinti dalyvavimą visur ten, kur mūsų krašto Dievo žmonių tautinis įvairumas teikia tam progų.

Bažnytinės mokyklos ir katalikų švietimas kiekviename poaukštyje turi stengtis atskleisti katalikams plačiąją kultūrinės patirties skalę, prieinamą jiems daugialypėje Bažnyčios tradicijoje. Ši pastanga neturėtų ribotis istorija, bet turėtų būti susieta su dabarties etniniais poreiškiais.

Krikščioniškos šeimos gyvenime išskirtinės svarbos proga yra suteikta jaunuose besivystančiuose protuose vertybių įsisąmoninimui. Tėvai čia gali ištrinti šabloniškumą ir išvystyti dėkingą imlumą žmogiškojo įvairumo principui, kuris bus praturtintas jauno proto augančia patirtim.

Liturginis gyvenimas, taip vaisingas susipratimo variklis, turėtų atspindėti visos žmonių giminės katalikiškas tradicijas ir padėti vystytis visų bendruomenei. Sekminių šventė gali būti tinkama sugestija ir liturgijai ir šventimui pripažįstant ir džiaugiantis tautinių turtų įvairumu.

Seminarijos turėtų specialiai stengtis į jaunų vyrų ruošimo į kunigystę programas įtraukti tautinių bendruomenių istorijas ir kultūras, kaip jau yra nurodyta vyuskupų konferencijos.[20] Dar daugiau. Pati seminarijos aplinka turi būti tokia, kuri apima ir priima etninius elementus. Ryšium su tuo, keli religiniai ordinai, kurie labai efektyviai rėmė etninį identitetą seminarijose, turėtų būti pagirti už jų ištikimybę ir pramatymą. Rytų Katalikų Bažnyčia, jos prigimtis ir bažnytinė praktika gali būti atskleistos Vakarų Bažnyčiai, net kai šių "Bažnyčios seserų" tam tikros disciplinos ir teologinės įžvalgos gali būti kiek keistos.

Vadovaujančios vietos Bažnyčios gyvenime turėtų būti atviros visų tautinių grupių žmonėms, kurie yra kanoniškai teisėti ir kvalifikuoti. Dvasia plevena kada ir kur tik nori.

Mes primename viešosioms ir privačiosioms socialinių patarnavimų agentūroms ir sistemoms, kurios tarnauja žmonėms apskritai, jų pareigas, kylančias iš skirtingų jų klientūros tradicijų bei reikalą atliepti į jų specialius rūpesčius. Visi viešojo gyvenimo aspektai turėtų būti dėmesingai paklusę tiems reikalavimams. Mes ypatingai kreipiame dėmesį į nepilnamečių ir kriminalinės teisės sistemas primindami joms jų įstatyminę atsakomybę.

Suprasdami susižinojimo priemonių galingą efektą, mes skatiname Bažnyčios gyvenimo viešus poreiškius visose formose, specialiai pabrėždami Bažnyčioje esantį pliuralizmą, besireiškiantį mene, literatūroje ir maldingumo praktikoje. Mes turime stabdyti tautinių grupių šabloninimą nepriimtinu ir dažnai įžeidžiančiu būdu. Net jei tas daroma tik dėl humoro ar palinksminimo, tas išreiškia jautrumo stoką, kurios visuomenė neturėtų priimti.

Protingas teologijos ir kultūrinio pliuralizmo santykio vystymasis jau svarstytas Amerikos Katalikų Teologijos Draugijos susirinkimuose turėtų būti ir toliau skatinamas.

Sveikiname ir užgiriame kitas studijas šitoje srityje, kurios gali teikti viešajam dialogui ir susipratimui gylį ir prasmę.

Didysis Jungtinių Valstybių antspaudas savo šūkyje išreiškia

amerikietišką idealą, kuris turėtų mus inspiruoti: "E pluribus unum" — iš daugelio — vienas. Šis šūkis pripažįstąs iš plačiosios įvairybės kilusią tautinę vienybę, atspindi taip pat ir realybę, kad mūsų kraštas yra imigrantų kraštas. Pirminiai Amerikos gyventojai, mažas, bet svarbus šiandienos gyventojų procentas, yra vieninteliai neimigrantai tarp mūsų. Tad mes pagerbiame tai, kas geriausia mūsų tautos istorijoje, kai mes gerbiame Didžiojo Antspaudo šūkį ir mes gerbiame taip pat gražiausias mūsų tikėjimo tradicijas, kai siekiame vienos žmogiškos giminės Dievo globoje.

Aišku, šiuose keliuose puslapiuose mes tik palietėme daugialypį klausimą, kuris turėtų susilaukti daugiau Amerikos mokslinių studijų ir prasmingų tyrimų.

Tie daugelis rašytojų ir komentatorių, kurie šioje srityje dabar rašo, turi būti remiami jų darbe ir raginami imtis tolimesnio darbo. Savo ruožtu mes kreipiame savo žmonių dėmesį į šį augantį tautinį rūpestį ir laukiame jų teigiamo nusistatymo.

VI. UŽBAIGA

Ieškodami planavimui ir veikimui perspektyvos, mes vėl atsigrįžtame į Vatikano II Santarybos žodžius:

> "Tad visuomenės santvarka ir jos pažanga turi be paliovos tarnauti asmens gerovei, nes daiktai yra pajungti asmenims, o ne asmenys daiktams. Pats Viešpats tai nurodė, sakydamas, kad subata yra žmogui, o ne žmogus subatai (plg. Mk. 2,27). Toji santvarka turi nuolat vystytis toliau, grindžiama tiesa, ugdoma teisingumu, gaivinama meile; joje visi žmonės turi vis lygiau naudotis laisve. (Plg. Jono XXIII encikl. Pacem in terris 266 psl.). Kad tai vyktų, reikia dvasios atsinaujinimo ir didelių pakeitimų visuomenėje.
>
> Šioje evoliucijoje veikia Viešpaties Dvasia, įstabia apvaizda tvarkanti laiko kelią ir atnaujinanti žemės veidą. O Evangelijos raugas žadino ir tebežadina žmogaus širdyje neužgniaužiamą pagarbos reikalavimą savo asmens vertybei.
>
> Pereidamas prie svarbesnių praktinių išvadų, Susirinkimas pabrėžia pagarbą žmogui. Visi privalo artimą, nė vieno neišskirdami, laikyti 'kitu savimi', pirmoje eilėje žiūrėdami jo gyvenimo ir deramam jo būviui reikalingų priemonių (plg. Jok. 2,15-16),

kad nebūtų panašūs į turtuolį, kuris visiškai nesirūpino vargšu Lozoriumi (plg. Lk. 16, 19-31).[21]

Šitoje dvasioje Bažnyčia Jungtinėse Valstybėse ieškojo kelio šiame kontinente nuo anksčiausių dienų. Bažnyčios elgsena masinės imigracijos laikotarpyje buvo garbingas perijodas jos gyvneime. Nežiūrint fakto, kad katalikai buvo mažumoje ir jiems trūko kadrų ir finansų, Bažnyčia ne tik tarnavo dvasiniams ir religiniams savo imigracinės kaimenės poreikiams, bet dažnai ir socio - ekonominiams reikalams. Nors herojiškos, šios pastangos nebuvo visur tobulos — ne visose situacijose atliepė į naujų žmonių poreikius. Tačiau nėra mūsų tarpe institucijos, kurios veiksena gali dydžiu ir apimtimi lygintis toms pastangoms. Tautinės Bažnyčios, kaip minėjome, yra paminklai Bažnyčios pasiaukojimui amerikiečių vienybei ir įvairumui.

Norime dabar pastebėti, kad darbas vyksta ir toliau — su pabėgėliais ir išvietintaisiais po antrojo pasaulinio karo ir po to su kambodijiečiais, kubiečiais, Haiti salų pabėgėliais ir daugeliu kitų. Todėl kviečiame visus sekti savo garbingosiomis tradicijomis dabar ir ateityje mūsų darbui tebesitęsiant Dievo ir tautos inspiracijų veikmėje.

Baigiant mūsų mintys krypsta į Viešpatį, kalbantį į mus apie savo artimą iš Evangelijos puslapių.[22] Iš tikrųjų argi "Gerojo Samaritiečio" frazė netapo jau pasaulio žodyno fraze! Krikščioniui nėra svetimo, asmens tokio skirtingo savo kilme ar būdu, kad jis būtų išskirtas iš tikrosios žmogaus giminės. Mes priimame vyrus ir moteris tokius, kokie jie yra Dievo sukurti ir atpirkti; mes juos priimame taip, kaip jie yra, istorijos ir kultūros vaisiai. Juose ir per juos Dievo malonė veikia tarp mūsų.

Ir taip tvirta širdim, Dvasios vadovaujami, atkreipkime savo veidus į svarstymą ir akciją, kurie yra prieš mus "prašydami jo palaiminimo ir jo pagalbos, bet žinodami, kad čia žemėje Dievo darbas turi iš tikrųjų visuomet būti mūsų darbas".[23]

Išnašos

1. God's Grandeur, Gerard Manley Hopkins.
2. Bažnyčia dabartiniame pasaulyje, 24 (II Vatikano susirinkimo dokumentai, Krikščionis gyvenime, 1967 m.)
3. Ibid., 27.

4. Pradžios knyga, 10 ir 11 skyrimai.
5. Šventasis Raštas, Naujasis Testamentas, L.R.K. Kunigų Vienybė, 1972 m.
6. Mat. 22, 39.
7. Rom. 12, 4-6.
8. Iš laiško Zaire vyskupams, 1980 m. gegužės 3 d.
9. JAV Vyskupai, Amerikos indėnai, 1977 m. 14 paragrafas.
10. Yra visa eilė Popiežių dokumentų, liečiančių imigraciją: Leono XIII (1893) Quam aerumnosa; Pijaus XII (1952) Exul Familia; Pauliaus VI (1969) Pastoralis migratorum cura.
11. Katalikiškosios Rytų Bažnyčios, 3 ir 5 paragrafai (II Vatikano susirinkimo dokumentai).
12. Bažnyčia dabartiniame pasaulyje, 4.
13. Ibid., 53.
14. Ibid., 53.
15. Evangelii Nuntiandi, 62. USCC, 1976.
16. Pilgrim of Peace, USCC, pp. 125 - 126.
17. Bažnyčia dabartiniame pasaulyje, 59.
18. Origins 10, 4, p. 62.
19. N. C. News, July 1, 1960, par. 1.
20. Program of Priestly Formation, 1976, 542-557 and passim.
21. Bažnyčia dabartiniame pasaulyje, 26. 27.
22. Mat. 19, 19.
23. Prezidento Kennedy inauguracinė kalba, 1961 m. sausio mėn.

PASKUTINIŲ ĮVYKIŲ ŠEŠĖLIUOSE

Metai bėga, priešas gudrėja, lietuviškoji išeivija mieguistai žiovauja, kova už Lietuvos valybės atstatymą sunkėja. Paradoksiška, Lietuva niekad neturėjo tiek draugų ir užtarėjų, kiek turi šiandien. Deja, lietuviškoj išeivijoj jaučiama tam tikra apatija, nuovargis, susitaikymas su likimu. Priešas stiprus, kova ilga, o ramybė yra toks mielas gyvenimo pradas, na tai taip ir raminam vieni kitus. Gyvenimas kad ir okupuotoj Lietuvoj šiek tiek sotesnis, lietuviai gražiai reiškiasi kultūriniai, mes tik nudžiūvusi šaka ir kam čia stengtis. Taip rašo ir Gimtasis Kraštas. To nori okupantas. Ar mes su tuo sutiksim — pareis tik nuo mūsų.

Pažiūrėkim, kas sukelia tą apatiją? Gerai prisimenam Rodinos ir Gimtojo Krašto suorganizuotą apvaliojo stalo konferenciją okupuotos Lietuvos sostinėje Vilniuje. Kai didelė dauguma išeivijos institucijų ir eilė laikraščių šiuos pasitarimus vertino teisin-

gai, PLB ir JAV Krašto valdybos šį įvykį ignoravo. Lietuvių Bendruomenės konferencijoj Vašingtone ši tema buvo apgraibomis paliesta ir nebuvo priimta nei viena rezoliucija. Nepasisakyta nei už nei prieš, nors buvo įvairių nuomonių. Gi Vilniaus konferencijoj daugiausia kalbėjęs dalyvis vėl kandidatavo į LB Tarybą ir buvo išrinktas. Vadinasi, Gorbačiovo perestroika gyvuoja ir jau spėjo apakinti ne tik PLB ir JAV LB vadovaujančius organus, bet ir dalį kad ir negausių balsuotojų į LB Tarybą.

Šios neaiškios laikysenos pasėka ir yra kai kurių JAV LB vadų pasisakymas už okupuotos Lietuvos ir JAV miestų draugystę. Kai Madison miesto ir apylinkių lietuviai, susispietę vietos Amerikos Lietuvių Tarybos skyriuje, energingai pasipriešino prieš šio miesto ir Vilniaus "seserystę", demaskuodami tikruosius okupanto kėslus, Seattle LB pirmininkė Ina Bertulytė Bray pasiuntė Madisono miesto tarybos atstovei, kuriai buvo pavestas "seserystės" klausimas laišką, LB vardu paaiškinimą, kad dauguma Amerikos lietuvių remia šios rūšies santykiavimą, ir kad taip buvę pasisakyta Vašingtono konferencijos. Gi oponentai esą tik konservatyvi, nereikšminga, maža grupė žmonių.

Pradeda aiškėti, kad tokių Bertulyčių atsirado ir daugiau. Madison miesto tarybos nariai gavo daugiau laiškų ir telefoninių pasikalbėjimų, mėginančių diskredituoti Vliko ir ALTo bei pvienių lietuvių pastangas suardyti šios rūšies susigiminiavimus, iškeliant tikruosius sovietų kėslus. Tiesa, vienas JAV LB krašto valdybos narys parašęs laišką Madison miesto valdžiai, kad Bertulytės mintys neatitinkančios LB. Laiško nemačius, sunku bet ką apie jį pasakyti. Deja, jau vien dėlto, kad jis nebuvo rašytas pirmininko, sumažina jo reikšmę ir intenciją. Be to, lietuviškoji visuomenė nesulaukė jokio JAV LB paaiškinimo ir užtikrinimo, kad šios rūšies prieštaravimai toliau nebus toleruojami. Visai priešingai. Ina Bertulytė buvo išrinkta į LB Tarybą, kad ir toliau galėtų skleisti savo Lietuvai kenksmingas mintis.

Ir vėl iškyla partizaniškos, nekoordinuotos veiklos žala Lietuvos laisvinime, Lietuvių Bendruomenės vadai yra labai jautrūs, kad ir labai pamatuotai konstruktyviai kritikai. Pradeda teisintis, kad jiems mėginama uždrausti dalyvauti politikoj. Kas draudžia — nepasako. Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas dažnai akcentuoja, kad kiekvienas lietuvis išeivis turi dalyvauti politikoj. Tai esanti kiekvieno lietuvio pareiga. Deja, politinė veikla turi

būti vieninga ir neprieštarauti viena kitai. Mūsų veikla nustoja veiksmingumo, kai viena institucija pasisako už, kita mėgina tai suniekinti. Politinė vadovybė turi būti viena. Kaip negali būti dviejų organizacijų, rengiančių šokių šventę, taip negali būti dviejų institucijų, kalbančių pavergtos Tautos vardu ir prieštaraujančių tuo pačiu klausimu. Pavergta tauta reikalauja vieningos, stiprios, nesvyruojančios, aiškios, nepailstančios kovos už laisvos ir nepriklausomos valstybės atstatymą.

Negalim praeiti pro šalį neprisiminę, kad PLB valdyba, daugumai narių reikalaujant glaudesnių santykių su Vliku, davė tik žodinį pritarimą. Jau praėjo keli metai nuo paskutinio PLB suvažiavimo, bet dar iki šiol PLB valdyba nepaskyrė savo atstovo prie Vliko valdybos. Vietoj to, paskyrė savo atstovą prie Vliko Tarybos. Organizuojant Kopenhagos Tribunolą, kelionę Baltijos jūra ir Vienos demonstracijas, PLB valdyba nepasisakė prieš, bet iš visų ėjimų matėsi delsimas, priekabių ieškojimas, abejonės. Rengėjams jau pradžioj buvo aišku, kad iš LB nebus nei pagalbos, nei pritarimo.

Pabaltiečių Santalkoj Vlikas rezervuoja vieną vietą PLB. Deja, valdyba ieško priekabių reikalaudama lygaus balso, nors niekada nepaaiškino, ką tas lygus balsas turi reikšti. Santalkoj kiekviena tautybė, būtent estai, latviai ir lietuviai, turi po vieną balsą. Ar ta lygybė šiuo atveju nėra tik atsisakymas ir mėginimas žnaibyti Vliką. Lietuvos ir viso Pabaltijo laisvė reikalinga stiprios, vieningos akcijos. Vlikas sunkumų susitarti su estais ir latviais neturi. Negalima susitarti su PLB valdyba.

Visi LB nariai ir visos apylinkės, kur jos bebūtų, neša atsakomybę už šios rūšies demagogiją. Mes neapeliuojam į tuos, kurie išeivijos spaudoje neieško tiesos ir sugyvenimo, tik mėgina suniekinti visų Lietuvos vadavimo politinių institucijų darbus. Puolimai yra tokie nediplomatiški, nepamatuoti ir nepagrįsti, kad jie prilygsta Lietuvos okupantų puolimams. Jais bolševikinė spauda neretai ir pasinaudoja.

Priekabingas bendruomenininkas šiuos žodžius vertins kaip Bendruomenės puolimą. Nuosaikesnis, tikimės, priims kaip pozityvią kritiką, paremtą visiems matomais argumentais. Jau vėlu. Seniai buvo laikas pradėti kalbas ir mažinti trintį. Gi vietoj to PLB valdybos pirmininkas, sveikindamas Vliko suvažiavimą, kviečia į pasitarimus, kaip likviduoti Vliką. Čia vėl Vlikas kaltas,

kad sutrukdė pasitarimus. Gi Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, savo tyla, aprobavo šį pirmininko pareiškimą. Tokia pat tyla aprobavo ignoravimą Kopenhagos Tribunolo, Baltijos kelionę, Vienos demonstracijas, p. Bertulytės propagavimą susidraugauti su pavergtos Lietuvos miestų okupanto pastatytais viršininkais.

Jei Vlikas klydo, duokit argumentą, ne nieko nepasakančių svaičiojimų. Deja, iki šiol tokių argumentų nesimatė. Tą pat galima pasakyti ir apie Amerikos Lietuvių Tarybą. Šios abi politinės institucijos kaip Gibraltaro uola, stovi ramiai ir pajėgia atlaikyti Lietuvos pavergėjų ir kai kurių išeivių smūgius. Tai yra lengva, nes tai yra daroma, kaip Krupavičius sakydavo, tai mielai Lietuvai.

(Iš LKDS Biuletenio)

EUROPOS PARLAMENTO SPECIALUS KOMITETAS

Pabaltiečių Santalkos Informacijos Biuro vedėjo Algio Klimaičio pastangomis, Europos Parlamente buvo sudarytas komitetas (Baltic Intergroup), apie kurį pranešama: "Baltijos valstybės yra vieninteliai Europos kraštai, kurie po antrojo pasaulinio karo pranyko nuo pasaulinio žemėlapio politiniai suvereninių valstybių. Kaip žinoma, to priežastis buvo tautų teisei priešinga sutartis tarp Hitlerio ir Stalino 1939 m. Besidalinant interesų sferomis Baltijos valstybės buvo paliktos Sovietų Sąjungai. Po to Lietuva, Latvija ir Estija buvo Stalino aneksuotos.

Europos Bendruomenės valstybės, taip kaip ir daug kitų kraštų, tarp jų blokams nepriklausančių neutralių ar net komunistinių valstybių (Jugoslavija ir Kinija) nepripažino Pabaltijo valstybių aneksijos, Europos Parlamentas 1983 ir 1987 m. priėmė rezoliucijas, iškeliant tautų apsisprendimo ir žmogaus teisių pažeidimus Pabaltijo valstybėse.

Europos Parlamente Pabaltijo Komitetas sieks, kad tautų apsisprendimo ir žmogaus teisės, kaip tai teisiškai suprantama Europos bendruomenėje, būtų įgyvendintos Pabaltijo valstybėse, Pabaltijo Komitetas (Baltic Intergroup) nori to siekti per:

Parlamentinį įsipareigojimą Europos Parlamente Štrasburge, Briuselyje, Liuksemburge ir Europos Bendruomenei priklausančių valstybių parlamentuose. Pasikalbėjimas su politiniai atsakingais asmenimis, per informaciją ir dokumentaciją.

Baltic Intergroup pirmininkas Europos Parlamente yra Dr. Hans-Joachim Seeler, socialistų frakcija (SPD, Vokietija). Lygiateisiai pirmininkai: Gustavo Selva, krikščionių demokratų frakcija (Democrazia Christiana, Italia), Guy Guermeur (Demokratinis atsinaujinimo Sąjūdis), R.P.P., Prancūzija, Christopher Beazley, Conservative Party, Great Britain, Jorgen Brondlund Nielsen, Liberalų frakcija, Venstre, Danija. Baltijos Komiteto generalinis sekretorius yra Algis Klimaitis.

Informacijos biuras Štrasburge buvo atidarytas Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto 1987 m. Kiek vėliau, į biurą įsijungė Pasaulio Estų Taryba ir Pasaulinė Federacija Laisvų Latvių. Nuo tų metų įstaiga vadinasi Pabaltiečių Informacijos Biuras. Visos trys tautos dalinasi išlaidomis. Pirmų metų biudžetas: 20,000 dol. lietuviai, 20,000 dol. latviai ir 10,000 dol. estai.

(Iš LKDS Biuletenio)

LKDS GEGUŽINĖ

Rugpjūčio 14 d. Liet. Krikščionių Demokratų S-gos skyrius suorganizavo metinę išvyką — pasisvečiavimą pas p.p. Šoliūnus, Willow Springs, IL.

LKDS išvykos visuomet yra įdomios. Iš kitų panašių pasisvečiavimų skiriasi šeimyniška nuotaika ir programa: pranešimai apie veiklą, kalbos ir diskusijos, ar trumpos paskaitėlės. Praeityje yra buvę net su menine programa. Šią vasarą karščiai visus išvargino, tačiau pas p.p. Šoliūnus pasisvečiuoti atvyko ne tik gausus būrys narių, bet ir svečių net iš kitų valstijų: p.p. Kačinskai iš Michigano, p. Čiurinskas iš Indianos.

Susirinkusius pasveikino pats šeimininkas Vl. Šoliūnas, ilgametis LKDS pirmininkas. Trumpai palietęs pasikeitimus Sov. Sąjungoje, įspėjo, kad darydami bet kokius sprendimus bei ėjimus, turime būt labai atsargūs ir tinkamai pasverti komunistinę propagandą.

LKDS Chicagos sk. pirm. J. Jokubka pasidžiaugė, kad susirinko tiek daug mielų svečių, o tarp jų ir LKDS pirm. A. Rudis su neseniai iš ok. Lietuvos atvykusiu dr. A. Statkevičium. Paprašė dr. Statkevičių tarti žodį.

Dr. Statkevičius trumpai papasakojo apie Lietuvos Laisvės Lygą, ok. Lietuvoje susiformavusį sąjūdį kovai už laisvę. Kukliai prisipažino nustebęs, kad čia veikia tiek partijų, kurių ok. Lietuvoje nėra. To sąjūdžio įgaliotas, steigia LLL atstovybę čia, išeivijoje.

Mums, gyvenantiems laisvame krašte, yra aiškiai suprantama, kad okupuotame krašte partijų negali būti, yra tik komunistų partija. Tačiau iš dr. Statkevičiaus kalbos supratome, kad ir ok. Lietuvos kovotojų tarpe pasireiškia skirtingos nuomonės, pvz.: vieni mano, kad reikia kovoti tik už religijos laisvę, kiti — už atstatymą suvereninės Lietuvos valstybės, dar kiti - už abu.

LKDS pirm. inž. A. Rudis trumpoje kalboje priminė savo ateities veiklos gaires: kelti Lietuvos laisvinimo klausimą tarptautinėje plotmėje per kitataučių organizacijas bei įtakingus asmenis.

Žurn. Z. Juškevičienė paklausė dr. Statkevičių, koks LLL santykis su VLIKu, kuris veikia kaip teisiniai legali Lietuvos atstovybė, turinti ok. Lietuvos pogrindžio ir išeivijos mandatą?

Dr. A. Statkevičius atsakė, kad LLL atstovybė nemano nieko keisti, nei "versti", bet bendraus su visais, kurie padės Lietuvos laisvės kovoje.

Atrodo, kad LLL dar pilnai nesuvokia, kokie metodai būtų naudingi veikiant laisvame pasaulyje, nes tie metodai, kurie okupuotame krašte yra labai reikšmingi, Vakarų pasaulio tarptautinėje plotmėje gali būti visai neveiklūs.

Dar ilgai svečiavomės vaišinami pačios p. Šoliūnienės pagamintais gausiais patiekalais. Šeimyniškoje aplinkoje pailsėjome ir, saulutei gerai pakrypus vakarop, grįžome į karštą, ozonu kvėpuojantį Chicagos "pečių".

D. T.

SUKAKTYS

DR. KAZYS BOBELIS

Šių metų kovo 4 d. Dr. Kaziui Bobeliui, Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pirmininkui, sukako apskrita 65 metų amžiaus sukaktis. Tai neeilinė lietuvių išeivijos asmenybė. Jis yra ypatingai veiklus politikas ir visuomenininkas išeivijos keliuose ir Lietuvos vadavimo darbe įmynęs gilias ir ryškias pėdas.

Emigracijos prdžioje dr. Bobelis aktyviai veikė Čikagos ateitininkuose ir Lietuvių Bendruomenėje (buvo jos tarybos narys). Vėliau jo veikla susikoncentravo Amerikos Lietuvių Taryboje, kuriai jis eilę metų labai sėkmingai pirmininkavo. Už tai jis buvo išrinktas ALTo garbės pirmininku.

Jo politinė veikla subrendo jam vadovaujant Vyriausiajam Lietuvos Išlaisvinimo Komitetui. Vliko valdybai jis pirmininkauja jau keliolika metų. Jam vadovaujant, Vlikas dar daugiau išplėtė savo tarptautinę veiklą, tęsdamas Dr. Kęstučio Valiūno darbus toje srityje. Jis sustiprino jau užmegztus ryšius su latvių bei estų laisvinimo institucijomis ir čia visos trys tautybės atsiekė gražių laimėjimų.

Tampriame ryšyje su LKDS centro komiteto vicepirmininku ir Europos KD tarybos pirmininku inž. Adolfu Venskum, Dr. Bobelis užmezgė labai tamprius ryšius su Europos parlamentu, kur jis rado labai teigiamo pritarimo.

Šalia rutininio VLIKo darbo, Dr. Bobelis lankėsi ir kituose kraštuose, kontakduodamas Lietuvos reikalais jų vyriausybes ir lankydamas ten gyvenančius lietuvius. Jis ir toliau tęsė VLIKo tradiciją rengti seimus vis kituose miestuose (net Didžiojoje Britanijoje), tuo būdu artindamas Vliko veiklą su išeivijos lietuviais.

Nėra jokios abejonės, kad Dr. Bobelis yra labai ryškus, valingas, tvirtų principų politikas ir išeivijos vadas. Jis yra puikus kalbėtojas, sumanus organizatorius ir kūrybingas visuomenininkas. Šios gražios sukakties proga jam linkime daug sveikatos ir nemažėjančios energijos vadovaujant viso pasaulio lietuvių kovai už pavergtosios tėvynės laisvę. (Daugiau žr. "Tėvynės Sargas" Nr. 3 - 59, 1984 m.).

DR. KĘSTUTIS J. VALIŪNAS

Tą pačią 65 metų sukaktį šiemet rugpjūčio 6 d. atšventė ir kitas mūsų vienmintis buvęs Vliko pirmininkas (dabar jo garbės pirmininkas) Dr. Kęstutis Valiūnas. Tai irgi išskirtina asmenybė lietuvių išeivijoje, kurio pėdos lygiai gilios bei ryškios Lietuvos laisvinimo darbuose.

Valiūnas VLIKui vadovauti atėjo tam tikrame persilaužymo laikotarpyje. Išeivijoje vadovų pareigas pamažu pradėjo perimti jaunoji ar Lietuvoje brėstelėjusi, bet jau išeivijoje susiformavusi karta, kuriai buvo savas Vakarų politinis, kultūrinis ir akademinis gyvenimas. Jau buvo atsiradę plyšiai geležinėje uždangoje, kurie leido šiokius tokius asmeninius ryšius su artimaisiais pavergtoje tėvynėje. VLIKas tamprėjo po eilės metų kai kurių grupių sukelto erzelio.

Čia Kęstučiui Valiūnui buvo gera dirva ir labai sunkus darbas: nutiesti naujus kelius Lietuvos laisvinimui ir nukreipti Vliko ir išeivijos pastangas kuo pozityviausia linkme. Tam jis ypatingai tiko. Apdovanotas vado savybėmis, kupinas diplomatinių sugebėjimų, net fizine savo išvaizda Dr. Valiūno mums galėjo pavydėti ir didžiosios valstybės. Savo asmeninėmis išlaidomis jis keliavo po platųjį pasaulį, skleisdamas Lietuvos bylą kitų kraštų vyriausybėms. Tarpusavyje jis atskleidė Vliką ir jo darbą išeivijai ir nustatė ryšius su Pasaulio Lietuvių Bendruomene. Jam vadovaujant, Stasio Barzduko PLB valdyba pripažino VLIKui primatą Lietuvos laisvinimo veikloje.

Dr. K. Valiūnui vaodvaujant ir Tautos Fondas galutinai susiorganizavo ir pradėjo labai sėkmingą lėšų telkimą laisvinimo reikalams. Šiuo metu Dr. Valiūnas aktyviai dalyvauja ryškesniuose išeivijos įvykiuose ir leisdina savo parašytą knygą apie Vliką jo vadovavimo metu. Ad multos annos! (Daugiau žr. "Tėvynės Sargas" nr. 2 - 58, 1984 m.).

PRELATO PETRO BUTKAUS KUNIGYSTĖS SUKAKTIS

Prel. P. Butkui šių metų balandžio mėn. 16 d. suėjo 50 m. sukaktis Dievo ir žmonių tarnyboje. Gimęs Raseinių apskr., mokėsi Raseinių gimn. ir Telšių kunigų seminarijoje, kurią baigė 1938 m. Daug dirbo su jaunimu. Telšių mokytojų seminarijos kapelionas, Tauragės mokytojų seminarijos mokytojas, dragūnų

pulko kapelionas etc. Vokiečių okupacijos metu buvo suimtas ir įkalintas Soldau koncentracijos stovykloje. Pokario metais gilino studijas Tuebingeno universitete ir dirbo lietuvių išeivių sielovadoj. 1949 m. persikėlė Australijon ir nuo 1950 m. dirba Sidnėjaus lietuvių parapijoj. Šalia tiesioginių pareigų, jis yra savišalpos "Caritas" vadovu, ateitininkų ir skautų dvasios vadu, Vliko ir Tautos Fondo atstovu etc. Australijos lietuvių namų steigėjas, laikraščio "Užuovėja" redaktorius ir t.t. 1982 m. už nuopelnus bažnyčiai pakeltas prelatu, o Anglijos karalienė suteikė MBE (Most Excellent Order of British Empire) ordiną.

LKDS visada turėjo šiltus santykius su gerb. prelatu. Nepraėjo nei vienas didesnis įvykis krikščionių demokratų šeimoje, kad jo prel. būtų nepastebėjęs ir mūsu nepasveikinęs. Sulaukęs 50 m. kunigystės sukakties, prelatas dar stiprus ir neatrodo turįs daugiau kaip 50 m. amžiaus. Mielam prelatui linkime gražių, sveikų, darbingų metų.

(Iš LKDS Biuletenio)

MIRUSIUOSIUS PRISIMENANT

PULK. LTN. JONAS ŠVEDAS
(1894.III.10 — 1988.IV.10)

Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoris - kūrėjas pulk. leitn. Jonas Švedas mirė toli nuo savo mylimos tėvynės, sulaukęs patriarchališko 94 m. amžiaus ir jo kūnas ilsisi lietuvių Šv. Kazimiero kapinėse Čikagoje. Jis buvo vienas paskutiniųjų moderniosios Lietuvos didvyrių, kurie savo rankomis, krūtinėmis ir krauju atstatė Lietuvos nepriklausomybę anais garbingais laikais.

Jonas Švedas buvo išskirtinai tauri, kūrybinga ir šviesi asmenybė. Kilimu jis zanavykas (gimė Plokščių valsčiuj, Šakių apskrityje). 1938 m. baigė VDU teisių fakulteto ekonomijos skyrių. 1914 m. okupantų rusų suimtas ir ištremtas į tolimąją Rusiją, iš kurios grįžo 1918 m. Kitais metais stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Tais pačiais metais tapo karo valdininku. 1926 m. baigė karininkų kursus ir kitais metais pakeltas administracijos vyr. leitenantu. Vėliau, 1933 m. baigęs Vytauto Didžiojo aukštųjų karininkų kursų pirmąją laidą, pakeltas į pulk. leitn. laipsnį.

Vokiečių okupacijos metu Švedas buvo Kauno miesto savivaldybės buhalterijos syriaus viršininkas. Pasitraukęs Vokietijon, organizavo lietuviškas švietimo įstaigas ir lietuvių tremtinių bendruomenės skyrius.

1950 m. atvyko Čikagon, kur vėl plačiai išsiplėtė kaip labai kūrybingas visuomenininkas. Veikė tremtinių draugijoje, buvo LB apygardos pirmininkas, LB Kultūros fondo valdybos narys ir pirmininkas. Talkininkavo I ir II Kultūros kongreso ruošai, taip pat I dainų šventei ir I tautinių šokių šventei. Taip pat JAV LB tarybos narys, Lietuvių fondo tarybos narys ir kūrėjų savanorių centro valdybos pirmininkas.

Pulk. Švedas ilgą savo amžių buvo nuoširdus ir veiklus krikščionis demokratas, jų konferencijų ir kitų suvažiavimų aktyvus dalyvis. Tai jau retėjančių Lietuvos atkūrėjų labai šviesus ir mielas narys. **J. M.**

PRELATAS PIJUS RAGAŽINSKAS
(1907.V.4 — 1988.VI.29)

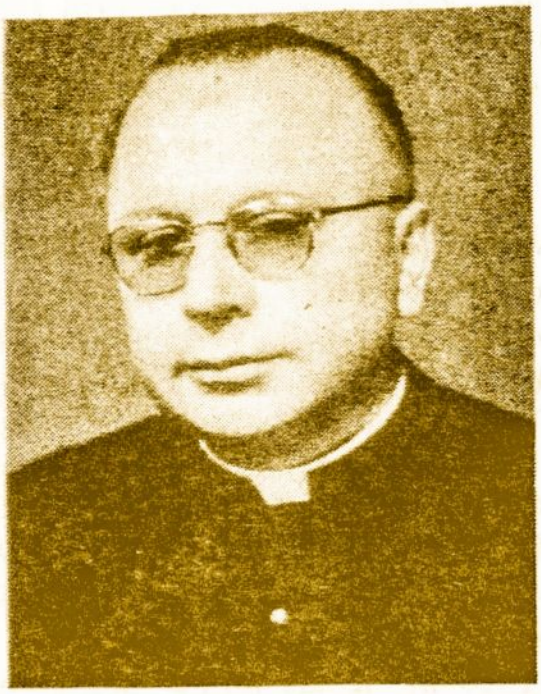

Sulaukęs 81 metų amžiaus šiemet tolimojoje Braziljoje mirė aktyvus lietuvininkas, lietuvių misijonierius ir labai darbštus visuomenininkas prelatas Pijus Ragažinskas.

Jis gimė Sūduvoje, Pajavonio valsčiuje, Vilkaviškio apskrityje. Baigė Vilkaviškio gimnaziją ir kunigų seminariją (1931 m.) ir trumpai dirbo Liudvinave ir Suvalkų Kalvarijoje. 1936 m. pastoraciniam darbui išvyko į Braziliją. Čia jis išbuvo virš 50 metų, atidavęs Brazilijos lietuviams visą širdį, jėgas ir gyvnenimą.

Jis buvo viskuo visiems. Kūrė mokyklas, jose mokino, kūrė organizacijas ir joms vadovavo. Kūrė laikraščius, jiems rašė ir juos redagavo. Kūrė radijo valandėles ir joms vadovavo. Jis gelbėjo ir padėjo lietuviams, kuriems pagelba buvo reikalinga. Ir visą laiką prel. Ragažinskas nešė Kristaus šviesą savo broliams.

Velionis visą gyvenimą buvo nuoširdus ir veiklus krikščionis demokratas. Palaikė nuolatinius ryšius su LKDS centro komitetu, atstovavo KD tarptautinėje veikloje. Palaikė itin tamprius ryšius su brazilų krikščionimis demokratais, nuolat informuodamas juos apie Lietuvą ir jos vargus. Gausesniais straipsniais dalyvavo ir platesnėje brazilų spaudoje gindamas Lietuvos interesus. Tegul jam būna lengva svetinga Brazilijos žemė. **K.**

EKONOMISTAS KAZIMIERAS POVILAITIS
(1900.XII.14 — 1988.VI.18)

Sulaukęs 87 metų amžiaus šią vasarą mirė mūsų taurus ir veiklus vienmintis a.a. Kazimieras Povilaitis. Jo žemiškieji palaikai ilsisi tautinėse kapinėse Čikagoje.

Velionis kilo Sūduvoje, Alvito valsčiuje, Vilkaviškio apskrityje. Gimnaziją baigė Vilkaviškyje, kur buvo aktyvus ateitininkų ir pavasarininkų veikėjas ir geras kalbėtojas. Ekonominius mokslus studijavo Lietuvos universitete. Buvo Vilkaviškio "Žiedo" kooperatyvo vyr. buhalteriu, Palemono plytinės direktorium, apskrities verslų ūkio inspektorium.

Pasitraukęs iš Lietuvos, gyveno Austrijoje ir Vokietijoje. Į Čikagą atvyko 1949 m. ir iki pensijos dirbo sunkų fizinį darbą. Tačiau jis neliko tik darbininku. Laisvalaikių valandas skyrė daugeliui patriotinių organizacijų. Buvo jų veiklus ir pareigingas narys, dalyvavo valdybose.

Velionis buvo ilgametis ir nuoširdus krikščionis demokratas, aktyvus Čikagos skyriaus narys. Jis ryškėjo giliu religingumu, teisingumu, kuklumu ir karšta tėvynės Lietuvos meile.

P. S.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Alė Rūta, DAIGYNAS. Išstumtųjų dalia — 2. Lietuviškos knygos klubas, spausdino "Draugo" spaustuvė, 1987 m., 4545 West 63rd Street, Chicago, IL. 60629. Daigynų romane žinomoji rašytoja nesitenkina praeitimi, bet žvelgia į lietuvišką gyvenimą šiame krašte išaugusioje ir išsimokslinusioje kartoje. Kaina 12 dol., 576 psl., minkštais viršeliais.

Antanas Gailiušis, SAVANORIO DUKTĖ, romanas, Lietuviškos knygos klubas, spausdino "Draugo" spaustuvė, 1987 m., 4545 West 63rd Street, Chicago, Ill. 60629. Minkštais viršeliais, 381 psl., kaina 9 dol. Savanorio duktė yra keturių dalių lietuviškų išgyvenimų šiame šimtmetyje pynė.

VARPAS, žurnalas tautos bei žmogaus laisvei, tautinei kultūrai ir lietuvybei. Nr. 22, 1987 m., leidžia Varpininkų Filisterių Draugija, 222 psl., kaina 4 dol. Adminisatratorė Elena Rukienė, 3346 West 65th Place, Chicago, Ill. 60629. Šis kaip ir ankstyvesnieji numeriai yra gausus įdomia medžiaga, turiningais straipsniais. Jame rašo: dr. Jonas Balys, Vytautas Bildušas, Jonas Daugėla, Birutė Grigaitytė - Novickienė, Algirdas Gustaitis, dr. Kazys Karvelis, Antanas Kučys, dr. Saulius Šimoliūnas ir dr. Vincas Vyčinas. Redaguoja Antanas Kučys.

LIETUVIAI TAUTININKAI — KOMUNISTŲ KANKINIAI, tautininkai, neo-lituanai, jaunalietuviai, santariečiai. Redagavo A. Kerulis, J. Prunskis, M. Valiukėnas. Amerikos Lietuvių Tautinės Sąjungos valdybos leidinys; knygos viršelis ir aplankas dail. Ados Sutkuvienės, minkštais viršeliais, 191 psl., kaina nepažymėta.

LITHUANIAN PAPERS, Vol. I, 1987, papers presented to Tasmania University Union, Lithuanian Study Society. Edited by A. P. Taškūnas and J. W. Doyle. Published by Tasmania University Union, Lithuanian Studies Society. Printed in Australia. Didelio formato, 57 psl., kaina 5 dol.

PASKAITOS IR PRANEŠIMAI. Lietuvių politinė konferencija Vašingtone, 1987 spalio 23 - 25 d., red. J. V. Danys, Pasaulio Lietuvių Bendruomenės visuomeninių reikalų komisijos leidinys. Chicago - 1988 - Ottawa, pirma laida, didelio formato, 56 psl., kaina nepažymėta.

TĖVYNĖS SARGAS

yra vienintėlis žurnalas, atskleidžiąs savo skaitytojams krikščioniškosios demokratijos idėjų grožį ir tiesą.

Užsisakykite

TĖVYNĖS SARGĄ

sau, savo draugams ir pažįstamiems.

TĖVYNĖS SARGAS

atskleis jums, jiems ir visiems naujų minčių horizontus.

TĖVYNĖS SARGO

administracija:

A. Viliušis, 4050 So. Campbell,
Chicago, IL 60632

TĖVYNĖS SARGO RĖMĖJAI

Iki 1988 metų gruodžio 31 d. Popiežiaus Leono XIII literatūriniam fondui aukojo: 6 dol. Dr. J. Kriaučiūnas; 10 dol. Dr. R. Sidrys; 15 dol. H. Idzelis; 20 dol. E. Butkienė, Vysk. Dr. A. Deksnys.

Tėvynės Sargo 1987 m. 3 – 68 numerio leidimą parėmė 5 dol. P. Aleškaitis, A. Povilaitis.

Tėvynės Sargo 1988 m. 1 – 69 numerio leidimą parėmė: 5 dol. L. Barauskas, S. Beigienė, dr. A. L. Čepulis, A. Dabšys, J. Daugėla, A. Dovydaitis, E. Gaškienė, P. Gaučys, A. Gudaitis, A. Jakučionis, Kun. P. Jakulevičius, A. Januška, dr. A. Juozevičienė, dr. B. Kasakaitienė, M. Kizis, V. Liulevičius, E. Paliulionienė, J. Pažemėnas, Dr. K. Rimkus, Dr. A. Skerys, K. Sragauskas, J. Šiaučiūnas, B. Užemis, L. Venckus. Kan. V. Zakarauskas; 6 dol. P. Abromaitis, A. Girnius, Dr. A. Laucis, S. Lukas, A. Sirutis, A. Vaičiulaitis; 7 dol. K. Bačauskas, Kun. J. Velutis; 8 dol. K. Pabedinskas, J. Sakas, I. Skirgaudas; 9 dol. Kun. dr. T. Žiūraitis; 10 dol. Dr. J. B. Dičpinigaitis, Kun. L. Dieninis, Dr. P. Jokubka, A. Juška, Dr. K. Katilius, V. Kazlauskas, Kun. R. Krasauskas, Dr. L. Kriaučeliūnas, B. Kuodienė, B. Paliulis, Dr. S. Skripkus, dr. L. Šimutis, V. Šoliūnas, Kun. Dr. I. Urbonas; 11 dol. Dr. S. A. Bačkis, B. Lukas, P. Norvilas; 12 dol. Dr. J. Starkus; 14 dol. Vysk. Dr. A. Deksnys, A. Garka, J. Giedraitis, P. Pagojus, S. Rauckinas; 16 dol. L. Kazlauskas, Dr. B. Mikonis; 17 dol. P. Stravinskas; 20 dol. E. Keresevičienė, Dr. K. Šidlauskas; 25 dol. Prel. J. Kučingis, P. Povilaitis, Kun. Dr. V. Skilandžiūnas; 30 dol. A. Balčytis.

Už Tėvynės Sargo 1988 m. 2 – 70 nr. įteikė 5 dol. V. Čižauskas, V. Prižgintas; 12 dol. Dr. J. Danilevičienė; 14 dol. P. Maldeikis.

Už 1988 metų prenumeratą įteikė 20 dol. B. Brizgys, O. Galvydienė, J. Inčiūra, M. Lūšienė; 25 dol. J. Poshka.

Už 1989 metų prenumeratą: 15 dol. M. Polteraitienė; 20 dol. Dr. Č. Masaitis, P. Vaičaitis; 22 dol. A. Pautienis.

Visiems Tėvynės Sargo skaitytojams, rėmėjams ir aukotojams reiškiu gilią padėką už žurnalui skirtą finansinę paramą ir linkiu sėkmingų 1989 metų.

TĖVYNĖS SARGO ADMINISTRATORIUS

TURINYS

Lietuvai bundand 1
Roger Charles, S.J. su Drostan McClaren. O.P., Politinio gyvenimo etika 4
Albinas Gražiūnas, Krikščioniškoji demokratija Lietuvoje 29
V. Bagdanavičius, MIC, Moters tragika Euripido dramoje "Bakanalijos" 48
Vyt. Vaičiulis, Krikščioniškoji demokratija Olandijoje 60

SPAUDOJE IR GYVENIME:
Kultūrinis pluralizmas Jungtinėse Valstybėse 82
Paskutinių įvykių šešėliuose 96
Europos parlamento specialus komitetas 99
LKDS gegužinė 100

SUKAKTYS:
Dr. K. Bobelis 102
Dr K. J. Valiūnas 103
Prelato Petro Butkaus kunigystės sukaktis 103

MIRUSIUOSIUS PRISIMENANT:
Pulk. lt. Jonas Švedas 105
Prelatas Pijus Ragažinskas 106
Ekonomistas Kazimieras Povilaitis 107

Atsiųsta paminėti 108
"Tėvynės Sargo" rėmėjai 109

"TĖVYNĖS SARGO" ADMINISTRACIJOJE galite gauti šias knygas:

LITHUANIAN CHRISTIAN DEMOCRACY — **Algirdas J. Kasulaitis.** Išleido Leono XIII Fondas 1976 m. 244 psl. Kaina $4.00

MYKOLAS KRUPAVIČIUS — **Petras Maldeikis.** Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga 1975 m. 493 psl. Kaina $10.00

ARKIVYSKUPAS MEČISLOVAS REINYS. Autorius gyvena okup. Lietuvoje — neskelbiamas. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų S-ga 1977 m. 245 psl. Kaina: minkštais viršeliais $6.00, kietais — $7.00.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA — **M. Krupavičius.** Išleido "Tėvynės Sargo" Biblioteka 1948 m. 164 psl. Kaina

KRIKŠČIONIŠKIEJI VALSTYBINIO GYVENIMO DĖSNIAI — **Kard. Aug. Hond.** Vertė **G. Taučius.** Išleido "Tėvynės Sargo" Biblioteka 1948 m. 45 psl. Kaina $1.00.

DIEVUI IR TAUTAI. Leidinys M. Krupavičiaus paminklo pastatymo proga. Išleido Prel. M. Krupavičiaus Paminklui Statyti Komitetas; išleidimo išlaidas apmokėjo Petrutė ir Jurgis Starkai, M.D., 1976 m. 60 psl. Kaina — auka ne mažiau $1.00 pasiuntimo išlaidoms padengti.

PIRMOJO PASAULINIO KARO TREMTYJE — **Bernardas Žukauskas.** Lietuvių Krikščioniškosios Demokratijos Studijų Klubų leidinys. 136 psl. Kaina $1.50.

VLIKO GRUPIŲ KOMISIJOS PRANEŠIMAS. Išleido Clevelando Lietuvių Demokratinių Grupių Prezidiumas 1958 m. 80 psl. Kaina $1.25.

KOMUNIZMO GRĖSMĖ EMIGRACIJOS KRYŽKELĖJE — **Algirdas Kasulaitis.** Paskaita skaityta Čikagos lietuvių visuomenei 1969 m. kovo 1 d. 24 psl. Kaina $0.50.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA IR LKDS KOVOJE UŽ ŽMOGŲ IR LAISVĘ. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos Centro Komitetas 1966 m. 31 psl. Kaina $0.50.

MODERNIOSIOS PAŽANGOS PROBLEMOS — **P. Maldeikis.** Atspaustas iš L.K.M. Akademijos Metraščio II tomo 1966, 144 psl. Kaina 1.50 dol.

Užsakymus siųskite šiuo adresu:

TĖVYNĖS SARGAS
c/o Adomas Viliušis
4050 So. Campbell Ave., Chicago, ILL 60632

Alp(LKA) 1745
1988, Nr.2

Kaina 4 dol.

90.74319